

T.C.

İSTANBUL AREL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

TÜRK HALK EDEBİYATI BİLİM DALI

AHMET YESEVÎ'NİN HİKMETLERİ İLE YUNUS EMRE
DİVÂNİ'NİN HAYATIN GEÇİŞ DÖNEMLERİ AÇISINDAN
KARŞILAŞTIRILMALI OLARAK İNCELENMESİ

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Abdulkadir EMEKSİZ

Hazırlayan

Talha SERT

155160117

İSTANBUL-2018

T.C.
İSTANBUL AREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
TÜRK HALK EDEBİYATI BİLİM DALI

AHMET YESEVİ'NİN HİKMETLERİ İLE YUNUS EMRE
DİVÂNİ'NİN HAYATIN GEÇİŞ DÖNEMLERİ AÇISINDAN
KARŞILAŞTIRILMALI OLARAK İNCELENMESİ

Hazırlayan
TALHA SERT

KABUL VE ONAY

Talha SERT tarafından hazırlanan “Ahmet Yesevî’nin Hikmetleri ile Yunus Emre Divânı’nın Hayatın Geçiş Dönemleri Açısından Karşılaştırılmalı Olarak İncelenmesi” başlıklı bu çalışma 27.08.2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından tezin türü olarak kabul edilmiştir.

Başkan :

Üye :

Üye :

Üye :

Üye :

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Enstitü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge ve şekillerin kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi dönem projesi olarak sunduğum “Ahmet Yesevî’nin Hikmet’leri ile Yunus Emre Divânı’nın Hayatın Geçiş Dönemleri Açısından Karşılaştırılmalı Olarak İncelenmesi” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere uygun şekilde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmanın içinde kullanıldıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

[Tarih ve İmza]

TALHA SERT

ONAY

Tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- ☐ Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezim sadece İstanbul Arel yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- ☐ Tezimin yıl sureyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu surenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

[Tarih ve İmza]

TALHA SERT

**AHMET YESEVÎ'NİN HİKMETLERİ İLE YUNUS EMRE
DİVÂNİ'NİN HAYATIN GEÇİŞ DÖNEMLERİ AÇISINDAN
KARŞILAŞTIRILMALI OLARAK İNCELENMESİ**

TALHA SERT

Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Ana Bilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Abdulkadir EMEKSİZ

Ağustos, 2018- 117 sayfa

ÖZET

Hoca Ahmet Yesevî ve Yunus Emre edebi değerleri olduğu kadar şahsi ve manevi değerleri ile de bizleri biz yapan, çağına ve sonrasına yol gösterip açan, aklen ve ruhen insanlığı arındırıp besleyen iki büyük gönül insanıdır. Ömürlerini aşk, hoşgörü, din, ahlak, tasavvuf, iyilik ve güzellik gibi yüce değerler uğruna adanmışlar, yaşamış ve yaşatmışlar ayrıca vefatlarından sonra da öğretileri ve eserleri ile insanlığa ışık tutmuşlardır.

Çalışmamız da bu iki güzide şahsiyetin hayatları ile birlikte, hayatları ışığında eserlerine yansıyan geçiş dönemlerine vurgu yapılmaktadır. Doğum, hayat ve ölüm esasları üzerinden eserler incelenmiştir. Her iki sanatkârın benzer ve farklılıklarıyla birlikte, etkileri ve fikri yapıları da ele alınmıştır. Örnekler ile birlikte, şahsiyetlerin özellikleri de ön planda tutulmuştur. Yaratan ve yaratılan nazarındaki duruşları, tutumları ve sunuşları ortaya konulmuştur.

Bu çalışma şahsiyetlerin sanatkârane kişilikleri ile birlikte birer derviş ve manevi gönül insanı olmaları hasebiyle tasavvufi bir çalışma olarak da düşünülebilir. Bilim ve gönül birlikteliği içerisinde sunulan eserler üzerine çalışmalar da bu yönde değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ahmet Yesevî, Yunus Emre, Aşk, Tasavvuf, Hayat, Din, Hoşgörü, Geçiş Dönemleri

**A COMPARATIVE EXAMINATION OF THE DIVINE
WISDOMS (HİKMET) OF AHMET YESEVÎ AND DİWÂN OF
YUNUS EMRE FROM THE POINT OF VIEW OF THE
TRANSITIONS OF LIFE**

TALHA SERT

**Post Graduate Thesis Liberal Arts,
Department**

Advisor: Prof. Dr. Abdulkadir EMEKSİZ

August, 2018- 117 Page

ABSTRACT

Hodja Ahmet Yesevî and Yunus Emre were two heartfelt humans who had made us what we are now, guided humans in their eras and after, mentally and spiritually purified and fostered humanity not only by their literary values but also by their personal and inward values. They had dedicated their lives to supreme values such as divine love, tolerance, religion, morality, tasawwuf, kindness, and fairness. While they had lived, they had cherished humans around them. In addition, after their deaths, their doctrines and works have enlightened humanity.

In our study their life transitions displayed in their works were emphasized in the light of their lives along with the their life courses. The works were examined on the bases of birth, life, and death. In addition to the differences and similarities of two artisans, their impacts and idea structures were addressed. Their personal properties as well as special examples were in the foreground. Their stances, attitudes, and presentations were exhibited with regard to the creator and the creatures.

This study may also be considered as a tasawwuf study since the artisans were derwishes and spiritual persons, as well. All studies on manuscripts that have been presented in combination of knowledge and divine wisdom are recognized in this regard.

Key words: Ahmet Yesevî, Yunus Emre, Divine Love, Tasawwuf, Life, Religion, Tolerance, Transitions of Life

ÖN SÖZ

Tarihin başından beri inançlar, düşünceler, sözler insanlık için hava ve su kadar değerli olmuş, gıda beden için ne anlam ifade ediyorsa ise bu kavramlar da ruhlar ve akıllar için aynı anlamı ifade etmiştir. İnançlar ve anlayışlar insanlığı yönetmiş, yönlendirmiş, yüceltmiş, yaşatmış veya yanıltmıştır. Her dönem veya çağda olumlu ya da olumsuz anlamda bu kavramlar üzerinden toplumları yöneten kişi ve gruplar ortaya çıkmıştır.

Ele aldığımız tez üzerinde Ahmet Yesevî ve Yunus Emre özelinde tüm önemli şahsiyetler çalışmamızın hazırlanmasına ışık tutmuştur. Günümüzde bile akademik çalışmalar veya sosyal hayatta etkileri ve katkıları halen süren bu şahsiyetlere minnetimizi milletçe göstermek boyun borcudur. İzlerini takibe gayret etmek, ufak bir vefa örneği olacaktır. Çalışmamız; hayatın bilinen yaşanılan kısmı ile birlikte mana, âlem, varlık ve ölüm gerçeği ile sonrasını bizlere bizzat yaşayarak, sunarak, örnekleyerek öğreten bu şahsiyetlerin eserlerindeki geniş ve derin bir bölüm özelliğın gün yüzüne çıkarılarak sade şekilde anlaşılması için hazırlanmıştır. Sadece görünen değil yaşanılan ve ruhlara nakşedilmek istenen kısımlara da değerli kaynaklar ışığında değinilmiştir. Hedefimiz Yesevî ve Yunus'u sadece anlatmak değil anlamak ve yaşamaya vesile olmaktır. Zira bu şahsiyetler madde değil âlem, tabiat, mana kitabını okumuştur. Onları anlayarak, anlatarak, algılayarak sözümüzün, özümüzün ve halimizin yükselmesine vesile olabiliriz.

Tez, Hoca Ahmet Yesevî hikmetleri ve Yunus Emre Divânı ışığında hayatın geçiş dönemleri üzerine bir çalışmadır. Araştırma hayat ekseninde Ahmet Yesevî ve Yunus Emre özelinde dönemsel-sanatsal, edebi bir bakış hedeflemektedir. Bu kapsamda tarama, tahlil, tevil, tenkit ve mukayese yöntemleri ile zenginleştirilerek hazırlanmış bir çalışmadır.

Bâki'nin de dizelerinde geçtiğı üzere bu çalışmayla, gök kubbe altında bir hoş seda bırakabilmek amacındayız. Ölmeyecek ve sonsuzluğa uçacak bir sadak-i cariyeye oluşturabilmek arzusundayız. Önce kendi nefsim, aileme, çocuklarıma, son olarak da tüm insanlığa fayda sağlayacağına inandığım iki güzide şahsiyeti, inanışları, adetleri, kavramları ve hayatın kendisini gerçekten hakkıyla yaşayanların; yaşatmaya çalışanların bakışlarıyla, anlayışlarıyla sunmaya gayret etmek temel niyetimizdir.

Çalışmamızda bilinen, tanınan iki gönül insanın ve eserlerini ele aldık. Akıl gözüyle baktığımız ediplerimize gönül gözüyle de yaklaşmaya gayret ettik. Bu çalışmada desteklerini esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. Abdulkadir EMEKSİZ'e ve kaynaklarından yararlandığım hocalarım ile desteği, dua ve yardımlarıyla her daim yanımda olan aileme teşekkürü bir borç bilirim.

Bu vesileyle bir kez daha bizi biz yapan, milli ve dini manada yücelten maddi ve manevi değerlerimizin her daim hatırlatıcıları olmuş Hoca Ahmet Yesevî ve Yunus Emre özelinde tüm büyüklerimizi saygı, rahmet ve minnetle anıyorum.

İstanbul 2018

Talha SERT

Tarih

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ.....	iv
ONAY	v
ÖZET.....	v
ÖN SÖZ	viii
İÇİNDEKİLER	x
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xii
1. BÖLÜM	1
GİRİŞ	1
1.1.ÇALIŞMANIN KONUSU	1
1.2.ÇALIŞMANIN AMACI	2
1.3.ÇALIŞMANIN KAPSAMI.....	3
1.4.ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ	4
2. BÖLÜM	6
AHMET YESEVÎ	6
2.1.AHMET YESEVÎ’NİN HAYATI VE ESERLERİ	6
2.4. DİVÂN-I HİKMET	13
2.2.AHMET YESEVÎ’NİN EDEBİ KİŞİLİĞİ	15
2.3.AHMET YESEVÎ’NİN DÜŞÜNCE YAPISI	22
3. BÖLÜM	25
YUNUS EMRE	25
3.1.YUNUS EMRE’NİN HAYATI VE ESERLERİ	25
3.2. YUNUS EMRE DİVÂNI.....	31
3.3. RİSÂLETÜ’N NUSHİYYE	35
3.4.YUNUS EMRE’NİN EDEBİ KİŞİLİĞİ.....	36
3.5.YUNUS EMRE’NİN DÜŞÜNCE YAPISI.....	39
4. BÖLÜM	43
HAYATIN GEÇİŞ DÖNEMLERİ	43
4.1.DOĞUM.....	44
4.1.1.AHMET YESEVÎ HİKMETLERİNDE DOĞUM.....	45
4.1.2 YUNUS EMRE ŞİİRLERİNDE DOĞUM	50
4.1.3.AHMET YESEVÎ DİVÂNI VE YUNUS EMRE ŞİİRLERİNDE DOĞUMUN KARŞILIKLI DEĞERLENDİRİLMESİ	57
4.2. ÇOCUK.....	59

4.2.1 AHMET YESEVÎ HİKMETLERİNDE ÇOCUK.....	63
4.2.2 YUNUS EMRE DİVÂNINDA ÇOCUK.....	67
4.2.3.AHMET YESEVÎ DİVÂNİ VE YUNUS EMRE ŞİİRLERİNDE ÇOCUKLUĞUN KARŞILIKLI DEĞERLENDİRİLMESİ.....	68
4.3. EVLENME.....	69
4.4. ÖLÜM.....	71
4.4.1. ÖLÜM SÜRECİ.....	72
4.4.1.1. ÖLÜM ÖNCESİ	73
4.4.1.2. ÖLÜM SIRASI (ANI)	74
4.4.1.3. ÖLÜM SONRASI.....	77
4.3.2.AHMET YESEVÎ HİKMETLERİNDE ÖLÜM.....	79
4.4.3.YUNUS EMRE DİVÂNİ'NDA ÖLÜM.....	89
4.4.4.AHMET YESEVÎ DİVÂNİ VE YUNUS EMRE ŞİİRLERİNDE ÖLÜMÜN KARŞILIKLI DEĞERLENDİRİLMESİ	109
5. BÖLÜM	112
SONUÇ	112
KAYNAKÇA.....	114
ÖZGEÇMİŞ	116
EĞİTİM DURUMU	117

KISALTMALAR LİSTESİ

AREGEM	: Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü
as.	: Aleyhisselam
b.t.	: Bilinmeyen Tarih
Bkz.	: Bakınız
c.c.	: Celle Celalühü
Doç.	: Doçent
Dr.	: Doktor
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
DVY	: Diyanet Vakfı Yayınları
hz.	: Hazreti
İ.Ü.	: İstanbul Üniversitesi
Ktp.	: Kütüphane
Prof.	: Profesör
s.a.v.	: Sallallahu Aleyhi ve Sellem
SBE.	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TDK	: Türk Dil Kurumu
vb.	: Ve Benzeri
vs.	: Ve saire
yy.	: Yüzyıl

1. BÖLÜM

GİRİŞ

1.1.ÇALIŞMANIN KONUSU

Allah'ın adı anılarak ve Peygamberi (s.a.v.) hatırlanarak başlanılan bir işin bereket ve himmeti olacağına inanarak konumuzun da ana ışığının bu iki kavram olduğunu varsayarak başlarsak; belirlediğimiz, çalıştığımız, anlamlandırdığımız, düşünüp ürettiğimiz, yorumladığımız kısaca yaşadığımız her an ve her durumda bir öz bulunmaktadır. Bu öz etrafında sürekli ve çeşitli şekillerde-yöntemlerde şahsi farklılıklarla birlikte çıkarımlar elde etmekteyiz. Konuyu bu öz olarak ele alırsak üzerinde yapmış olduğumuz çalışmalar ve şekillendirmeler de bizlerin bir kavram üzerine ürettiklerimiz olarak düşünülebilir.

Hoca Ahmet Yesevî ve Yunus Emre nesiller boyunca her daim adından sıklıkla farklı kişiler, toplumlar ve kültürler de olsa söz ettiren iki önemli zenginliğimizdir. Dönemler, çalışmalar, bilimsel yapılar farklılık gösterse de, özler aynı kalmaktadır. Merkeze alınan şahıs ya da olgular ne kadar ağır ve önemli olursa yapılan çalışmanın mahiyeti de o derece önem arz etmektedir. Bu noktada seçilmiş olan konuda, hazırlayanların çaba ve mahareti etkili olsa da, asıl olan konuya ilham verenlerdir.

Konu itibariyle tezimizin merkezinde Hoca Ahmet Yesevî Divânı ve Yunus Emre Şiirleri ön plana çıksa da asıl olan bu şahsiyetler özelinde yaşamsal kavramlar ve bu kavramların etkileridir. Tabi bu kavramlar ele alınırken edebi şahsiyetlerimizin hiçbir zaman göz ardı etmedikleri din, tasavvuf, maneviyat, görünenin ötesi, aşk, ruh gibi olgular çalışmamızın ana hatlarını oluşturmaktadır. Hayatın dönemleri saymış olduğumuz bu kavramlar dâhilinde Ahmet Yesevî ve Yunus Emre'nin yaşantıları şiirleri, düşünce dünyaları ile birlikte harmanlanarak sunulacaktır. Çünkü hem Hoca Ahmet Yesevî hem de Yunus Emre'yi hayatlarıyla ayrı, eserleriyle ayrı, fikirleriyle ayrı ele alamayız bunların hepsi bir bütündür. Bu bütünlük hiçbir şekilde çelişki göstermemekle birlikte mükemmel bir ahenk ve devamlılık da arz etmektedir.

Çağlarına ve hatta çağlar sonrasına hiç eksilmeyen bir rağbet ile damga vurmuş bu iki şahsiyet onların yaşamları ve bu yaşamların birer hediyesi olan eserleri birçok noktalarda benzerlikleri, tamamlayıcılıkları ile birlikte ince de olsa farklılık ve

karşılaştırmaları da çalışmamızı zenginleştirecektir. Yesevî, Yunus, hayat üçgeni tıpkı bir kalbi besleyen damarlar ve kan gibidir. Birbirine bağlı ancak açıp bakıldığında farklı olan ve özünde aynı ana noktaya odaklanmış, aynı menzile yönünü çevirmiş, aynı vuslata âşık olmuş iki hak adamının hayatlarıyla hayatlara, eserlere ve fikirlere yön vermesi bizi etkilemektedir. Aynı ışıktan kaynak alan bu ışığı aynı amaçla farklı güzelliklerle yansıtan bunu yaparken de kimsenin gözünü almayan yolunu aydınlatıp gönlünü-ruhunu ısıtan bir anlayışı idrak ve sunmak gayesindeyiz.

Konu ve içerik bakımından üzerine oldukça fazla çalışılan şahsiyetler ve kavramlar olmakla birlikte ele alınan kişi ve kavramların yoğunluğu, zenginliği dolayısıyla halen açılmamış bir hazine gibi kapağı aralamaya vesile bir çalışma olacağını ummaktayız. Her ne kadar yapılan çalışmanın konusu Hoca Ahmet Yesevî ve Yunus Emre eserleri ile bu eserler ışığında hayatın dönemleri olsa da aslında tüm insanlık yaşamın temeli üzerine çalışılmaktadır. Bu yönde değerlendirilmesi takdirlere sunulmaktadır.

1.2.ÇALIŞMANIN AMACI

İnsan, kendisine bahşedilen halifelik yetisi ve liderlik güdüsü ile yaratılmıştır. Bu bakımdan, kâinatın gözbebeği olarak Rabbinden bir sır taşımaktadır. Dolayısıyla, insanın işlediği günahlar, onun kıymetini ne derecede azaltırsa azaltsın, özündeki değer bakidir. Samimi bir tövbe onu tertemiz bir nur haline dönüştürebilir.

Yukarıda da belirtildiği üzere kâinatta en değerli varlık insandır yaptığı birçok yanılsa rağmen her şey onun emri ve hizmetine sunulmuş şekildedir. İnsan yaptıklarıyla melekler gibi tertemiz olmakta ya da hayvanlardan aşağı düşebilmektedir. Yani seçim hakkı olan bir varlıktır. Hayatları, eserleri ve seçimleriyle doğru yolda yürümüş, iyilik ve güzelliği tarif etmiş, Hak ve hakikati aramış Hoca Ahmet Yesevî ile Yunus Emre'yi onlarla birlikte hoşgörüyü, insan olma şerefini, hakkını ve bunların hayatın her alanına en iyi manada nasıl yayılması- işlenmesi gerektiğini aktarabilmek en büyük gayemizdir.

İnanılmayan hiçbir iş başarıya ulaşmayacağı için yapılan çalışmalar da inanılan konu, kavram ve fikirler üzerinden yapılmalıdır. Sosyal bir bilim olan edebiyatında sağladığı toplumsal ya da manevi rahatlık ile inandığınız kişi ya da konuları anlamlandırmaya gayret ettikten sonra aktarmak kişinin üzerine bir vebal olmaktadır işte bu vebalin küçücük bir tezahürü olarak veya bir merak uyandırma, girizgâh oluşturma arzusu olarak bu tez vücuda getirilmeye çalışılmıştır.

1.3.ÇALIŞMANIN KAPSAMI

Yazdığımız tezin kapsamı aslında hayatın kendisi ve hayat içindeki muazzam seyirdir. Bunun devamında hayatın yüzyıllar boyu süregelen geçişlerinde toplum ve nesiller nezdinde önemli bir yere sahip olan iki büyük gönül insanının yine hayat ile alakalı fikir, öneri ve temsil ettikleri değerleri mukayeseli olarak göz önüne almaktayız.

Hoca Ahmet Yesevî'nin “âşıklara diriyyken ölmek sünnettir” demesi, Yunus Emre'nin “ete kemiğe büründüm Yunus diye göründüm” deyişleri göz önüne alındığında sadece bir cümleleri ile kitaplar yazdırabilecek üzerine uzun tefekkürler yaptırabilecek iki büyük insanın hayatın geçiş dönemleri üzerinden eserlerini karşılaştırmak çalışmamızı derinlemesine kapsamaktadır. Bununla birlikte düşünsel ağırlığı ve görünenin arkasında birçok gerçeği işaret eden yapıları dolayısıyla, çalışmanın geniş ve farklı bakış açılarıyla zenginleştirilmesi zaruridir. Zira onlar için nasıl hayat sadece hayat, şiir sadece şiir olmamışsa; bizim çevrelediğimiz araştırma ve tez konusu da sadece başlıkla sınırlı kalmaz. Bunu yapmak yalnız edebiyata değil, Hoca Ahmet Yesevî ve Yunus Emre'nin ömrüne, eserlerine haksızlık olur.

Çalışmalarını, hayatlarını ve eserlerini baz aldığımız şahsiyetlerle birlikte ayrı düşünemeyeceğimiz bazı kavramlarda tezimizin çevrelediği alanlardan olmuştur. Bu kavramlar Allah (c.c.) ve aşkı, Peygamber (s.a.v.) sevgisi, doğumdan ölüme hayatın tüm aşamaları ve ölümden sonrası ile hoşgörü, olgunluk, kültür gibi kavramlardır. Birçok değeri içinde barındırdıkları için şahsiyetleri, hayatları ve fikirlerini anlatırken yukarıda saydığımız birçok kavrama da değinmekle ve aslında uygulamalı olarak tanımlayıp örneklendirmiş olacağız.

Hoca Ahmet Yesevî Divânı ve Yunus Emre şiirleri ile genel felsefesi yanında hayat ile iç içe olan eserleri çalışmamızda ağırlıklı olarak yer almaktadır. Tabi bu eserler incelenirken sanatkârların fikri ve edebi tarafları da göz ardı edilemez. Hem onlar özelinde hem edebi olarak hem de kültürel manada tanımlamalar ve açıklamalar ile buna yönelik bilimsel çalışmalar, yorumlamalar tez içerisinde yer tutacaktır. Her ne kadar manevi yanı ağır basan bir çalışma olsa da maddi değerler ve kültürel varlıklar ile hayatın içindeki aksiyonlarda kapsamımız içerisinde yer almak zorundadır. Sürekli belirttiğimiz gibi bu kadar çok yönlü ve zengin birer şahsi, edebi ve düşünsel hayat yaşamış, yaşamakla kalmayıp eserlerine de aktarımına sağlamış önemli iki gönül insanının içinde bulunduğu bir çalışma kapsam olarak da geniş tutulmak mecburiyetindedir. Tabi bunu hayâ ile de harmanlayınca bir kat daha alan genişlemektedir.

1.4.ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ

Feraset nedir? Kalp ile beyin fonksiyonlarının birlikte ahenkle çalışmasını sağlayabilmektir. İkiyi bir edebilmektir. Birden geçip, birre erimektir. Anlam ve anlayışı bakışla birleştirmektir.

İşte bu feraset anlayışını çıkış noktamız olarak ele aldık. Bunu yaparken kutsal kabul edilen inanişâ dair, olgu ve kavramlar, topluma mal olmuş kişiler, kültürel devamlılıklar ana kaynaklar olarak belirledik. Bununla birlikte gönül ve akıl süzgecinden geçirerek aynı noktada erittiğimiz dinamikler ile konularında üstat kabul edilen veya sayılan pek çok bilim insanı yol göstericimiz olmuştur.

Ziya Paşa'nın dediği gibi; “Âyînesi iştir kişinin lâfa bakılmaz” ele aldıklarımız ve çalışmamız da çelişki barındırmayan maddi, manevi denge içinde sade ancak derinliğe ulaşmaya odaklanmış şekilde ilerleyecektir. Yaşayışı ve fikriyatı ile bizi olumlu manada sürükleyen büyüklerimizin izinde onların hayatları, eserlerinden başlayarak genel anlayışlara ulaşacağız. Çalışma içerisinde anlatılan değil anlaşılan odaklı bir sunum olmasına özen gösterilecektir. Ele aldığımız şahsiyetlerin izinde derin ama saf kolay ulaşılabilen ancak görünmeyene de değinmeye çabalayan ismi ile müsemma bir çalışma olacağı gayretindeyiz.

Çalışmamız da Hoca Ahmet Yesevî ile Yunus Emre şiirleri, onların kendi eserleri, fikriyatı, yaşantıları üzerine odaklanılmıştır. Hayat ile ilgili kavram, örf, adet, duygu ve inanışlar eserlerle harmanlanarak açıklanacaktır. Ayrıca artık eser verildikten belli bir müddet sonra topluma mâl olur ki Hoca Ahmet Yesevî ve Yunus Emre de bu en üst düzeyde kabul görmüştür. Bu nedenle hikmet ve şiirlerde yapılan birçok çalışma ve bilimsel araştırma, yorumlama göz önünde bulundurulacaktır.

Vizyon olarak eserlerini incelediğimiz şahsiyetlerin ortak düşüncesi yeterli olmakla birlikte, misyon olarak kadim metotlar ve güncel yöntemlere yer verilecektir. Hikmetler, şiirler ve akademik çalışmalar yanında internet ve diğer kaynaklar da taranacaktır.

Tez beş bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm giriş bölümüdür. İkinci bölüm, Hoca Ahmet Yesevî'nin genel bir tanıtımı, fikriyatı ve eserlerini içermektedir. Üçüncü bölüm, Yunus Emre'nin genel bir tanıtımı, fikriyatı ve eserlerini içermektedir. Dördüncü bölüm, hayatın geçiş dönemleri ve tanımlandırılması ile birlikte, paralel olarak eserleri mukayeseli inceleme yer almaktadır. Beşinci kısımda her dönemin ve tahlillerin tarama yöntemi kullanılarak son kısmında iki sanatkârın eserlerinin dönem bazında karşılaştırmalarına, yorumlamalarına yer verilen sonuç bölümü yer almaktadır.

2. BÖLÜM

AHMET YESEVÎ

2.1.AHMET YESEVÎ'NİN HAYATI VE ESERLERİ

Ahmet Yesevî'nin hayatına ilişkin en doğru bilgiyi elde edebileceğimiz otantik kaynaklara sahip değiliz. Bu sebeple onun gelenekte yaşayan menkabevî hayatı ile tarihi hüviyetini ayırt etme konusunda dikkatli davranmak gerekmektedir. Zira çoğu menkabe koleksiyonlarından oluşan, elimizdeki erken dönem kaynaklarında tarihi gelişmeler ile menkabevî bilgiler iç-içe geçmiş bir haldedir (Toprak, 2008).

Ahmet Yesevî, tarihte yaşamış ilk Türk mutasavvıfıdır. İnanç, ilim ve kültürü aynı tezgâhta eleyip adeta bir vücutta bütün haline getirerek hasta gönüllere şifa dertli canlara deva yolunu yitirenlere ışık tutmuş âlimdir. Orta Asya'dan Anadolu'ya Anadolu'dan dünyaya; geçmişten günümüze, günümüzden de geleceğe güncelliğini yitirmeyen bir yüce şahsiyettir.

Tam adı Ahmed Bin İbrahim Bin İlyas Yesevî'dir. Hazreti Türkistan veya Pir-i Türkistan olarak da bilinir. Hoca Ahmet Yesevî'nin tam olarak bilinmemekle birlikte 1093 yılında Kazakistan'ın Çimkent şehri yakınlarında bulunan Sayram kasabasında doğduğu düşünülmektedir. Kuvvetli bir ilim tahsili görmüştür bu hem hayat felsefesine hem de eserlerine yansımıştır. Bununla birlikte manevi ve tasavvufi bir eğitim almıştır.

“Hazreti Ali evladından Şeyh İbrahim adlı bir şeyh vardı. Şeyh öldüğü zaman geride Gevher Şehnaz adlı büyük bir kıızıyla Ahmed isminde yedi yaşında bir çocuk kaldı” (Köprülü, 2016: 77). Köprülü'nün de belirttiği üzere Ahmet Yesevî'nin babasının İbrahim isimli bir şeyh olduğunu ve küçük yaşta babasını kaybettiğini öğreniyoruz.

“Ahmet Yesevî'nin daha küçükken bilmediğimiz bir sebeple Yesi'ye geldiği ve orada yerleştiği tahmin olunabilir. Gerek Yesevî lakabını alması gerek Arslan Baba'nın onunla Yesi de buluşması hakkındaki anane ve cihetleri kuvvetlendiriyor. Yesi bugünkü adıyla Türkistan şehri Oğuz Han'ın hükümet merkezi olması dolayısıyla Türk menkıbesine karışmış meşhur bir yerdir. Bilhassa Hoca Ahmet'in

bu şehre izafetle Yesevî lakabını alması, Türk âlemindeki tarihi ehemmiyetini bir kat daha arttırmıştır. İşte ablasıyla bu şehre yerleşen Ahmet burada Arslan Baba namındaki tanınmış Türk şeyhinin teveccüh ve iltifatına, hayır duasına mazhar oldu. Lakin bu Arslan Baba henüz Ahmet küçükken öldüğü için, onun şahsiyeti üzerinde kuvvetli bir tesir yaptığı hakkındaki anane tarih bakımından doğru sayılamaz. Ahmet'in ilk tahsil yıllarını Yesi de geçirdiği muhtemeldir; çünkü onu daha gençken, tahsilini tamamlamak maksadıyla büyük bir İslam merkezi olan Buhara'ya gelmiş görüyoruz'' (Köprülü, 2016: 121-123).

Görüldüğü gibi Hoca Ahmet Yesevî daha yaşamının ilk yıllarından itibaren ilim ve irfan yolunda devrin maddi ve manevi ilim âlimlerinden hem akıl hem gönül dersleri almaya ve ileriki yıllarda bunu eserlerine yaşamına aktarmak adına adeta ilim hazinesine biriktirmeye başlamıştır. Bu birikim eksilmeden gelişip güncellenircesine günümüze kadar kuvvetli şekilde tesir etmektedir.

Hoca Ahmet ilk eğitiminden sonra dönemin en yoğun eğitim şehri olan ve birçok öğrenciyi çeken Buhara'ya gelmiştir. “İşte Ahmet Yesevî böyle bir zamanda böyle bir çerçeveye geldi ve devrin en ileri gelen alim ve mutasavvıflarından Şeyh Yusuf Hamedani'ye intisap ederek [kapılanarak] şahsiyeti onun nüfusu altında teşekkül etti” (Köprülü, 2016: 124).

Yusuf Hamedani hem derviş gönüllü keramet sahibi sağlam bir Hanefi Müslüman hem de devrin en önde gelen ilim adamlarından biriydi. Hocasının bu özellikleri Ahmet Yesevî'ye de fazlasıyla sirayet etmiştir. Tek kanatlı kuş uçamaz düsturundan hareketle Hoca Ahmet hem Bâtını hem zahiri âlem ve ilimlerde zirve olma yolunda ilerlemiştir.

Hoca Ahmet seyr-i sülukunu tamamladıktan ve halifelik mevkiye de yükseldikten sonra nedeni tam olarak bilinmese de tebliğ, rahat çalışma isteği, İslami terbiye gereği öne çıkmama usulü ve ilk hocası olan Arslan Baba'ya olan sadakati ile olsa gerek tekrar Yesi şehrine 1060'lı yıllarda döndüğü rivayet edilir. Hoca Ahmet'in yetişmesinde anne ve babanın erken yaşta vefatının ağırlığı gurbette kalmanın hüznü çocukluktan itibaren eğitim, ilim ve maneviyatla yoğrulmanın olgunluğu etkili olmuş ve adı hala 7'den yetmişe bilinen eserleri taptaze kalan bir şahsiyet bu şekilde zorlu mecralardan geçerek fedakârlık, hedef ve şer'i kaideler etkili olmuştur. Hoca Ahmet

bu şuur ve bilinçle pişerek bu günlere kadar uzanan bir şahsiyet olarak kalmıştır. Hoca Ahmet Yesevî'ye yaşadığı günden günümüze kadar öğretileri etkili eserleri ve şahsiyeti nedeniyle birçok mezhep ve tarikatlar, kâh yazdığı eserlerden kâh sonradan ona ithaf edilenlerde örneklerle kendi taraflarına çekmeye çalışmışlardır. Ancak o da Mevlana gibi Yunus gibi belli bir kalıp içinde değil kucaklayıcı ve hoşgörülü şekilde tüm insanlığı kabullenmiş ve ideal insan-Müslüman inşası için çabalamıştır.

Ahmet Yesevî'nin yolu (Yesevîlik) sadece bir tarikat dini bir yol değil aynı zamanda bir rehabilite merkezi, ilim yuvası, felsefe mektebi ve sosyal hayatı düzenleyen bir rehber olmuştur. Bu şekilde sadece dini ihtiyaçlar değil insani ve maddi gerekliliklerin de gözetildiği bir yapı oluşmuştur.

Ahmet Yesevî Peygamber (s.a.v.)'e o kadar bağlı bir Müslüman'dı ki 63* yaşına girdiğinde tekkesinin bir bölümüne küçük toprağın alt kısmında kalacak küçük bir çilehane yaptırmış ve burada irşadına ve eserlerini yaymaya devam etmiştir.

Hoca Ahmet Divân-ı Hikmet adıyla nesiller sonra derlenecek olan Hikmetler vasıtasıyla Türklere İslam'ı anlatmaya benimsetmeye ve aydınlatmaya çalışmıştır. Bunu yaparken hem İslam inancının kural ve farzlarını hem de Türk örf ve adetlerini kaynaştırmış bunu akıcı ve anlaşılır bir dille sunmuştur. Bu da hem bulunduğu coğrafya da hem de daha önemlisi Anadolu coğrafyasında birleştirici ve bütünleştirici bir rol oynamıştır. Bulunduğu dönem itibariyle insanların - toplumların sorunlara ve arayışlarına çözüm olmuştur.

Hoca Ahmet vefat edinceye kadar Hikmet adı altındaki sufiyane manzumelerini yazmaya devam etti; etrafındaki müritlere etvar ve süluk adabını, sufiyane hakikatleri tasfiye-i batın ve ahlakı ıslahın lüzumunu, dini ananeleri o suretle anlatıyor, bunlara dair Arapça ve farsça dillerindeki başlıca ilimleri okuyamayanlara hikmet'leriyle yol gösteriyordu. Ahmet Yesevî tıpkı mürşidi gibi Hanefî Mezhebinden bir fakih, bir şeriat âlimi olduğu için şeraitle tarikati daima kaynaştırdı; dini [tekâlîfe] önerilere karşı dikkatsizliğin tarikat adabıyla uyuşamayacağını neşr ve telkine çalıştı (Köprülü, 2016: 237).

* Son Peygamber Muhammed Mustafa (s.a.v.)'nin vefat yaşıdır.

Hoca Ahmet'in dikkat çekici diğerk bir özelliğı Köprölü'nün de değindiğı gibi şariat-tarikat kaynaştırması ve bunların aynı potada eritilerek yaşanılır bir örnek oluşturmasıdır. Zaten birbirini tamamlayan iki dini olgunun yaşanabilir olabileceğinin örneğini en iyi şekilde ortaya koymuştur.

Hoca Ahmet çok az kalan boş zamanlarında da şimşir, gürgen gibi ağaçlarından kaşık, kepçe, tutmaç, döğec, oklava, pişirgeçi, tabak, tepsi gibi şeyler yonar bunları satarak geliri ile geçinirdi. Rivayete göre bu yaptıklarını bir heybeye doldurur, heybeyi de öküzün sırtına yükler çarşı ve pazara salarmış. Öküz sırtında heybe ile çarşı ve pazarda gezer, isteyenler heybeden kendilerine ne gerekli ise alır, parasını da heybeye koyarlarmış. Heybeden istediğini alıp da parasını heybeye koymayan olursa öküz o kişinin peşinden gider, arkasını bırakmaz o kişi parayı heybeye bırakınca dönermiş. Akşam olunca öküz eve gelir, Hoca öküzün sırtından heybeyi indirir o gün yaptıklarını heybeye koyar ertesi gün yine öküze yükleyip çarşıya ve pazara salarmış. 100000 kişiyi doyuran aşevlerini kurmuş, onların akarını, erzağını aşçısını işçisini, yöneticisini, okutanını barındıran Hoca Ahmet kendi el emeğı ile geçinirdi. Bu yanılla Hz. Ebu Bekir'e benzerdi. O da halife olunca kumaş satarak geçimini sağladı. Devlet işlerinin aksamaması için görevinin başından ayrılmaması gerektiğinden devlet hazinesinden kendisine maaş bağlanıncaya kadar omuzlarında kumaş taşıyarak satardı (Rıdvanoğlu, 2016a: 23-24).

Hoca Ahmet Yesevî manevi olgunluğu, aşkı (Allah ve Peygamber sevgisi) ve ilmi samimiyetle birleştirerek hem hayatına tatbik etmiş hem de onu takip edenlere sunmuştur. Bunu yaparken en önemli yol göstericisi Allah ve Peygamber dışında sahabe ve samimi gönüllerdir. Tasavvuf ve şariatın vücuda gelmiş örnek halidir. Şariat ve tasavvuftan uzak ne bir anı ne de bir anısı vardır. Bu şiirlerine de sirayet eder. Birçok şairin ulaşmaya çalıştığı fakat eksik kaldığı yön de budur.

Hoca Ahmet 1166 yılında Yesi 'de vefat etmiştir. Bu da 100 yaşının üzerinde yaşadığında delalet etmektedir. Uzun verimli ve etkili bir yaşam sürmüştür. Onun doğumu da yaşantısı da vefatı da Kur-an, sünnet ve tasavvuf ışığında gelişmiştir. Bununla birlikte onun sayısal ya da cisimsel yaşamından ziyade asıl vurgulamamız gereken düşünsel hayatıdır. Geriye bıraktıkları ve öğretileri daima yaşamış, etkili olmuştur.

Onun eserlerinde şeriat kurallarını ikinci dereceye atan, ilahi aşkın çekiciliğine tutulmuş, gönlü dolup semelenmiş görüntüsü altında az da olsa şeriata karşı umursamazlık çağrışımı yapan, özellikle İranlı sofilerin sergilediği rindane, tasavvuftan uzak, zahiri âlimlerinin tepkisini çeken söz, düşünce ve fiillerinin hiçbirisi görülmez. Hocaları da böyle idi. Onun şiirlerinde şathiyye türüne yakın şiir yoktur. Onun piştiği ocağın ne kadar sağlam olduğu anlaşılıyor. Onun piştiği ocağın ne kadar sağlam olduğu anlaşılıyor. Onun 63 yaşında yeraltına girmesi, Peygamber efendimize karşı beslediği sevginin sonsuzluğu bütün ölçüleri altüst etmiş en uzak (maneviyattaki) sınırları bile aşmıştır. Peygambere gösterdiği saygısını böylesine ortaya koymak ise şu çağa kadar hiç kimseye kısmet olmamıştır (Rıdvanoğlu, 2016a: 24).

Temür Kağan, Hoca Ahmet Yesevî vefat ettikten bir süre sonra Hoca'nın mezarını ziyaret etmiş ve külliye yapılması için talimat vermiştir. Bu külliyyeye Cami-i Hazret adı da verilmiştir. Daha sonra külliye çeşitli eklemelerle büyütülmüş ve ulu bir yapı haline gelmiştir. Günümüzde dahi ziyaret edilebilen bölgenin manevi bir nişanesi konumundadır.

1990 yılında Kazakistan'a yaptığım gezide ilk durağım Türkistan şehriydi. Ahmet Yesevî'nin türbesinden çıktığımızda ev sahipliğini yapan Gümüşcan Hanım kulağıma eğildi ve dedi ki: "Siz Hazret Sultan'ın mezarına hürmet gösterdiniz; onun ruhaniyeti de size himmet edecektir." Doğrusu şaşırdım. Henüz Sovyetler Birliği yaşıyordu... Marksizm-Leninizm resmi ideolojidi... İdeolojinin temeli materyalizmdi... Bu ideolojiye inanmayan bir insanın Sovyet sisteminde yükselmesi mümkün değildi. Hele bir maneviyat büyüğüne "hürmet ve himmet" kavramlarıyla yaklaşan bir kişinin Başbakan Yardımcısı olabileceğini düşünmek bile olmazdı. Ama işte Gümüşcan Hanım Başbakan Yardımcısıydı ve "Ahmet Yesevî'ye hürmet" onda "himmət" kavramını çağırıyordu (Zeybek, 2015: 11-12).

Demek ki politikalar, yönetimler, idareler ne yönde olursa olsun kültürel ve manevi kökler tıpkı yaranın vücutta bıraktığı iz gibi kalıcı oluyor. İlk aynaya bakışta ya da aks edişte hatırlanıyor. Yesevî'nin gönüllerde bıraktığı izde nesilden nesile yürekten yüreğe süregelmiş ve en ufak bir kıvılcımla yeniden hatırlanıp harlanmıştır. Zaten hiç unutulmayan bu öz ruh ve benlik tozlu bir yeri temizlercesine altındaki cevheri hoş bir meltemde dahi ortaya çıkarmaya yetmiştir.

Sonradan öğrendiklerimi o anda bilseydim, şaşırırmazdım. Kazakistan'ın uzun yıllar Komünist Parti liderliğini yapan ve ülkeyi yöneten Kuneyef'in Ahmet Yesevî'nin türbesinin yakınından her geçişinde içeri yalnız girerek "hürmet" görevini yaptığını birçok kişiden işittim. Ne oluyordu? Sovyetler Birliği döneminde neler olmuştu? Olan şuydu: "Resmi görüşe uyarak ateist görünen birçok kişi Ahmet Yesevî'nin ruhaniyetine olan bağlılıkları ve bu yolla kimliklerini korumuşlardı" (Zeybek, 2015: 12).

Rejim Ahmet Yesevî'yi karalıyordu. İtibarını ve etkisini ortadan kaldırmağa çalışıyordu ama başaramıyordu. Sözgelimi Özbekistan'da ve Ulu Türkistan'ın birçok yerinde kadınlar haftada bir gün evinde toplanıyor ve "Divân-ı Hikmet"ten kıtalar okuyorlardı. Okullarda dinsizlik dersleri veriliyor ama evlerde Ahmet Yesevî'li dualar ediliyordu (Zeybek, 2015: 12).

Yeri geldiği vakit öyle ruhlar vardır ki kalbi ölü canlılara bedenleri sesleri nefesleri olmasa da üstün gelir. Hakk'ın izniyle halka etki eder. Yesevî'nin etkisi de böyle bir etkidir.

Genel olarak baskılanan, kapatılan, zor kullanılarak unutturulmaya çalışılan inanç, görüş ya da düşünceler, saklandıkları yerlerde tıpkı tırtılın kozaya girerek içeride yeni ve daha güçlü, gösterişli bir hayata hazırlanması, kelebek olarak sürünmekten uçmaya başlaması misali gibidir. Bu kutsal değerlerde aklen, manen ve zihnen yükselerek kanatlanır, bunun önünde engel olan kabuğu da yırtıp bertaraf eder.

1993 yılında Ahmet Yesevî yılı dolayısıyla Azerbaycan, Türkmenistan, Özbekistan, Kazakistan ve Kırgızistan'a gezilerim oldu. Buralarda toplantılarda konuşmalar yaptım. Her yerde yanıma uzmanlar katıldı. Türkmenistan'da Ahmet Yesevî Hikmetlerini çevresine topladığı gençlere ezberletmeyi "hayatının işi" haline getiren insanlar gördüm (Zeybek, 2015: 12).

Fakirlik, zorluklar ya da hayat konforunun düşük olması bir şekilde aşılsa da inanç veya kültürden kopmak insanlık için çok acı bir durumdur. Nesillerin devamında bu durum çok önemlidir. Bu nedenle insanlar zor dönemlerde hep maddi arzuların ve ihtiyaçların önüne manevi değerleri, örnek şahsiyetleri koymuşlardır.

Tataristan ve Başkurdistan’da geçmişte de şimdi de Ahmet Yesevî adının ve hatırasının, hikmetlerinin ve etkilerinin dipdiri olduğunu tespit ettim (Zeybek, 2015: 13).

Bir dönüp bakmak lazım hayata gerçek ölümler kim? Ziyaretçilerimize, dostlarımıza aranıp sorulmamıza bakmak gerek, ne kadar? Bir de Eyüp Sultan’a, Aziz Mahmut Hüdayi’ye Emir Sultan’a Mevlana’ya... Asıl ölümler mi biz mi, düşünmek gerek?

Makedonya’da, Kalkandelen’de, Harabati Baba Tekkesinde toplanan Bektaşilerin “baba”sı olan dost, benim Ahmet Yesevî Üniversitesi’nde görevli olduğumu öğrendiğinde ilk tepkisi “ Ahmet Yesevî... Pirimizin piri... Hacı Bektaşî Veli’nin piri...” olmuştu (Zeybek, 2015: 13).

Birçok Müslüman ve özellikle Türkî devletler yıllarca farklı yönetim, ideolojilerde yönetilseler bile Hoca Ahmet Yesevî az ya da çok bir iz bırakmıştır. Kalan bu iz bu devletlerin yönetsel ve ideolojik bağımsızlıklarını kazandıklarında yeniden ortaya çıkarak kültürel-ahlaki yapılanmada büyük rol oynadığı veya oynayacağı anlaşılmaktadır.

Ahmet Yesevî’nin adını bilsin bilmesin Dünya Türklüğünün tamamında ya doğrudan ya da dolaylı olarak ondan bir şeyler vardır. Gönümüzün derinliklerinde ve dilimizin inceliklerinde biz Ahmet Yesevî’den çok şey taşıyoruz (Zeybek, 2015: 13).

Yesevî nam-ı diğer “Pir-i Türkistan” hem gönül hem akıl hem de icra ilminin en nadide şahsiyetlerinden biri olarak her daim bizi temsil etmeye, yüreklendirmeye ve yetiştirmeye devam edecektir. Hayatını insana ve İslam’a adanmış olması eserlerinde de bahsi geçen doğumdan ölüme kadar her aşama da kendini hissettirmiştir. Bu da onu tabir-i caizse yaşayan ölümlerin yanında hali hazırda sonsuz bir yaşantıya ulaştırmıştır. Bu yaşantı bedenlen değil ama aklen, fikren ruhen her daim sürmektedir.

2.4. DİVÂN-I HİKMET

Ahmed Yesevî'nin tasavvufî manzumelerini içine alan ünlü eserine *Divân-ı Hikmet* derler; çünkü o manzumelerin hepsi ayrı ayrı bir “hikmet”tir. Anadolu Türklerinde bu tarz tasavvufî manzumelere nasıl “ilahi” adı veriliyorsa, Doğu Türklerinde de Ahmed Yesevî'nin o tarzda şiirler yazan diğer dervişlerin eserlerine umumiyetle “hikmet” derler. Bu sebeple *Divân-ı Hikmet* unvanının yalnız Ahmed Yesevî'nin şiir mecmuasına [derlemesine] has bir unvan olmadığı, hatta belki kuvvetli bir ihtimalle bu ismin ona sonradan verildiği iddia olunabilir. Daha önceki asırlara ait elimizde açık bir belge bulunmamakla beraber, herhalde X. asırdan beri bu cins manzumelere “hikmet” denildiğini kesin olarak biliyoruz (Köprülü, 2016: 192).

Divân-ı Hikmet en genel mana ile Türklere İslamiyet'i doğru, duru, anlamlı, anlaşılır, uygulanabilir ve naif bir şekilde aktarmak amacı ile yazılmıştır. Bununla birlikte yayılan dinin kaidelerini yollarını emir ve yasaklarını da anlatır. Peygamberimiz (S.A.V.) hayatını, mucizelerini ve yüksek şahsiyeti ile İslam dininin mükemmel yapısını Peygamberimizin en yüce örnek oluşunu kendisi de izinde yaşayarak eserinde sunar. Yine dini ve ahlaki öğütlerle birlikte tasavvuf anlayışını, Vahdet-i Vücut kavramını, dervişliği ve mahiyetini açıklar. Dünya'nın gelip geçiciliğini buradaki yolculuğumuzun nasıl olması gerektiğini, bunun sonucunda ahiret hayatını, cennet ve cehennem ile sonsuz hayatın ne şekilde olacağı hakkında ibretlik manzaralar aktarır. Kısaca Divân-ı Hikmet bize güzel insan, samimi Müslüman ve bilgili bir Türk olmanın yolunu gösterir.

Divân-ı Hikmet hem hece hem aruz ölçüsü kullanılarak yazılmıştır. 4+4+4 ve 4+3'lü hece ölçüleri kullanılmıştır. Allah (c.c.) aşkı ve Peygamber (s.a.v.) sevgisi işlenmiştir. Yeni Müslüman olan ya da İslamiyet'i öğrenen insanlara rehber olması amacıyla yazılmıştır. Dörtlük ve beyitlerle yazılmıştır. Türkçe olarak yazılmıştır. Hikmetler Dini Tasavvufî şiirlerdir. Öğretici bir eserdir. Manzum yapıdadır. Sade ve anlaşılır olmakla birlikte sanatsal ağırlığı da vardır.

Hoca Ahmet Yesevî'nin Divân-Hikmet adında zamanında yeni Müslüman olmuş veya olmakta olan Türklerin kolayca anlayabileceği zamanına göre duru bir Türkçe ile yazılmış şiirleri İslam Peygamberine inanılmaz yüksek bir sevgi ve saygı

ile bağıllığını, İslam şeriatını en olgun anlamda yaşayışını anlatır. O ilahi sevgi ve tutku ile çılgına dönüp gönlü esridikçe İslam şeriatına daha sıkı sarılmakta daha da derinleşmekte ibadet, tefekkür ve zikrin tadının doyumsuzluğu ile gönlü uçmaktadır. Bu satırları okuyanlar ileriki safhalarda Divân-ı Hikmet ile baş başa kaldıklarında bu derunî (gönülden, içten) gelen ürpertici, uçurucu hazları anlatmanın pek kolay olmadığını göreceklerdir (Rıdvanoğlu, 2016b: 27).

Yesevî deyim yerindeyse gönül telini Divân-ı Hikmet'te akıl eliyle çalarak ruhlara hitap eden bir musiki edasıyla eserini ortaya çıkarmıştır. Okudukça ve anladıkça zenginleşen, muhatabını çeken bir eserdir.

Ahmet Yesevî XII. yüzyılda öldüğü için, bu eser İslami Türk edebiyatının *Kutadgu Bilig*'ten sonra en eski örneğini göstermektedir. Lisanî ve edebi mahsullerin pek az bulunduğu bir devre ait olan böyle bir eserin gerek lisan gerek edebiyat tarihi bakımından çok büyük bir kıymeti haiz olacağı pek tabiidir (Köprülü, 2016:192).

Divân-ı Hikmet bir hazinedir. Dini anlam ve değeri muhakkak ki çok büyüktür. Bunun yanında edebi estetik ölçüde de mümtaz bir değerdedir. Birkaç bilim dalına birden kaynaklık ederken, sadeliğiyle de halktan kopmayan bir yapıdadır.

Eski halk edebiyatının birçok unsurunu alarak İslam ruhunu ve unsurlarla - yani eski milli şekiller ve eski vezinlerle- ifade edilen ilk eser olması bakımından da *Divân-ı Hikmet*'i tasavvufî Türk edebiyatının en eski ve en mühim abidesi saymak zaruriyetindeyiz. İşte *Divân-ı Hikmet* bu bakımdan eskiden beri müsteşriklerin dikkatini çekmiş ve şimdiye kadar layıkıyla tetkik olunamamakla beraber, hakkında parça-parça bazı araştırmalarda bulunulmuş, hatta bazı parçaları da neşredilmiş ve batı lisanlarına tercüme edilmiştir (Köprülü, 2016: 194).

Yapılan çalışmalar her ne kadar fazla gibi görünse de detaylı ve yoğun manada başvuracağımız birkaç eser dışında maalesef bulunmamaktadır. Bunda nüshaların farklılığı, çalışmacı ve araştırmacı donanımı, çalışma alanının zayıflığı veya kalitesi etkili olmuştur.

Elde mevcut nüshalara gelince, bizim bildiğimize göre, bu eser bir defa İstanbul'da, dört defa Kazan'da, bir defa da taş basması olarak Taşkent'te basılmıştır;

lakin bu muhtelif basımlar, hiçbir veçhile itimada şayan olmayan yeni yazmalara dayanılarak yapıldığı için, bugün elimizde, üzerinde itimatla tetkikler yapılabilecek hiçbir doğru eski nüsha bulunmuyor (Köprülü, 2016: 195).

Ahmet Yesevî ve Hikmetleri hem dönemi itibariyle önem ve dikkat arz eder; hem de günümüz ihtiyaçları da dâhil olmak üzere asırlardır manevi bir reçete, bir başucu kitabıdır. Bu eseri hazırlayan ruh, bu milleti de yüce bir millet olmaya hazırlamış ve bunu sağlamıştır. Ayrıca İslamiyet'i şanına yakışır şekilde insanlığa Kur-an ve sünnet izinde anlatmış, yaşamış ve yaşatmıştır.

2.2.AHMET YESEVÎ'NİN EDEBİ KİŞİLİĞİ

Hoca Ahmet Yesevî'nin Divân-ı Hikmet adında zamanında yeni Müslüman olmuş ya da olmakta olan Türklerin kolayca anlayabileceği zamanına göre duru bir Türkçe ile yazılmış İslam Peygamberine inanılmaz yüksek bir sevgi ve saygı ile bağlılığını, İslam şeriatını en olgun anlamda yaşayışını anlatır (Rıdvanoğlu, 2016: 27).

Ahmed Yesevî'ye dayandırılan eserlerin ilki; Yesevî tarîkatı ile ilgili bugüne kadar yapılmış çalışmaların en önemli kaynağı olan Dîvân-ı Hikmet'tir (Toprak, 2008).

Divân-ı Hikmet Ahmet Yesevî'nin bir nevi mirası geleceğe bıraktığı kendi fikir aynasıdır. Bakan kendiyile birlikte okumayı bilirse hikmetleri de görür.

Dîvân-ı Hikmet Ahmed Yesevî'nin "hikmet"lerini içine alan mecmuanın adıdır. Dîvân-ı Hikmet nüshalarının muhteva bakımından olduğu kadar dil bakımından da önemli farklılıklar arz etmesi, bunların farklı şahıslar tarafından değişik yerlerde meydana getirildiğini açıkça göstermektedir. Bir kısmı kaybolan veya zamanla değişikliğe uğrayan hikmetler derlenirken araya aynı ruh ve ifadedeki yeni hikmetler de ilâve edilmiş, böylece gittikçe aslından uzaklaşmıştır. Kime ait olursa olsun bütün hikmetlerin temelinde Ahmed Yesevî'nin inanç ve düşünceleri, tarikatının esasları bulunmaktadır. Hikmetler Türkler arasında bir düşünce birliğinin

teşekkül etmesi bakımından çok önemlidir (İslam Ansiklopedisi, 1989, Cilt 2: 159-161).

Divân-ı Hikmet umumi adı altında bugün elimizde bulunan şiir mecmuasının [derlemesinin] edebi mahiyetini gereği gibi açıklamak için, onu gerek mevzu gerek şekil bakımından ince bir tahlille karşı karşıya bırakmak icap eder. Divân-ı Hikmet'teki parçalar mevzu itibariyle çok basit ve azdır: dervişlerin ve dervişliğin faziletleri hakkında sayısız methiyeler, sonunda mutlaka ahlaki-dini neticeler çıkarılmış en ünlü İslam menkıbeleri, Hazreti Peygamberin hayatına ve mucizelerine ait çeşitli parçalar, hikâyeler dünya halinden şikayet ve kıyamet günlerinin yakınlaştığını hatırlatmak maksadıyla yazılmış zahidane şikayetnameler, sonra cennet ve cehennem hallerinden, zebaniler, huriler ve gılmanlardan cennet bahçelerinden safdilane bir incizab ile söz eden basit ve iptidai, fakat canlı destanlar... İslamiyet'in Türkler arasında daha yeni yayılmaya başladığı zamanlarda, bir mutasavvıf tarafından – henüz eski putperestlik devrinin âdet ve inanışlarından layıkıyla kurtulmaya muvaffak olamamış- iptidai ve basit zevkli bir halk kitlesi için yazılmış eserlerin bunlardan başka mevzulara değinemeyeceği pek tabiidir (Köprülü, 2016: 226).

Anlaşılaacağı üzere eser döneminin ihtiyaçlarını düşünerek bu yönde oluşturulmuş ve hazırlanmıştır. Konular daha çok inanç ve doğruları açıklamaya, tanıtmaya çalışırken dil de dönemin halk kitlesinin seviyesine uygun şekilde ele alınmıştır. Köprülü'nün de dediği gibi konu ve dil bakımından farklısını düşünmek biraz boşa kürek çekmek olur ki halka ulaşmayan bir eseri Yesevî zaten kabullenmez.

Ahmed Yesevî'ye isnâd edilen ikinci eser, Dîvân-ı Hikmet'in Taşkent ve bazı kazan baskılarında mukaddime olarak yer alan Fakr-nâme'dir (Eraslan, 1977: 45).

“Ahmet Yesevî, hiçbir veçhile İslam ilimlerine ve İran edebiyatına yabancı bir adam değildi; tahsil ve sülûk hayatının büyük bir kısmını İslam-Acem bilim merkezlerinde geçirmiş olduğu için eski büyük Acem mutasavvıf-şairlerinin tasavvufi eserlerini pekiyi biliyordu. Lakin İslamiyet'i samimi fakat henüz sathi bir surette kabul etmiş olmakla beraber, kendi milli kültürlerini korumaktan kolay-kolay vazgeçmeyen Türklere hitap etmek lazım gelince, ister istemez onların zevklerine,

itiatlarına uymak ve manasını anlayacakları basit bir lisan ve ahengine aşına çıkabilecekleri bir vezinle hitap eylemek zaruriydi. İşte sırf bu gibi kuvvetli tesirlerden dolayı Ahmet Yesevî, Acem mutasavvıflarının işlenmiş, ahenkli aruz veznini değil, halkın sevdiği ve halk şairlerinin yüzyıllardan beri kullandığı milli hece veznini aldı, bütün *hikmet*’lerini o vezinle ve yine halk edebiyatından alınmış eski milli şekillerle yazdı. Bunda “lisanın henüz aruz vezniyle ünsiyet edecek [alışkanlık sağlayacak] derecede işlenmemiş olmasının” büyük bir tesiri yoktur; çünkü aruz vezninin ondan aşağı yukarı altmış yetmiş sene önce Türk edebiyatında kullanıldığını *Kutadgu Bilig* bize açıkça gösteriyor. Bu hadisenin tek sebebi, yukarıda söylediğimiz gibi, şairin doğrudan doğruya halk kitlesine hitap etmek istemesidir. Bununla beraber, *Divân-ı Hikmet*’in eski bir nüshası elimizde bulunsaydı, lisanının mümkün mertebe fazla bir ekseriyetin [çoğunluğun] anlayabilmesi için çok sade yazılmak istenmesine rağmen, acem veznine bağlı kalınarak yazılmış *Kutadgu Bilig*’den epeyce daha fazla Arap ve Acem kelimeleriyle karışık bulunacağı da muhakkak gibiydi” (Köprülü, 2016: 227-228).

Ahmet Yesevî edebi ve ilmi olarak her ne kadar zirve bir şahsiyet olsa da onun derdi sanat yapmak veya gösteriş yapmak değil insanlara ulaşmak Hakkı, hak bildiğini ve davasını uğruna inandığı değerleri anlatmaktır. Bunu yaparken en ulaşılabilir yol olarak sade bir dil tercih etmesine rağmen yine de eserinin dilinde Arapça ve Farsça etkisi görülür. Bunun bir nedeni de yaşanan toplumda Kur-an’ı Kerim’in öğrenilmesi ve günlük hayatta Arapça kelimelerin kullanılması ayrıca Fars topluluklarıyla dini, ticari ve sosyal yakınlıkların olması da olabilir. Yesevî Hikmetleri’nin edebi yapısı da yazılış amacına ve Yesevî öğretilerine hizmet eder şekilde oluşmuştur. Yani edebi hususiyet maç değil araçtır. Ancak estetiği düşürülmemiş göze ve kulağa hoş gelen bir araçtır. Dini temeller üzerine kurulu bir eser olsa da sanatsal ağırlığı ve güzelliği de geri planda tutulmamıştır.

Ahmet Yesevî ekseri *hikmet*’lerini Orta Asya’da halk arasında çok sevilen ve eskiden beri çok kullanılan yedili ve on ikililerle yazılmıştır. Biraz aynı tonda, garip bir ahengi, aynı zamanda biraz iptidai, vahşi fakat “asli” bir edayı içine alan bu vezinler, onun elinde hiçbir fevkaladelik göstermez. O esasen en çok galeyana gerek duyan yerlerde bie çok sakin ve soğuktur; nasihatlerindeki ağır edası, tahkiyedeki [anlatıdaki] basit ve yeknesak ifadesi, münâcâtlarındaki vakarlı ve sakin tavrı hemen

hiç değişmez. İç hayatın vecdlerine, galeyanlarına ekseriya kayıtsız kalan, şeriatın asli esaslarına zahiren de tam bir sadakatle riayet eden bu ağırbaşlı, donuk Orta Asya Türkü'nün şahsiyeti, *Divân-ı Hikmet*'de derhal göze çarpar. Hâlbuki yedili ve on ikililerin ağır, aynı tarzdaki âhengine biraz hız ve heyecan vermek için sanatkâr ve galeyanlı bir ruhu ona hayat nefhetmesi [üflemesi] icap ederdi (Köprülü, 2016: 228-229).

Burada sorulması gereken soru bu kadar soğuk ve öğüt vermeye odaklanmış bir eser nasıl olurda yıllar geçmesine rağmen güncelliğini ve tercih edilebilirliğini yitirmez? Aynı zaman da öncü bir eser olup kendinden sonra gelenlere estetik olarak olmasa da yöntem olarak örnek teşkil eder? Cevabı hikmetlerin içinde gizlidir.

Seçtiği vezinlerde o devrin zevkine uyarak, şahsi yeniliklerden tamamıyla çekinen Ahmet Yesevî, kafiye hususunda da Arap ve Acemlere bağlı olmayarak, milli edebiyat ananesine tamamen sadık kalmış ve “kafiye” yerine halk edebiyatını taklitle daha çok “yarım kafiyeler” kullandığı gibi onları da ekseriya fiillerin çekimlerinden vücuda getirmiş eski redif usulüne çoğunlukla bağlı kalmıştır. (Köprülü, 2016: 229).

Eski kavmi edebiyat ananelerine riayet merakı “nazım şekli”nde de tamamıyla kendini göstermiştir.

Üç yüz altmış hikmet aytıp dâstân aytı

Dâstân aytı bûstân içra oymak ucun

diyen Ahmet Yesevî, bütün hikmetlerini bu eski ve tamamıyla kavmi şekil altında düzenlemiştir (Köprülü, 2016: 229).

Dörder mısralık ayrı bentlerden meydana gelen bu destanlarda, birinci kıtanın son mısrası bazen bütün bentlerde bir nakarat gibi tekrarlanır; her bendin ilk üç mısrası, daima kendi arasında kafiyeli olmakla beraber, bentlerdeki son mısraların daima ilk bendin sonucu mısrasıyla aynı kafiye de olması da lazımdır; birinci bent ekseriyetle diğer bentlerden farklı olup, birinci mısra üçüncü ile ikinci mısraya dördüncüyle kafiyeli olur. İşte görülüyor ki, çok az ve iptidai olan bu nazım şekli, yabancı tesirlerden tamamen sıyrılmış ve millidir. Her bent sonundaki mısraların

aynen ya da kafiye bakımından tekrarı, onun, sonraları gelişme devirlerine ait eser gibi tek başına okumak maksadıyla değil, dini toplantılarda umumi surette inşat olunmak [okunma] için yazıldığını gösterir. Demek Ahmet Yesevî'nin eseri bu bakımdan da eski halk edebiyatı mahsullerinden ayrılmıyor (Köprülü, 2016: 229).

Dönemin koşulları Farsça ve Arapçayı ön plana çıkarsa da Ahmet Yesevî Türkçe 'den vazgeçmemiş içerik şekil ve anlam olarak milli kalmayı başarmıştır. Milli olmanın yanında dini öğe, inanç ve kültürleri de aynı yerde eritmiş ve muhteşem bir ürün çıkmasını sağlamıştır. O nedenle bu eser günümüze kadar rehber bir örnek olarak ulaşmıştır. Dönemini hem aşan hem aydınlatan hem de kavrayan bir sanatkârdır.

İşte böylesi bir zamanda 12. Yüzyılda Ulu Türkistan'ın Yesi şehrinde Hoca Ahmet adlı bir ulu Kişi ortaya çıktı... Farsça yaygınlığına karşı Türkçe bayrağını yükseltti... Kurduğu okulda Türkçe eğitime başladı. Öğrettiği islamdı... İslam Tasavvufunun yollarıydı... Bilimdi... Dili Türkçeydi. "Türkçe şiir olur mu? Türkçe bilim olur mu? Türkçe din olur mu?" diyenlere karşılık verdi:

Sevmiyorlar bilginler

Sizin Türkçe dilini

Bilgelerden işitsen

Açar gönül ilini

Ayet hadis anlamı

Türkçe olsa duyarlar

Anlamını bilenler

Başı eğip uyarlar

Miskin zayıf Hoca Ahmet

Yedi atana rahmet

Fars dilini bilirde

Sevip söyler Türkçeyi

Hoca Ahmet 126 yıl yaşadı... Binlerce öğretmen yetiştirdi.

Yetiştirdiği ğretmenleri Türk dünyasının her bucağına gönderdi. Herkes görevini biliyordu.

İslamı anlatıyorlardı.

Doğru islamı anlatıyorlardı.

İçtenlikli islamı anlatıyorlardı.

Allah aşkını...

İnsan sevgisini...

İnsana hizmet değerini...

Kadına saygıyı...

Emeğin kutsallığını...

Bilimin yüceltici önemini...

Anlatıyorlardı. Yaşıyorlardı.

Ve TÜRKÇE anlatıyorlardı.

Anlatırken Hoca Ahmet ustalarının Hikmet adlı şiirlerinden örnek veriyorlardı.

Hikmetler Türkçeydi...

Türkçe yayılıyordu...

Türkçe edebi değerini yeniden kazanıyordu.

lmek üzere olan Türkçe dirilmeğe başladı.

Öğretmenler başğretmenleri Hoca Ahmet'in Hikmetlerine benzeterek şiirler yazdılar...

Türk dünyasında, Farsacı Selçuklu aydınlarının dışında, Türkçeci bir aydınlanma başladı. nce Ulu Türkistan'da başlayan bu aydınlanma Anadolu'ya sıçradı. Anadolu'ya Hacı Bektaş-ı Veli geldi (Zeybek, 2015: 67-68-69)...

Yesevî'den sonra onun yolunda birçok gönül eri, dil ustası daha yetişti. Sadece Türkistan'da değil tüm Türkî bölgelerde bu yol ilerledi. Yunus Emre bu yolda ustalıkla yürüdü. Hacı Bayramı-ı Veli bu davayı güttü. Nesimi ve niceleri millete rehberlik etti. Hoca Ahmet Yesevî tıpkı bir deniz feneri gibi hem halka hem kendisi gibi sanatkârlara yön verdi.

On beşinci yüzyıla gelindiğinde Türkistan'ın büyük şairi Ali Şir Nevai Türkçe ile Farsçayı karşılaştıran “Muhakemetül Lûgateyn”ini yazacak ve Türkçenin üstünlüğünü ortaya koyacaktır (Zeybek, 2015: 70).

Dönemsel özellikler bir yerde kendi sanatkârlarını, fikir ve devlet adamlarını da üretmektedir. Değeri olan her şey onu anlatacak veya yaşatacak bir şahsiyeti her zaman bulmaktadır.

“Ahmet Yesevî'nin Türkçe ve Türklük üstündeki etkisi sanıldığından da büyük olmuştur.” (Zeybek, 2015: 70) Bu etkiyi dil ile uğraşan hemen herkes bazen bilinçli bazen da çok farkında olmadan hissetmektedir.

Ahmed Yesevî edebî şahsiyetinden ziyade fikrî şahsiyetiyle, tarihî hayatından ziyade menkıbevî hayatıyla Orta Asya Türk dünyasının en büyük ismidir. Onun gibi geniş bir sahada ve asırlarca tesirini devam ettirebilmiş bir başka şahsiyet gösterebilmek mümkün değildir (İslam Ansiklopedisi, 1989, Cilt 2: 159-161).

Kılıçla kahramanlık pek çok kişi ve millette gözüke de ilim ve fikirle destanlaşan şahsiyetler oldukça azdır. Milli benlikte buna eklenince mükemmel bir insan profili ortaya çıkmaktadır.

İşte Konya'yı kısa bir dönem içine alan ve kendisini Başbakan ilan eden Karamanoğlu Mehmet Bey'in ülkenin her yerine görevliler göndererek “bundan böyle dergâhta, sarayda, mecliste ve meydanda Türkçeden başka dil kullanılmamasıyla” ilgili buyruğu bu etkiden doğan bilinçle ilgilidir (Zeybek, 2015: 70).

Türkistan'da kurulan devletlerde devletin bilim ve edebiyat dilinin artık Türkçe olması Ahmet Yesevî'nin büyük ve doğru seçimi ile olmuştur. (Zeybek, 2015: 71) Sanatkâr ve eseri o kadar önemlidir ki; yeri geldiğinde halka, hükümdarlara hatta tüm insanlığa hükmedebilir.

Birçok uygarlık ve milletin belli zamanlarda lidere veya kitleleri harekete geçirecek düşünce insanlarına ihtiyacı vardır. Türk milletinde de dönem-dönem baş göstermiştir şükür ki; böyle durumlarda hep ihtiyaç duyulan özellikte yüce karakterli insanlar imdada yetişmiştir. Yesevî de tam böyle bir şahsiyettir. Aynı zamanda sadece çağı değil, sıkıntıya düşülen birçok dönemde eserleriyle ve fikriyatıyla yardımları olmuştur.

“Evet, Yahya Kemal doğru söyledi: Ahmet Yesevî bizim milletimizin yeniden kurucusudur.” (Zeybek, 2015: 71) Bir nevi manevi lider, ordusuz ve silahsız önder denilebilir Yesevî için.

Ahmet Yesevî Halkla birlikte devletlerin de millileşmesine etki etmiştir. Osmanlı da Ahmet Yesevî yolunda ilerlemiş Edebiyat ve bilim dilini Türkçe yapmıştır. Devletin tasavvuf ve inanç izleri de Yesevî öğretilerinden ilham almıştır. Yesevî'nin edebi yönü iki kanatlı kuş misali milli, kültürel ve manevi öğelerle donatılması yanında; sanatsal, estetik ve duygusal unsurları da barındırmıştır.

2.3.AHMET YESEVÎ'NİN DÜŞÜNCE YAPISI

Her devrin genel geçer bir düşünce sistemi vardır. Bu sistemler döneminin insanlarını etkiler ve yönlendirir. Bazıları bu yönde kaybolur gider. Bazıları da bu yolu hem güzelleştirir hem de buna alternatif rahatlatıcı yollar açar. İşte Hoca Ahmet Yesevî de ikinci yollar açan önemli bilgi kişilerdendir. Duyguları, yaşayışı, zikri ne ise fikri de odur. Bunu hiçbir şekilde gizlemez ve doğru bildiği, hak gördüğü, fayda getireceğini düşündüğü için de yayar. Yesevîlik bu sistemin somutlaşmış ve başarıya ulaşmış halidir.

Ahmet Yesevî, Vahdet-i Vücut anlayışının yaşayarak uygulayıcısı ve öğreticisidir. Bu anlayış ve düşünce Anadolu'yu ve bir milleti inşa etmiştir. Ahmet Yesevî, Türk kültürü ve İslam inancı arasında bir köprü görevi görmüş ve bu iki kavramı kendi içinde eriterek kaynaştırmıştır.

Yesevî düşünce sistemi şer'i hükümler izinde ilerler. Ahlaki olanın dışında bir düşünce onun dünyasında yer alamaz. Doğum ve hayat onun için bir imtihandır. Sonunda sevgiliye ulaşılacak bir aşk yolcuğudur. Bu yüzden sevgiliye mahcup

olmamak için önceden bunun hazırlığını yapmak hatta ölmeden ölmek gerekir. İşte Yesevî yolu bu kaideler üzerine kuruludur.

Yesevîlik hiçbir zaman ince ve derin bir “Panteizm” neşr ve telkinine çalışmamış olduğu gibi, onda, çeşitli kaynaklardan gelen çeşitli kaynaklardan çeşitli akidelerin kaynaşmasından hâsıl olan bir takım fikir ve telakkilere de rastlanamaz. Kurucusunun şahsiyetinden başka, geliştiği sahanın manevi ve fikrî tarihi de böyle fikri tarihi de böyle bir şeye hiç elverişli değildi. Eski bir din ve onun doğurduğu yüksek bir felsefe ile asırlarca alışkanlık hâsıl edip uzun müddet çeşitli medeniyetlerin med ve cezri altında kalarak onların manevi rûsûbiyle [tortusuyla]yakından alakadar olan çevreler için mümkün, hatta tabii olan bu hal, Ahmed Yesevî’nin yetiştiği asırdaki Türk çevresi için hemen hemen tamamıyla imkânsızdır (Köprülü, 2016: 187).

Türkler o zamana kadar Hint, Çin, İran hatta bir dereceye kadar Hristiyan fikir ve akidesiyle temas etmiş olmakla beraber, onları kendilerine hiçbir suretle mal etmemişlerdi. Kendilerine has olan eski iptidai dinin basit telakkileri Türkleri tatmine yetmiyordu. Bu yüzden yeniden yeniye alışmaya başladıkları İslam esas akidelerinin dışına çıkıp o kadrodan taşmak için hiçbir ihtiyaç duymuyorlardı.

Ahmed Yesevî’nin irşat sesinin ilk aksettiği yer olan Seyhun sahasında, eskiden birtakım Budist manastırlarının bulunması Yesevîlik üzerine ufak bir Hint tesiri bulunmasını bile intaç etmemiştir [doğurmamıştır] ve edemezdi. Yalnız esas telakkilerinde değil, fakat halk arasında yayılmış bir takım Yesevî menkıbelerinde eski iptidai dinin bazı izlerine rastlanıyor ki bu da beşeriyetin dini gelişme tarihinde umumiyetle rast gelinen tabii bir hadisedir (Köprülü, 2016: 187-188).

Yesevî aynı zamanda bir eğitimcidir. Eğitimini de “Oku” emri ile başlayan Kur-an’ı Kerim’e ve bunun uygulayıcısı ve öğreticisi olan Peygamber (s.a.v.)’e dayanıp kaynaklandırarak yapar. Düşünce sisteminin kabul görmesi, yıkılmaz olması ve yayılmasında da esas unsur kaynağının ve beslendiği değerlerin sağlamlığının büyük bir etkisi olduğu şüphesizdir. Yesevî, insanı kâmilîyet vasfı ve dini hoşgörüsüyle yoğurarak benzersiz bir düşünce yapısı oluşturmuştur. Ufuk açıcı ve yol gösterici bu yapı devirler boyu etkinliğini sürdürmüş ve sürdürmeye devam etmektedir.

Yesevî'nin konuştuğu dil anlaşılır, söylediği söz dinlenir, anlattığı fikir kabul görür niteliktedir. Hem beslendiği kaynakları hem de bunları fikri, sanatı ve sunuşuyla tam bir ahenk içindedir. O'nu asıl kıymetli ve tercih edilir yapansa; yaşadığı gibi düşünmesi veya düşündüğü gibi yaşamasıdır. Bu samimiyetinin, içtenliğinin ve dürüstlüğünün de bir göstergesidir. Etkisini ve ağırlığını hissettiren de zaten bu halidir. Sade, akl-ı selim, istikamet üzere, dertli, zikri- fikri bir ve arzulu oluşu O'nu zirvelerden biri yapmıştır.

3. BÖLÜM

YUNUS EMRE

3.1.YUNUS EMRE’NİN HAYATI VE ESERLERİ

Yunus Emre tasavvufi şiir icrası ve tasavvuf yaşantısının en önemli temsilcilerindendir. Hayatı hakkında çok çeşitli rivayetler bulunmaktadır. Sevilmesi ve taklit edilmesi hasebiyle birçok hayat hikâyesi, doğum tarihi, farklı eserleri menkıbelerle de birleştirilerek günümüze ulaşmıştır. Yunus Emre’nin 13. yüzyıl sonları ve 14. yüzyıl başlarında Moğol istilasının kendini gösterdiği, Selçuklu Devletinin ise yıkıldığı dönemde yaşadığı varsayılıyor.

Yunus Emre’nin gerçek hayatı ve şahsiyeti hakkında pek az şey bilinmektedir. Tarihi belgelerin yetersiz oluşundan dolayı şairin doğum tarihi ve yeri, tarikatı, yaşadığı çevre, şiirleri vefat tarihi ve mezarı, konusunda muhtelif fikirler ortaya atılmıştır. Bu cümleden olarak “Marifetname” müellifi İbrahim Hakkı 1779’da Erzurum’a bağlı Tuzcu köyünde Yûnus ve Tapduk Emreler’e atf olunan mezar üzerine H. 797/M 1394-5 tarihini taşıyan bir kitabe diktirerek zımnen şairin yıldırım Beyazıd devrine eriştiğini bildiren kaynaklara inandığını göstermiştir. Hammer ise Yûnus’u Kanuni Sultan Süleyman’la muasır şairler arasında zikretmiş; Flügel de onun X yüzyıl şairlerinden biri olduğunu mütalaa etmiştir. Gibb’e göre Yunus Rishaletü’n Nushiyye’nin sonunda bulunan;

Söze tarih yidi yüz yidiydi

Yûnus cânı bu yolda fidiydi

beytinde belirtilen tarih sebebiyle H. VII. asrın son ve VIII. asrın ilk senelerinde yaşamıştır (Tatcı, 2014: 28).

Bununla birlikte Tatcı’nın da belirttiği gibi Yunus Emre ile ilgili tarihi ve şahsi bilgilerin çoğu tahminle, menkıbeler, görüşler üzerine çıkamamaktadır. Belki de onun şairliği ve eserlerinin etkisi o kadar ön plana çıkmıştır ki hayatı ve şahsı eserleri içinde erimiş onlara olan dikkat tarihsel bilgilerin göz ardı edilmesine neden olmuştur.

Yunus Emre XIII. yüzyılın son yarısında Sivrihisar civarında yahut Bolu mülhakatından Sakarya suyu civarındaki karyelerden [köylerden] birinde yetişmiş bir Türkmen köylüsüydü. Divân'ındaki eserlerden anlaşıldığına göre uzun müddet Hak yoluna erişmeye çalışmış, fakat bu emeline ancak Tapduk Emre'ye mürid olduktan sonra muvaffak olabilmıştır (Köprülü, 2016: 370).

Genel olarak üzerinde çokça uzlaşıya varılan bilgi, Yunus Emre'nin 1238-1240 yılları arasında Eskişehir'in Sivrihisar İlçesine bağlı Sarıköy'de doğduğu düşünülmekte ayrıca Sivrihisarlı, Karamanlı, Bolulu da olabileceği dile getirilmektedir. Doğumunda olduğu gibi vefatında da tam bir birlik yoktur bunun nedeni hem eldeki bilgilerin yetersizliği hem de Yunus Emre'nin halk tarafından çok fazla sevilerek benimsenmesidir. Karaman, Sarıköy, Bursa, Bolu, Erzurum, Kula gibi birçok şehirde ona atfedilen türbeler bulunmaktadır. 82 yaşında vefat ettiğine dair rivayetler vardır.

Yunus Emre'nin hepimizce malum olan menkıbesinde; köyünde çiftçilik yaptığı esnada kıtlıktan dolayı erzak almak için Bektaşî dergâhına gitmiş ve burada himmet verilmesini kabul etmeyerek buğday da ısrar etmiştir. Dönerken aklı başına gelerek himmet almak için Bektaşî dergâhına tekrar varmış. Himmet istemiş ancak Hacı Bektaşî Veli artık onun nasibinin Tapduk Emre Dergâhı'nda olduğunu söylemesi üzerine, Yunus'un Tapduk Dergâhına gittiği ve burada hizmet etmeye başlayarak “Yunus Emre” olarak anılmaya başladığı nice şiirler okuyup tarikat terbiyesine erişerek yanıp piştiği rivayet edilmektedir. Ancak Yunus Emre'nin Tapduk Dergâhı'nda bulunduğu ve hizmet ettiği anlaşılmakla birlikte Bektaşî dergâhında bulunduğu, Hacı Bektaşî Veli ile görüştüğü ya da Bektaşilik ile ilgili alakasının olduğuna dair hiçbir belge veya eser yoktur. Kendi eserlerinde defahâtle Tapduk dergâhından bahsetmesine Tapduk Emre'ye dua etmesine hatta kendisine Tapduk Yunus diye hitap edilmesine rağmen; Bektaşiliği ya da Hacı Bektaşî Veli'yi hiçbir eserinde anmaz. Yunus Bektaşî ekolüne bağlı gibi gösterilmeyi çalışılsa da Bektaşî değildir. Aksine Sünnî temayüllere bağlı bir sofidir. Kadiri veya Mevlevî olabileceği düşünülmektedir. Bu şekilde yakıştırmaların nedeni Yunus'un çok sevilmesinden dolayı benimsenmek, tarafları da onun hoşgörü ve sempatisiyle yanına çekmek arzusudur. Bunun yanında Mevlana Celâlettin Hazretleri ile küçük yaşlarda görüştüğüne dair rivayetler de vardır. Ayrıca şiirlerinde farz, sünnet, namaz gibi

konulara da Ahmet Yesevî Divânı'ndaki kadar radikal olmasa da hoş ama kesin bir dille değinmiştir.

Yunus Emre'nin tahsil hayatına bakacak olursak yine zamanı ve hayatında olduğu gibi farklı görüşler öne çıkmaktadır. Bir kısım araştırmacılar onu ümmi kabul ederken bazıları ise onun eserlerinden de yola çıkarak iyi tahsil görmüş biri olduğunu ifade ederler. Yunus'un eserlerine baktığımızda ikinci görüşün daha ağır bastığını söyleyebiliriz. Yunus eserlerinde ümmilere vurgu yapsa da şiir söyleyiş tarzı Hz. Mevlana'dan aşağı değildir. Tabi tam da burada şu görüş ortaya çıkıyor; Yunus Emre bu söylediklerini Allah'ın ona lütfu-ilhamı olduğu. Bu aslında halk nazarında da yakıştırılan bir mevkidir ki Yunus'un şiirlerini tam bir cezbe halinde söylediğini düşünenler de vardır. Velhasıl Yunus'un da dediği gibi;

İLİM KENDİN BİLMEKDİR

İlim ilim bilmekdür, ilim kendün bilmekdür,
Sen kendüni bilmezsin, yâ nice okımakdur.

Okımakdan ma'nâ ne? Kişi Hakk'ı bilmekdür.
Çün okıdun bilmez isen, abes yireyilmekdür.

Okıdum bildüm dime, çok tâat kıldum dime,
Eri Hak bilmez isen, abes yireyilmekdür.

Dört kitabun ma'nası, bellidür bir elifde,
Sen elifi bilmezsin, bu nice okımakdur.

Yigirmi dokuz hece, okısan ucdan uca
Sen elif dirsın hoca, ma'nası ne dimekdür.

Yûnus Emre dir hoca, gerekse var bin hacca,
Hepisinden yüce, bir gönüle girmekdür (Rıdvanoğlu, 2016a: 116).

1-Bilgi; gerçeği bilmek ve gerçeğe ulaşmaktır. Gerçek ise kişinin önce kendisini bilmesinden başlar. Kişi kendisini bilmedikten sonra okuduklarının hepsi boşa gitmiştir.

2-İnsanların okumaktan istedikleri; Yaratan Hakk’a ulaşan yolu öğrenmek olmalıdır. Okuyup da Hakk’ı bilmeyenlerin çabaları faydasızdır ve boş bir kuru ekmektir.

3-“Ben çok okudum. Her şeyi biliyorum Allah’a (c.c) fazlası ile ibadet ediyor kulluk vazifemi de fazlası ile yapıyorum” diyenler Allah’ın (c.c) veli kullarının doğru yolda olduklarını öğrenememiş ve o yola girmeye çalışmıyorlarsa boş yere zahmet çekmişlerdir.

4-Dört büyük semâvi kitabın mânâsı ilim ehli için bir tek elif harfinde gizlenmiştir. Sen dört kitabı okuyorsun ama elifin mânâsını bilmiyorsan, bu nasıl okumaktır.

5-Yirmi dokuz hecenin hepsini de bir uçtan bir uca eliften başlayıp okuyorsun. Elif diyorsun amma mânâsını söylemiyorsun. Okuttuklarına elifin mânâsını niye öğretmiyorsun?

6-Yûnus Emre der ki; Ey Hoca! Bin defa hacca gitmen lâzım gelse bunların hepsinden iyisi-Allah’ın (c.c) makamı olan-bir gönüle girmektir (Rıdvanoğlu, 2016b:116-117).

Tahsilde, ilimde, medresede Hakk’a kul olmaya, kendini bilmeye ve gönle girmeye götürmedikçe boş bir uğraştır. Yunus bir değil milyonlarca gönle girerek, Hak aşığı olarak geçen bir ömürle; kendini, insanlığı, kâinatı tanıyan bir anlayış ve hoşgörüyü tahsilini tamam etmiş, insanlığa da ders vermiştir.

Menkıbeye göre; “Yunus kırk yıl Tapduk şeyhinin dergâhında odun çekti sırtı elleri yara oldu ama kimseye demedi her getirdiği odun parçası dümdüzdü. Şeyhinin bu dağda hiç eğri odun yok mudur sorusuna; Şeyhimin dergâhına odunun bile eğrisi yakışmaz diye cevap verdi. Bir ara Yunus hiç merhale kat edemediğini düşünüp dergâhtan ayrılarak kendini dağlara vurdu. Gezerken yolda yedi kişiye rastladı bunlarla bir müddet kalmak istedi karınları acıktığında her bir kişi dua ederek gelen sofrayla karınlarını doyurdular. Sıra Yunus’a gelince mahcup olmamak için bu yedi

kişi kim adına dua edip yemek istedilerse ben de o zatın hürmetine istiyorum Rabbim diye dua etti. Yunus'un duası üzerine iki güzel tepsi geldi. Yanındakiler bu duruma şaşıarak sen kim için dua ettin diye sordular Yunus önce siz söyleyin diye ısrar edince; o erenler Tapduk Dergâh'ında Yunus diye bir derviş varmış biz onun hürmetine dua ederiz dediler. Yunus Emre bunu duyunca hatasını anladı ve hemen hızla dergâha dönerek eşıge yüz sürdü. Denilir ki o yedi kişi yedilerdir ve şeyhin işareti ile Yunus'un yolunu kesip döndürmüşlerdir. Bu durum neticesinde Tapduk Emre "söyle Yunus'um söyle" buyurdu bu nefesin bereketi ile Yunus nice şiirler güzel sözler söyledi. Şeyhinin işareti ile yola revan oldu irşada başladı ve şeyhinin esasını bulduğu yerde kalıp vefat edene kadar irşada şiire devam etti." Yunus şeyhinden el aldıktan sonra odun kesmeye devam etmek istedi fakat ağaclar dile geldi hayvanat ona yoldaş oldu o da söyledi, coştı-coşturdu.

Yunus Emre sıradan bir şair gibi sadece eser ve fikir sunmamış, basit bir düşünür gibi sadece fikir üretmemiştir. Aynı zamanda irşat etmiş, yaşamış ve bu yaşayışını gezerek aktarmıştır. Birçok gönle bu şekilde insanların ayaklarına kadar giderek girmiştir. Şiirlerini tabiatla, hayvanatla, insanlarla birlikte iç içe, yoğurarak söylemiştir. Bu da onun şiirine hayatın doğal akışında tıpkı güneşin doğması, çiçeğin açması, yağmurun yağması gibi bir rol vermiştir. Yunusun şiirleri çiçek, gece, su, ölüm, doğum, çalışmak, aşk, iman, dua vb. olmuştur. Yani hayat olmuştur. İnsanlık için Yunus Emre bu yüzden benimsenmiş, bu yüzden yüzyıllardır unutulmamıştır.

Tıpkı Ahmet Yesevî de olduğu gibi Yunus Emre'de de çağını aşan tüm insanlığa mâl olmuş maddeden manaya, insandan Mevla'ya, cesetten ruha, satırdan sadra, sondan sonsuzluğa uzanan bir yaşam vardır. Bu nedenle kronolojik bilgilerden çok eserler ön plana çıkmıştır. Eserlere dahi başka şairler tarafından ekleme-çıkarmalar yapılmıştır. Aynı isimle şiirler verilmeye çalışılmıştır. Bu da onun hakkında birçok farklı hayat hikâyesine, görüş ve yargıya varılmasına neden olmuştur.

Yunus Emre bize hayatıyla ailesi ve rızkı için çabalayan çalışkan bir Anadolu insanının kat ettiği merhalelerden sonra nasıl önce gözü yaşlı bir derviş sonra ince ve naif ama yüce bir sanatkâr en sonunda da büyük bir dava-yol, felsefe ve kanaat önderi üstat olunduğunu gösterir. Bu süreçte Yunus'un çabası yanında yol arkadaşları ve önderleri de önemlidir. Mevlâna, Ahmet Yesevî, Tapduk Emre, İbn-ül

Arabî ve en önemlisi içindeki Peygamber (s.a.v.) aşkı o sıradan köy insanını yanık bir Hak aşığı Halk ozanı yapmıştır.

Yunus Emre'nin varsın yaşadığı yer, yaşı, mezarı araştırıla dursun ondan bize kalan bu büyük miras sonsuza kadar bizi aydınlatmaya, ruhumuzu serinletmeye, aklımıza yön vermeye devam edecektir. Bu kadar büyük maddi ve manevi hazine bırakan bu şahsiyetin asıl uğraşılması gereken yönü onun fikriyatıdır. Bu fikriyatın nasıl içselleştirilip aktarılacağına düşünülmesidir. Bu şahsiyete yaklaşabilen veya onuna yarışabilen nesiller ortaya çıkarabilme derdine düşmektir.

Yunus Emre birçok devirde aslında İslam dünyasına baktığımızda eşine çokça rastladığımız bir görevi de üstlenmişti. O Anadolu'yu topla tüfekte değil iman ile inançları, alçak gönülleri ile hoşgörü ve İslam'ın üzerlerinde tesir eden nuru ile inşa eden, ihya eden, adeta mimarı olan yüce şahsiyetlerden biridir. Bu şahsiyetler özellikle en zor zamanlarda ortaya çıkarak hem dini hem milli birliği beraberliği hatırlatmış hem de insanlara umut ve önder olmuşlardır. Yukarıda isimlerini sıkça zikrettiğimiz Ahmet Yesevî, Mevlana, İbn-ül Arabî, Hacı Bayram-ı Veli, Aziz Mahmut Hüdai, Akşemseddin, Emir Sultan bunlardan sadece küçük bir kısmıdır. Bu hayatlar kültürümüz ve tarihimizin bizi diri tutan mihenk taşlarıdır.

Yunus Emre her ne kadar birçok yer gezmiş, birçok gönüle konmuş ve dokunmuşsa da yine Ahmet Yesevî'nin izindedir. Görüş ve duygulardaki bu birliktelik söyleyişteki coşkunlukta farklılaşabilir. Bu Hak aşığı büyük ozan İslam-ilim-kültür halkasının önemli bir parçası ve taşıyıcısı olarak kendine aktarılanı tamamıyla alarak üzerine konulması güç güzellikler eklemiş ve bir sonraki taşıyıcıya zengin bir miras olarak devretmiştir. Onun bu mirası ister şiir ister sofilik yolu, ister felsefe sevin bir yerinizden sizi yakalayarak içine çeker. Bu zenginlik hem maddi hem manevi kültürümüzü aydınlatarak ruhumuza serin, latif dokunuşlar yapmaya her daim devam etmektedir. Önemli olan bu yolda adım atabilme salahiyetini göstererek ufka bakabilmektir.

Yunus Emre içi dışı bir riya ve gösteriş bilmeyen saf bir şahsiyettir. Çağının manevi hastalık ve sıkıntılarını taşımak bir yana onlara karşı adeta bir panzehiridir. Saflığı hoşgörü ve alçakgönüllülüğü, olanı kendinden değil Hak'tan görmesi onu daha da yüceltir ve sevdirebilir. İnsanlığın en büyük sorunu olan benlik sevdası ve

gururu geçmiş her durumda Hakk’a yönelmiş ona meyletmış ondan bilmiştir. Zira şu beyiti ondaki asıl niyetin ne olduğunu, neyi aradığını ve neden bu kadar yükseldiğini bize anlatır. “Cennet dedikleri birkaç köşk ve huriden ibaret sen onları isteyene ver benim maksudum sensin seni isterim” diyebilmektedir. Yunus o kadar kendinden emin ve büyük bir aşkla, inançla Rabbine bağlıdır ki ondan başka dünya hayatının sonucu ödülü olan cennetten bile onun için vazgeçebilir. Ne kadar güzellik, rahatlık, lezzet olursa olsun onu sevdiğinin yanında bir hiç olarak görmekte aslında aradakileri kaldırıp hepsinin kaynağına yönelmekte, teslim olmakta sadece onu istemektedir. İşte başta da belirttiğimiz şiirlerini cezbe halinde söylemesi de bu beyitte rahatça görülmektedir. Bu mısraları onun bazı şahsiyetler tarafından anlaşılmamasına hatta reddedilmesine bile neden olmuştur. Ancak bu onların hiçbirine takılmaz ve aşkını, ateşini aşkı verene karşı yaşamaya okumaya devam eder bunun sonucunda da;

İyilikle kötülük bir olmaz. Sen (kötülüğü) en güzel olan davranışla sav; o zaman bir de göreceksin ki seninle aranızda düşmanlık bulunan kimse sıcak bir dost oluvermiş (Kur-an’ı Kerim, Fussilet Suresi: Ayet 34)!

Ayet-i kerimesine muhatap olmuştur. Yani alçak gönüllü olması, hedefe yönelmesi, halis niyeti, hoşgörüsü ve Hakk’a olan derin aşkı Yunus’u herkes tarafından sevilen, benimsenen, sayıp tanınan, örnek alınan bir yüce şahsiyet yapmıştır. Yolu, davası, şahsı değil insanlığı topyekûn kavrayan ruhu ile yaşamış ve sevilmiştir. Bize düşense bu hayattan nice dersler ve örnekler çıkarıp önce hayatımıza sonra başka hayatlara aktarabilmektir.

3.2. YUNUS EMRE DÎVÂNİ

Yunus’un ikinci ve en önemli eseri Divânı’dır. Şu beyitler onun ilâhilerinin daha hayattayken yaygın bir şekilde okunup tanındığını gösterir:

Yûnus miskin anı görmüş eline hem dîvân almış
Âlimler okuyamamış bu ma’nîden duyan gelsin

Yûnus olduysa adım pes ne aceb
Okuyanlar defter ü dîvânımı

Yûnus Emrem sebakı senden okur
Elinde defteri dîvânı sensin

(Bu beyte göre eldeki dîvân esasen gönüldeki sultandır. Yûnus ilahilerini irticâlen nutk etmiştir, yoksa elde bir kitap falan yoktur!) (Tatcı, 2014: 176)

Görüldüğü üzere Yunus beyhude ve sadece kendi yolunda giden alelade bir derviş değil çağında dahi fayda vermeyi düşünen bir âlimdir. O'nun çabası kuru bir dervişlikle sınırlı değildir. Kendi kurtuluşuna inandığı anlayışı tüm insanlığa anından itibaren yol alarak, yokluktan sonsuzluğa taşımak arzusunda bir yüce şahsiyettir. Tıpkı diğer yolumuzu aydınlatan gönül atalarımız gibi.

Geçmiş bütün zamanların en büyük şair ve mutasavvıflarından birisi de Yunus Emre'dir. Hatta ona gelecek zamanların da en büyüklerindendir dense yeridir. Hayatı hakkındaki bilgiler şöhreti kadar kesin değildir. O kelimenin tam anlamıyla bir efsanedir.

“Ölümden ne korkarsın
Korkma Ebedi varsın.” (Tatcı, 2014: 270)

Mısralarının adeta bütün derinliği ve büyüklüğü, hem tasavvufî, hem felsefî ve hem de realitesiyle bizzat kendisiyle tam ifadesini bulur ve o hem manen, hem maddeten “ebedi var olma” mertebesine yükselir. O ısrarla söylendiği gibi, bir Türkmen kocasıdır ve milletimizin ruh hamurunun mayasıdır. Eseri, yanmaz ve yıkılmaz, milletin öz benliğini tamamıyla sarıp sarmalayan, herkese açık, saf ve anlaşılır, zamana karşı sonsuzluk özelliği kazanan karakteriyle, evrensel bir çağrı ve sesleniştir (Kanar, 1992: 7-8).

Yukarıda da belirtildiği üzere Yunus Emre evrensel bir çağrı ve sesleniş, milletin öz mayasıdır. Yunus'un şahsiyeti aynı zamanda eserine de sirayet ettiğinden Divân'ı da bir mesaj, bir sesleniş, bir âşıkça bir söyleyiştir. Öyle bir söyleyiştir ki etkisi hem çağlar hem mesafeler aşmıştır. Bu Divân'ın söyleyişi dil ile kulağa değil, ruh ile gönüllere dir. Okuması da satırlardan değil sadırlardandır. F. Kadri Timurtaş'ın söylediği gibi; “Yunus Emre milletin kalbinde yatmaktadır”. Divânı da bu kabrin mezar taşı, toprağı, üzerinde çıkan tohumudur.

Elimizde, Yunus'un yaşamış olduğu devirde yazılmış bir Yunus Emre Divân'ı yoktur. Bilinen en eski nüshalar olarak; Fatih nüshası, Raif Yelkenci nüshası, vs. sayılabilir (Kantar, 1992: 13).

Mustafa Tatcı'nın Dîvân-ı İlâhiyât adlı eserinde bazı nüsha tasvîfleri şu şekilde sıralanmıştır:

Süleymaniye Kütüphanesi

Karaman Nüshası

Yahya Efendi Nüshası

Raif Yelkenci Nüshası

Nuruosmaniye Kütüphanesi

Bursa İl Halk Kütüphanesi

Hâcî Bektaş Kütüphanesi

Avusturya (Viyana) Nüshası

Çorum İl Halk Kütüphanesi

Mustafa Canpolat Nüshası

Ritter Nüshası

Türk Tarih Kurumu Ktp. Nüshası

Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Ktp. Nüshası

Sarayova enstitü Ktp. Nüshası

Mısır (Kahire) Kitap Nüshası

Yapı Kredi Bankası Ktp. Nüshası

Murâd Molla Kütüphanesi Ktp. Nüshası

Haşim Paşa Ktp. Nüshası

Millet Ktp. Nüshası

İÜ. Ktp. Nüshası

Süleymaniye Ktp. Nüshası

Galata Mevlevihanesi Ktp. Nüshası

Konya İzzet Koyunoğlu Ktp. Nüshası

Millî Ktp. Nüshası

*Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Nüshaları**

Bu kadar farklı yer ve sayıda nüshanın oluşu bile Yunus Emre'nin etkisin tek başına anlatmaya yetmektedir. Bununla birlikte bu nüshalara birçok farklı şairinde eklendiğini görmekteyiz. Günümüzde dahi net ve tam manasıyla birebir sadece Yunus Emre şiirleri içeren bir Divân olduğunu söylemek zordur. Yunus'un yaşarken bir Divân oluşturmayaışı ile birlikte, belki O'nun anlayışını ortaya koyması bakımından bu durum bile kendisini hiçbir zaman ortaya çıkarmamış, benlik kavramını hiç tatmamış bir şahsiyetin isteği olabilir.

Günümüz harfleriyle yayınlanan ilk Yunus Emre Divân'ı İstanbul'da 1933'te Burhan Toprak tarafından yapılmış, daha sonra birçok kez başkaları tarafından yayınlanmıştır (Kanar, 1992: 13).

Daha öncede değindiğimiz üzere Yunus Emre devrinde ve sonrasında çok fazla sevildiği, benimsendiği için aynı mahlas kullanılarak çok fazla eser ortaya çıkarılmış. Bunun yanında Yunus'un şöhreti de kullanılmak istenmiştir. Bu durum da Yunus Emre Divân'ının tam ve asıl metnine ulaşmamızı oldukça zor kılmaktadır. Yunus Emre fikirleri ve duyguları ile halka mâl olduğu gibi Divânı da birçok etkiye müdahaleye veya eklemeye maruz kalmıştır. Ancak yine de Yunus Emre'nin Divânı kopuk, abes veya çelişkili bir eser değildir. Tam aksine oldukça uyumludur.

Divândaki ilahiler hece ve aruz vezni ile yazılmıştır. Fakat kullandığı dil, sade Türkçedir. Yunus'un yaşadığı çağda Anadolu Selçukluları döneminde ilim dili olarak Arapça, edebiyat dili olarak Farsça kullanılıyordu. Yunus Emre Türkçe yazarak, aynı zamanda Türkçe yazmaya önderlik etmiştir. Türkçeyi sanatkârane bir şekilde

* Detaylı bilgi için bkz, "Tatcı M. (2014). DİVÂN-ı İlâhiyat, İstanbul: h yayınları, s176-191"

kullanması yanında devrinde halk tarafından bilinen Arapça ve Farsça kelimelere de yer vermiştir (Kantar, 1992: 13).

Yunus Emre şiirlerinde; hür fikirli, alabildiğine engindir. Vahdet-i Vücut inancını dile getirir. İlahi aşk ile coşar, kabına sığmayıp taşar. İçlidir, derindir. Tabîî, saf ve samimidir. O vecd içinde konuşur. Feryat eder, bağırır, itiraz eder, ağlar. Hiç kimseye özenmez. Gösteriş ve süsten uzaktır. İfadesi kuvvetli, dili sadedir. Sanat endişesinden, kibir ve riyadan uzaktır. Mutasavvuf olduğu için Allah’a gönül yolu ile ulaşmayı ister. İlahî aşkı dile getirir. Akıl bilgisini değil gönül bilgisini yüceltir (Rıdvanoğlu, 2016b: 20).

Yunus Emre Hak aşığı, Peygamber (s.a.v.) sevdalısı, ince ruhlu örnek şahsiyet, bir gönül fatihidir. Divânı da fethettiği gönüllerin yeniden inşasını gerçekleştiren naif ve mahir bir mimari örneğidir.

3.3. RİSÂLETÜ’N NUSHİYYE

Yunus Emre’yi tamamıyla anlayabilmek ve tanımak için onu bütün yönlerini, eserlerini ve hayatını ele almak-inceleme gerekmektedir. Bu nedenle divânını incelediğimiz gibi O’nu anlamlandırmak adına Risâletü’n Nushiyye’sine de genel olarak değineceğiz.

Yunus Emre’nin “Risâletü’n Nushiyye” (öğüt kitabı) adıyla tanınan bu eseri pek çok yazma divânda başlıksız olarak ve ilâhilerden önce kaydedilmiştir. Görebildiğimiz en eski nüshalardan sadece Fatih (F) yazmasında eserin sonundaki “hamdele” içinde eserin serlevhasında “Risaletü’n Nushiyye” ibaresine rastlanmaktadır (Tatcı, 2014: 551).

Yunus Emre Risâletü’n Nushiyye’de de hoşgörü dilini, sevgi ve birlik anlayışını ön planda tutarak derin ve etkili nasihatlere halkın içinden, halka hitaben yer vermiştir.

Risâletü’n Nushiyye, kısa mensur bölüm dışında, mesnevi şeklinde kaleme alınmış didaktik bir eserdir (Şenyurt: 1995).

Tasavvufi bir nasihat-nâme olan Risâletü'n Nushiyye, XIII. ve XIV. y.y. Türk mesnevi edebiyatının en güzel örneklerindendir. 600 beyitten müteşekkildir (Şenyurt: 1995).

Yunus Emre bu eserinde Divânın da olduğu gibi Hakkın izinde O'nun aşkıyla O'na ulaşmak için söylemiştir. Hak aşkı ile söylendiği için divânında olduğu gibi bu eserinde de güzelliği ve kalıcılığı yakalamayı başarmıştır.

Risâletü'n Nushiyye Yûnus'un manzûmenin sonlarında yazdığı bir tarih beytinden anlaşılacağı gibi H.707 / M. 1307 tarihinde telif edilmiştir. Bu tarih şâirin yaşadığı dönemle ve diğer tarihi vesikalarla da uygunluk gösterir. Tarih beyti şöyledir:

“Söze tarih yidi yüz yidiydi

Yûnus cânı bu yolda fidiydi .”(Tatçı, 2014: 551)

Risâle de altı ana konu işlenmektedir. Baştaki giriş manzumesinde, “ Âdemin yaratılışı” ve “ Anâsır-ı Erbâa” açıklandıktan sonra mensur makalede akıl, iman ve ilim makamları ele alınmaktadır. Sonra altı konu sırasıyla şerh edilir: Ruh ve Akıl; Kibir ve Kanaat; Buşu ve Gazab; Sabır; Buhl ve Hased; Gaybet ve Bühtan (Şenyurt: 1995).

Yunus Emre Risâletü'n Nushiyye de Allah'ın hikmetlerini şerh eder. Allah'ın hikmeti eşyanın hakikati olan dört unsur(toprak, su, hava, ateş)'un îlâhi bir terkiplerle yoğrulup Âdemin nasıl yaratıldığını bilme sırrıdır (Tatçı, 2014: 557).

Yunus insanı ve insanı insan yapan iyi ya da kötü yola meylettirip, hislerini yönlendiren kavramlara Risâletü'n Nushiyye eseriyle olgun bir öğütçü tecrübesi, akil bir yol gösterici aklı, yanmış bir âşık gönlüyle eğilmiş ve ortaya bu günlere kadar gelmiş, geleceğe de ışık tutan orijinal bir ortaya eser çıkarmıştır.

3.4.YUNUS EMRE'NİN EDEBİ KİŞİLİĞİ

Yunus Emre'nin edebi kişiliği tıpkı hayatı gibi tartışmalara neden olmuştur. Ancak tartışma götürmeyecek olan kısmı söz ve anlamdaki ustalığını sanatında da sürdürmüş olmasıdır. Yunus Emre halk için söylemesi, halka yakın olması, halkın

diliyle söylemesi yanında itibarını da halktan almıştır. Yani Yunus'un edebi kişiliği bir nevi halk tarafından oluşturulmuş. Söyleyişi de yine onlarla yükselmiş ve değere kazanmıştır. Yunus, Hak aşkını halk diliyle sunan nadir sanatkârlardan biridir. Bu minvalde birçok sanatkâr eser vermesine rağmen pek azı etkili olmuştur. Tarihte ve gönüllerde pek azı yer tutmuştur. Yunus eserlerini söylerken edebi bir kaygı yaşamaz, yaşadığı ve yaşanmasını istediği için söyler bu da onu neredeyse kusursuz olmaya götürür. Söyleyişindeki rahatlık ve öznellik O'nu kalıcı yapar. Ayrıca samimiyeti sevilip benimsenmesini ve dilden dile bu günlere kadar gelmesini sağlar.

Şairimiz şiirlerinde mahlas olarak “ Yunus Emre'den başka “Yûnus, Âşık Yûnus, Bîçare Yûnus, Koca Yûnus, Yûnus Dedem, Tapduk Yûnus, Miskîn Yûnus, Dervîş Yûnus” gibi isimleri kullanmaktadır. Hemen belirtelim ki bu mahlasların başında bulunan sıfatlar bazı araştırmacıları yanıltmış ve bu mahlaslardan hareketle “Yunusları ayırmak” isteyenler olmuştur. Esasen en eski divân yazmalarında bu mahlaslar değişebilmektedir. Böyle olunca mahlasları tasnif ederek “ Yûnuslar'ın karıştırılan şiirlerini ayırtmak” mümkün değildir (Tatcı, 2014: 38).

Bu hem bir sevgi hem de sevilen, benimsenen bir şair üzerinden rahatlıkla insanlara etki edebilmek için kullanılmış bir yöntemdir. Yunus ismi böylelikle yoğun bir şekilde farklı eserlerde görülmüştür.

Yunus Emre, XIII. Yüzyılda Anadolu sahasında Oğuz Türklerinin konuşup yazdığı yazı dilinin en önemli temsilcisidir. Türkiye Türkçesi'nin tarihi devresinin ilk safhasını teşkil eden ve eski Anadolu Türkçesi adı verilen bu şivenin meydana gelmesinde Yunus Emre önemli rol oynamıştır (Altunsarı, 2004).

Yunus'un kullandığı kelime ve ifade kalıpları, mecaz ve ıstılahlar, Türkçe'nin edebileşmesinde önemli bir dönüm noktası olmuştur (Altunsarı, 2004).

Yunus Türkçe'yi sanatkârane bir üslûpla kullanabilmiştir. O adeta Türkçe tasavvuf ve ıstılah dilinin kurucusudur. Türkçe Yunus'un dilinde estetikleşmiş, canlanıp yayılmıştır. Bu dil, İslami Türk medeniyetinin o devirde taşıdığı bütün zenginliği içine alan ve aksettiren bir özellik arz eder. (Altunsarı, 2004)

Yunus Emre Divânı'nı sade açık ve anlaşılır oluşturmuştur. Aruz vezni ile söylediği şiirlerinin yanında genel olarak hece veznini kullanmıştır. Tasavvufi düşünceler ve İslam anlayışını sadelik ve samimiyetle sunmuştur. Tıpkı Yesevî gibi

Yunus Emre de Türkçe ve Türk diline hizmet eden en önemli sanatkârlardan biridir. Katkıları ve farklı kültürler içindeyken söyleyişleri ile hem dili unutturmayıp hem de geliştirmeleri onları önemli kılar. Yunus'un bunu yapmasında ve eserlerinde olan samimiyet ve sadelikteki en önemli neden ise O'nun sarayla makam ve mevkiiyle ilgilenmemesi söyleyişlerini sadece belli bir hizmet uğruna yapmasıdır. Onun sevilmesinde ve yayılmasında da bir neden de bu alçakgönüllülük ve karşılıksız sunulan samimi eserleridir.

Yunus Emre de başkaları gibi İslam'ın insan anlayışını ve görüşünü, hayat telakkisini anlatmıştır. Onun büyüklüğü bunları ifade edişteki kudretinden ileri gelmektedir. İslam tasavvufunu ve İslam'ın insan telâkkîsi ve görüşünü Fars dilinde en güzel şekilde Mevlânâ, Türkçede ise Yunus Emre ifade etmiştir. Yunus'un büyüklüğü buradadır. Yoksa tasavvufi vahdet-i vücud görüşünü, insan sevgisini işleyen pek çok kimse çıkmıştır. Yunus Emre İslam'ın ve Türkün insanını köyden, kentten çizgiler ve levhalar içerisinde dile getirmiş, “varlığın birliği” felsefesini çok sade fakat derin şekilde işlemiştir. Yunus Emre Türkçeyi en güzel şekilde kullanan, onu yeni bir edebiyat dili haline getiren büyük şairimizdir (Timurtaş, 1927: 68).

Yunus Emre divânı biri mesnevilerden, diğeri gazel ve musammatlardan mürekkep olmak üzere ekseriyetle hece vezniyle yazılmış olan on, on iki bin mısradan ibaret bir bütün teşkil eder (Köprülü, 2016: 404).

Yunus Emre Dîvânı'nın yazma nüshaları pek çok olmakla beraber bu nüshaların birçoğu Yunus Emre'nin ölümünden çok sonraları istinsah edilmiş ve bu nüshaların birçoğu sözlü kaynaklardan derlenerek tertip edildiği için, Dîvân nüshalarının birçoğuna Yunus Emre'ye ait olmayan, diğer Yunusların yazdığı şiirlerde karışmıştır. Bu durum Yunus Emre Dîvânı neşirlerini de etkilemiştir. Öyle ki, 1972 yılında F. Kadri Timurtaş tarafından hazırlanan Dîvân'da, Yunus Emre'ye ait olduğu düşünülen 192 şiir bulunmaktadır. Aynı yazarın 1986 yılında hazırladığı Dîvân'da ise 326 şiir mevcuttur. 1965 yılında Abdülbâki Gölpınarlı tarafından hazırlanan Yunus Emre Dîvânı'nda ise 203 şiir bulunmaktadır. Son olarak 2008 yılında çıkan, Mustafa TATÇI tarafından hazırlanan Yunus Emre Dîvânı'nda ise 415 şiir mevcuttur (Çukurlu, 2010).

Yunus şiirlerinde öncelikle Allah ve ona duyduğu tarifsiz aşkını anlatır. Bunu adeta efsunlanmış gözü başka bir şey görmez halde anlatır. Anlatımı o kadar etkilidir

ki okuyanlar bu manevi etkiyi rahatlıkla hissedebilirler. Bunun dışında insan sevgisi ve hoşgörüsü, iyi ve güzel görmek O'nun eserlerinde yer tutar. Aslında insan sevgisini de yine Allah sevgisinin bir sonucu olarak görür insan da, hayvanat ve nebatatta da Allah'ın nurunu ve yansımasını görür O'na göre kötü olan insan değil hata ve günahlarıdır insan bundan bir şekilde kurtulabilir. Yunus'un şu sözü bu yazdıklarımızın bir tercümanı niteliğindedir:

“Yaratılanı severim Yaratan’dan ötürü”

Bu anlayış Yunus Emre’yi özetleyen bir anlayıştır. Buradan yola çıkan Yunus her alanda barışı, hoşgörü ve güzelliği ön plana çıkar ve buna göre hareket eder. Şiirlerindeki bir diğer konu tasavvuf anlayışıdır. Bunu da vahdet-i vücud içerisinde ve şeyhinin izinde -öğretilerini baz alarak ortaya koyar. Zaten Yunus’un yaşantısı eserlerinin aynasıdır. Ölüm, doğum, yaşam gibi hayatın geçiş noktalarını da şiirlerinde oldukça fazla kullanır. Kısacası hayatın, inanç ve maneviyatın tüm öge, unsur ve ihtiyaçlarına yönelik her şey Yunus Emre şiirlerinde yer bulur.

Yunus Emre eserleri ve edebi yöntemi dışında taklitçileri, yolunda giden takipçileri ve sevenleri ile birlikte ele alınmalıdır. Yunus’un eserleri o kadar kabul görmüş ki aynı isimle eser verenler, ona atfen eser çıkaranlar, onun şöhretiyle yazanlar oldukça fazla olmuştur. İyi ya da kötü niyetli bu eserlerin ayrımı yıllar geçtikçe zorlaşmış ve belki de Yunus Emre bu yönüyle de bir ekol olmuş bir isimde birçok farklı duygu düşünce sanat anlayışını birleştirmiş, kendisinden sonra bile her yönde bütünleştirici olduğunu tekrar göstermiştir. Onun anlayışı kuru bir sanat sevdası, ruhsuz bir şair sözü, inançsız bir duygu değil; olgun, maneviyat kokan, lezzetli, albenisi olan ve estetik bir anlayıştır. Yaşamı sanatı, sevdası şiirleri, inancı da fikri olmuştur.

3.5.YUNUS EMRE’NİN DÜŞÜNCE YAPISI

Her sanatkârın belli bir düşünce yapısı, inandığı değerleri ve izlediği belli bir yolu vardır. Bu terimler üzerinden eserlerini oluştururlar. Oluşturdukları bu eserler sanatkârın düşünce dünyasını da bize aktarır. Fikri olmayan bir eser olamayacağı gibi, fikri olmayan bir sanatkâr da düşünülemez. Ancak fikirler bazen kalıcı ve etkili

olurken bazen de silik ve etkisiz olabilir. Tabi bunda yazarın düşünce dünyasını açmak istemeyişi ya da istese bile aktarmakta sıkıntı duyması da etkili olabilir.

İnsan nedir? Zaman nedir? Varlık nedir? Bütün bu uzayıp giden sorulara cevapları bütün ebediliğiyle O'nun eserindedir. Hatta o bunları bir soru gibi değil, kendi kendine bir konuşma, kendisinden başlayarak imanın, var olmanın inceliklerini kavrama ve toplumun ruhuna ve hele yaşadığı çağın buhranına açılan ferahlatıcı ve kurtarıcı bir manevi rüzgâr ve kapıdır (Kanar, 1992: 8).

Yunus Emre'nin düşünce bakımından ilham aldığı en önemli şey Allah'ın (c.c.) koyduğu kural ve kaideler yani Kuran'ı Kerim'in yoludur. Aynı zamanda Resulûllah'ın (s.a.v.) izi, sözleri, yaşayışı yani sünnet ve hadislerdir. Bununla birlikte şeyhi ve tasavvuf büyükleri de Yunus Emre'nin düşünce yapısını meydana getirmiştir. Tüm bu kaynakları tasavvuf ve ötesi yani Vahdet-i Vücut anlayışı ile yoğurmuş ve eserlerinde işlemiştir.

Yunus Emre şiirlerine dikkatlice bakıldığında onların içerdiği mesajın ya bir ayetten ya da bir hadis-i şeriften alındığı rahatlıkla görülebilecektir. O, ayet ve hadislerden anladıklarını, tasavvufi yorumlarla örmüş ve böylece şiirlerinde tasavvufi açıdan yapılmış İslami yorum metinleri ortaya çıkmıştır. O'nun bütün şiirleri bu hususu yeterince teyit eder (Kayaer, 2010).

Yunus Emre sanatkâr olmasının yanında aynı zamanda bir mütefekkidir. Nice filozofun, felsefe ile kafa yoran düşünürün içinden çıkamadığı sıkıntıların, bunalımların, ölüm yaşam gibi kavramların hepsini ferah bir şekilde ve takip edeni de yormadan çözmüştür. Bunu din, aşk ve hoşgörü üçlemesi ile yapmıştır. Şiirleriyle hem mesaj verir iyiye maneviyata ve güzele davet eder eder hem de günlük hayatın buhranlarına çok kolay ve rahatlatıcı çözümler sunar. Ölümü dahi vuslat bir teferruat olarak gören bir kişi için hiçbir dert, tasa üzücü ya da yıkıcı olamaz. Ulaştığı kimselere de bu fikriyatı aşıladığı için eserleriyle halkı aynı zamanda rehâbilit etmiştir. Döneminin koşulları düşünüldüğünde buna çok fazla ihtiyaç vardır. Günümüzde dahi materyalist ve sığ maddeci akımlar karşısında Yunus Emre, üstatları ve takipçileri yıkılmaz bir kale gibi durmaktadır. Halen tercih edilir olması, sözleri ve şiirlerinin sığınılacak bir liman, bir yol haritası olması bunun en önemli göstergesidir.

Sufilere göre, dert, gerçek aşktır. Dert, gerçeğe ulaşma derdidir. Bu bakımdan herhangi bir can, bilhassa tarikata yeni intisab eden bir kişi bazı hallere maruz kalır, cezbelere uğrar, yanar, yıkılırsa başındaki maneviyat öğretmeni veya duası makbul büyüklerden birisi ona "Allah derdini artırsın" diye dua eder. Yunus Emre'nin Dertli Dolab'ındaki inleyiş ifadeleri, aynı dertten zuhur etmiştir. Kısaca bu söz, dıştan bakıldığında ilenme (beddua) gibi görünüyorsa da, hakikatte hayır duadır (Cebecioğlu, 2014: 48).

Yunus Emre milletin gönlüne bir dert bırakma, bir ateş yakma çabasındadır. Bu dert edineni hem yakar hem olgunlaştırır hem de pişirip yüce bir ruh kılar. Derdin kendisi aslında dermandır da arayana bulmayı, bulana bırakmamayı öğretir.

Yunus ne bir filozof ne de düz bir sanatçıdır. O en iyi tabirle bir aşk yolcusudur. Bu yolculukta önde giden ve yolculuğun hakkını sonuna kadar veren bir âşıktır. Menziline varmak için tüm benliğiyle çabalar. Bu çabası sadece kendisi için değil tüm insanlık içindir. Çünkü o Yaradan'a âşıktır ama yaratılanı da çok sever ve kurtulmasını, huzura erip Hakk'ı bulmasını ister. Hak'tan gelip Hakk'a gideceğimizi de sık-sık ince, zarif, tatlı bir dille hatırlatır. Bunu yaparken de onun dünyasında kırmak, kırılmak, zorlamak, horlamak asla yoktur. Halka olan hizmeti Hakk'a yapılmış görür.

Yunus Emre tasavvufu, dolayısıyla dinle ilgili, dine dair mevzularda, çoğu zaman coşan bir ruh haliyle, zaman-zaman da öğretici şiirler yazmıştır. Onun ele aldığı konular bu çizilen çerçevenin dışına pek de çıkmaz. Yunus'un farkı şuradadır. O, anlatımlarını yaparken kendi zihninde bir soyut dünya kurarak değil de, yaşadığı maddi dünyanın çağrışımlarıyla, unsurları ve bileşenleriyle yazdığı için, şiirleri başkalarına göre daha sıcak, daha içtendir. Yazdıkları, dinle ilgisi belli bir düzeyin üstünde olan kitleye elbette sempatik, duygu yüklü ve hatta çok önemli gelir ama Onun farklı bir yönü de vardır. Çağdaş dünyanın, dinden uzak zamanların ürettiği modern, dinle bağları zayıflamış insanı da onun şiirlerinden etkilenmekte, sıcak ve duygu yüklü bulmaktadır. Dini onun anlatımıyla tanıyan ve seven pek çok kişi vardır. Yaşamın merkezinden kopmadan soyut konuları yazabilen ve böylesine hayatın içinde kalabilen bir yazarın da toplumda sevilmesi kaçınılmazdır. Yunus'un bu yönünde aldığı tasavvufi terbiyenin katkısı ise kuşku götürmez bir gerçekliktir.

Tasavvufun o derin sevgi gücünü, bağışlama ve hoş görme ilkelerini onun şiirlerinde yeterince ve doyuncaya kadar bulmak mümkündür (Kayaer, 2010).

Yunus Emre düşünce yapısında din arayan maneviyat, dünya arayan gerçeklik, sevgi arayan aşk, sanat arayan estetik, boşlukta kalan ruh, sıkıntılı olan ferahlık, kaybolan yol, vizyon arayan öğreti bulabilir. Yani her okuyan kendinden bir noktayı Yunus Emre’de yakalayabilir. Daha doğru bir tabir tabirle Yunus Emre de eksik kalmış fikri ve duyu eksikliğine çare bulabilir. Allah (c.c) aşkı ve Peygamber (s.a.v.) sünneti ile beslenen gönülden çıkan her düşünce arayan hasta kalplere şifa, dertli ruhlara deva olmuştur.

4. BÖLÜM

HAYATIN GEÇİŞ DÖNEMLERİ

Ömrümüzün başından sonuna kadar geçen sürede birçok durumla karşılaşırız bunlar yaşamımızın belli bölümlerinde yoğunlaşır ve etkili olur belli bölümlerinde ise azalır veya etkisizleşir. Bu dönemlerin toplamı hayat hikâyemizi oluşturur. Her dönem kendi içerisinde değişim, gelişim ve oluşumlara gebe dir. Maddi-manevi getirileri yanında bizden aldıkları da olur. Hayatın geçiş dönemleri genel olarak üç bölüme ayrılır. Bunlar doğum, yaşam ve ölüm olarak nitelendirilebilir. Yaşamın içerisinde merasimler, törenler, adetler ve çeşitli ritüeller bulunmaktadır. Bizim kültürümüz içerisinde bunlar; çocukluk çağı, sünnet, askerlik, evlenme olarak çeşitlendirilmiştir (Hayatın Genel Geçiş Dönemleri, AREGEM, b.t.).

Yaşam içerisindeki ritüeller de yukarıda belirttiğimiz üzere kendi içinde dönemlere ayrılırlar bunları yaşam bölümünde detaylı olarak açıklayacak ve eserlerde geçen bölümlerini ele alacağız. Ediplerimizin eserlerinde görünen kültürel olgularla birlikte bunların içyapısı ve arka planı yani ruhi anlamları daha çok kullanılmıştır. Aslında eserlerinde görünen de kullanılarak asıl olan ama kavranması için uhrevi yetilerin gerektiği olgular ön plandadır. Tıpkı insan hayatında olduğu gibi eserlerden de herkes kendi payına düşeni bilgisi, manevi olgunluğu ve algı düzeyine göre alır. Bu da ediplerimizi herkes tarafından sevilir yapan başka bir yöndür. Bir dizeden farklı anlamlara algılar ve seviyeler ortaya çıkması hayata kişiye göre ayna tutması onları içselleştirmemize bir kat daha olanak sağlar.

Hayatta olduğu gibi eserlerde de ruh ve beden ayrılmaz ikilisi ahenk içerisinde anlatılır. Yunus Emre’de bu daha hoşgörülle daha sade ve samimi Ahmet Yesevî’de biraz daha net, daha öğretici ve radikaldir. Ruh ve beden rolleri ara-sıra değişen birer öğretmendir ve sınıf atlamak için birbirlerine muhtaçtırlar. Bu sınıflarda dönemleri ve sonrasında ahrete hazırlık yolculuğudur. Her iki edip de bu yolda hem maddi hem manevi sınavları sanatsal, kültürel ve uhrevi bir dille önce kendi nefislerine sonra dinleyenlerine aktarırlar.

Doğumdan başlayarak çeşitli merhalelerden geçip ölüme kadar olan kısımda ve sonrası inanışımıza göre asıl ve kalıcı yurt için yapılan hazırlıklara kadar, kader çizgisi üzerinde devam eden yolcuğun en iyi yol göstericilerinden olan Ahmet Yesevî ve Yunus Emre yaşantıları, eserleri ve öğretileri ile ideal insan ve hayat

ölçülerini bizlere sunmuşlardır. Sundukları bu ölçülüler öğretici, yönlendirici olması yanında estetik ve zarif yapıdadırlar.

Şimdi bu eserleri edebi açıdan ve anlam bakımından her iki şahsiyetin bakış açılarıyla, dönemsel olarak divân ve şiirler özelinde karşılıklı olarak değerlendirilelim.

4.1.DOĞUM

Doğum yeni bir bireyin yoktan Allah (c.c.) tarafından yaratıldıktan sonra anne ve baba vesilesi ile dünyaya gelmesidir. Doğum hemen her yerde olduğu gibi bizim din, kültür ve ananelerimizde de mutlu bir olay olarak kabul görmektedir. Bu bir başlangıçtır. Bu nedenle özellikle Anadolu da bu duruma oldukça fazla önem verilir.

Sadece anne baba değil tüm yakın uzak aile bireyleri doğumdan ve aileye yeni bir fert katılmasından memnun olur ve bunu hediyelerle, ilan ederek çeşitli dini ya da kültürel ritüellerle süsleyerek kutlar. Bunlar mevlitler, ziyaretler, tebrikler, kırk uçurmaları, ad verilmesi gibi birçok adet ve dini törenlerdir.

Dünyaya gelen her çocuk sadece anne ve babasını değil, aynı zamanda akrabaları, komşuları, soyu ve sopyu da sevindirmiştir. Çünkü her doğum, ailenin, akrabaların, soyun ve sopyu sayısını artırmaktadır; sayı artışı gücün dayanışmanın artması demektir. Özellikle küçük topluluklarda ve etnik gruplardaki aileler, nüfusların çokluğu oranında kendilerini güçlü ve dayanıklı hissetmektedirler (Örnek, 1977: 131).

Doğum hem ailenin bağlarını kuvvetlendirir hem de sayının artması ile güven duygusunu da geliştirir. Anne sorumluluk sahibi olmakla birlikte saygınlık kazanır. Baba da sorumluluğun yanında ataerki toplumda ağırlığını hisseder ve hissettirir. Müslümanlar doğumu bir rahmet ve bereket olarak görür. Allah'ın onlara bahşettiği bu lûtfu bir emanet olarak görür ve hassasiyetle üzerine düşerler. Tüm yaşamları boyunca bu emanetin ağırlığını ve sorumluluğunu sırtlarında taşırlar ve yavrularını bu minvalde yetiştirmeye özen gösterirler.

Doğumun her aşaması özel bir dönemdir öncesi, oluş anı ve doğum sonrası her zaman saygınlığını, mahremiyetini ve önemini korumuştur. Dualar ve iyi temennilerle başlar yine kametler, mevlitler, iyi temennilerle devam eder. Bu kutsal durum doğum üzerinden aile, çocuk ve toplum yapısını yansıtır. Ayrıca doğum olgusu edebiyatımızda, tekerlemelere menkıbelere şiirler ve masallara da kültürel etkiyle birçok sanatkâr tarafından çeşitli bakış açılarıyla konu olmuştur.

Doğumu sadece insanın anne ve babadan gelen bir soy devamı olarak görmek sığ bir bakış açısı olur. Ele aldığımız şahsiyetler de sadece insanın doğumu değil kâinatın, doğanın, fikrin, duyguların ve manevi olguların doğuşuna da değinmişlerdir. Bu kavramlarla birlikte insan odak noktasıdır.

Doğum canlı bir varlığın dünyaya gelmesi kadar basit bir durum değildir. Doğum aynı zamanda bir başlangıç, yenilik, ilklik kavramı olarak da kullanılabilir. Tabiatın baharda yeniden canlanması, sabahları güneşin yükselmesi, maneviyatın ya da hislerin yeniden oluşması, artması da bir doğum olarak düşünülebilir. Ahmet Yesevî ve Yunus Emre’de de bu anlayış oldukça hâkimdir.

4.1.1.AHMET YESEVÎ HİKMETLERİNDE DOĞUM

Hayatı boyunca şer’i hükümlerin izinde yaşamış ve eserlerinde de bu izi takip etmiş biri olarak Yesevî doğum hadisesine de bu gözle yaklaşmış doğuma değil doğum sonrası hayata odaklanmıştır. Tabi bunun yanında doğumun kutsallığı doğulan yerin önemli olması, doğum kavramının öncesi ve sonrasındaki manevi haller onun için hassasiyet arz etmiştir. Her haliyle tebliğ her konusuyla Hakk’a çağırış olduğu için doğum hadisesinde de bu durum aynıdır. Günahsız bir başlangıcı vurgular ve bu durumun devamı için çabalanması gerektiğini sürekli vurgular. Dili kimi zaman derdinden dolayı sert olsa da bir baba edasıyla kuşatır. Onun derdi ümmet derdidir anlatma Hakk’ı tanıtmaya derdidir. Bunu da doğumdan ölüme kadar her konu da yapar.

Hoca Ahmet Yesevî hikmetleri yaşayışının bir aynası niteliğindedir. Ahmet Yesevî doğumuna da düşünce ve anlayış olarak hikmetlerinde yer vermiş bir nevi dünyaya geliş amacını açıklamıştır. Doğum onun için Allah (c.c.) tarafından lütfen verilen bir nimettir. Bunun için hem Yaradan’a şükretmeli hem de bu çabasız verilen

nimetin değerini bilip, sırrına vakıf olarak, anlamını çözmeye, çözüp anlatmaya çalışılmalıdır. Geliş amacı her müminin anlayışında olduğu gibi bir imtihandır. Fakat Yesevî bunu daha da yukarıya çıkarmış sadece kuru bir imtihan olarak görmemiş imtihana değil, imtihanın sahibine âşık olmuş bu aşk yolunda doğumundan itibaren merhaleler kat etmiştir. O yaratılıştaki muhabbet ruhuna ulaşmaya çalışmıştır. Her yerde bu muhabbeti aramış, bu muhabbeti görmüş, bu muhabbet vuslatıyla yaşamıştır. Bu muhabbete erdirecek en önemli şahsiyet de Resulûllah (s.a.v.)’dir. Bu yüzden doğumundan son anına kadar O’nun izinden ayrılmamış, Onunla hem hal olmak için çabalamıştır.

Şiir:1

1-

Bismillâh dep beyan eyley hikmet aytıp

Tâliblerge dürr ü gevher saçtım mena

Riyazetni kattığ tartıp kanlar yutup

Men defter-i sâni sözün açtım mena (Rıdvanoğlu, 2016a: 68)

1- Bismillâh (Allah adı ve izni ile, Allah için) deyip beyan (açık anlatma, açıklayıcı şekilde) söyleyerek hikmet (varlıkların durumlarından iç ve dış yüzü, gizli gerçekler, nasıl olduğu yönünden bilgiler) aytıp (söyleyip), içlerinden gelerek isteyenlere inci ve cevher (yüksek değerli mücevherler) saçtım ben işte. Riyazeti (yalancı ve geçici dünyanın nimetlerinden nefsinin uzaklaştırıp terbiye ederek, az ve helal yiyerek, göz tokluğu) içinde, yaşayarak nefsinin kırıp arıtmayı, katı, (sağlam, sıkı) tartıp (çekip) kanlar yutarcasına (eziyet ve zorluklar çekerek) “ikinci defter” sözlerini açtım ben işte (Rıdvanoğlu, 2016a: 69).

Ahmet Yesevî Allah adıyla başlayarak dileyenlere güzel, hoş gelecek sözler söyleyerek hayata ve öğretilerine başladığını fakat bunun yanında dünyanın geçici heveslerini nefsin zorlamalarına değinmiştir. Doğduğu andan itibaren ölene kadar geçen sürede ahret hazırlığı yolundaki sıkıntılara göğüs gererek yaptıklarını ve

yapılması gerekenleri anlattığını ayrıca hayat notlarını kaydedecek yeni bir yol açtığını anlatmıştır. Doğduğu andan itibaren ortaya çıkan insanın sırlarla hoşluklar ve bazen de zorluklarla dolu hayatını bu dörtlükte kendi bakış açısıyla aktarmıştır.

Şiir:3

1-

Her subhidem nidâ keldi kulagınga

Zikrayt dedi zikrin aytıp yördüm mena

İşksızlarını kördüm erse yolda kaldı

Ol sebebden ışk dükkânın kurdım mena (Rıdvanoğlu, 2016a: 84)

1-Her sabah vaktinde kulağıma (hafiften, sesi işitilen ve kendisi cisim olarak görülmeyen sesleniciden) ses geldi. “Allah’ın (c.c.) adını ve sıfatlarını söyle” (O’nun gücünü ve ululuğunu düşün ve unutma) Zikrini (Allah’ın adını, sıfatlarını, ululuğunu) söyleyip yürüdüm (bu günlere geldim) ben işte. (Gönlünde gerçek Hakk’) aşkı olmayanları (ne çağda ve nerede) gördüm ise (onların hepsi âşıkların ulaşmak istedikleri durağa ulaşamadılar ve) yolda kaldılar. (işte) o sebebden (ondan ötürü) aşk dükkânını, herkesi, (herkesi gerçek Hakk’ aşkına çağıran dergâhımı kurdum ben (Rıdvanoğlu, 2016a: 85).

İnsan her gece uykuya dalar ve yarı ölümü yaşar sabah kalktığında ise kendisine yeni bir fırsat sunulur ve yeniden doğmuş gibi güne başlar. Bu ölüm gelip çatana kadar bu şekilde sürer. Yani her sabah yeni bir doğumdur ve bu doğuma Allah kelamı, zikri ve onun yarattıklarının tefekkürü-şükrü ile başlamak gerekir. Bunu her sabah bizim kulağıımıza verilen o yeni fırsat veya doğum hali ruhani şekilde fısıldar. Aşık olanlar bunu değerlendirir ve yoluna ahrete doğru kurtuluşa giderler. Fakat aşkı, Hakkı bilmeyenler aslında her doğumla bir kez daha ölür ve sunulan her fırsatı kendi aleyhine kullanır. O yüzden Yesevî de herkese seslenmek, herkesi yeniden Allah aşkı

ve fikriyle tıpkı Mevlana gibi yeniden doğmaya çağırmak için çabalar ve dergâhını kurar.

Şiir:4

1-

Huş gayibdin kulagınga ilhâm geldi

Ol sebebden Hakk’a sığınıp keldim mena

Barça buzruk yığlıp kelip inâm berdi

Ol sebebden Hakk’a sığınıp keldim mena (Rıdvanoğlu, 2016a: 88)

1-(Şöyle) güzel belirsiz görülmeyen, bilinmeyen duyu ve akıl ile anlaşılmayan İlâhî dünyadan manevî,(gönül) kulağıma bâzı şeyler geldi. (işte) o sebepten (ondan dolayı) Hakk’a sığınıp geldim işte. Barça (bütün) ulular (maneviyat büyükleri) toplanıp gelip (bana), doğruya yöneltici armağan (karşılıksız etkili duygu) verdi. (işte) o sebepten (ondan dolayı) Hakk’a sığınıp geldim işte (Rıdvanoğlu, 2016a: 89).

Hoca Ahmet Yesevî doğum ve yaşam amacını maneviyatla birleştirerek yukarıdaki dörtlükte aktarmaktadır. Doğduğunda kulağına okunan ezan ve isim gibi ilerleyen dönemlerde de kalbine gelen ilhamlarla Allah’a sığınıp yol aldığını, bu ilhamlarla doğruya, iyiye, maneviyata yönelip; duygu ve düşüncelerini bu minvalde devam ettirdiğini söylemektedir. O Hak ve Hak âşıklarıyla, ulularla karşılıksız duygu ve güzellikleri hem kendi hayatına hem de yeni yeşerecek hayatlara sunma derdindedir.

ŞİİR:11

1-

Eyâ dostlar pak ışına kolga aldım

Bu dünyânı düşmen tutub yördüm menâ

Yakam tutub hazretige sığınıp keldim

İşk babında Mansûr sıfat boldum menâ (Rıdvanoğlu, 2016a: 114)

Ey dostlar (sağdıçlarım, ben O Yüce Yaratan'ın) pak (katışksız, lekesiz, arı, gerçek ilahî) aşkını(sevgisini) ele aldım. Bu dünya (nın geçici, yalancı zevk vehazlarını) düşman tutup (âhiretimi karartmak için, beni kötülüğe çekmek isteyen yağlı olarak kabul edip) yördüm. İşte, yakamı tutup (toparlayıp) saygı ile ulu Yaratan'a sığınıp geldim. Gerçek İlâhî aşk (Allah sevgisi) kapısında (Hallâc-ı Mansûr'un özelliklerine sahip oldum ben işte (Rıdvanoğlu, 2016a: 114).

Hikmet bizlere Allah tarafından insanın aşk ile saf, duru, katıksız ve günahsız şekilde dünyaya gönderildiğini yani doğumun ve insanın başlangıcının saflık olduğunu anlatmaktadır. Yesevî'nin de bu özellikleri her insan gibi kendisinde barındırdığını belirtmektedir. Sonrasında ise bunları benimseyip hayat düsturu edinerek yaşantısının hiçbir döneminde bu arılığı bozacak bir yola girmediğini gerçek aşkın özünü korumaya çalıştığını aktarıyor. Doğumdaki aşk saflık ve ideal insan özelliklerinin dünyanın kirene kurban etmeden korunması gerektiğini belirtiyor. Allah' sığındığını O'ndan medet umup, O'nun has kulları Allah dostları gibi (Hallâc-ı Mansûr) olup onlara uyduğunu böylece doğumdaki saflığı hayattaki sırlarla birleştirdiğini anlatıyor.

ŞİİR:16

2-

Neler kelse körmek kerek ol Hudâ'dın

Yûsûfina ayırdılar ol Kenândın

Toğan yerim ol mübarek Türkistân'dın

Bağırımga taşnı urup keldim menâ (Rıdvanoğlu, 2016a: 136)

O' Huda (alnımıza) ne yazdı, başımıza ne gelecek ise onları (yaşayıp) görmek gerek. Yusuf'unu (Yusuf Peygamberi gençliğinde babası Yâkûp Peygamberden) ayırdılar. (Benim) doğduğum yerim (olan o kutlu, uğurlu Türkistân'dan. Ben bağrıma taş vurup (her eziyet ve sıkıntıya göğüs gererek geldim işte (Rıdvanoğlu, 2016a: 137).

Piri Türkistan olarak anılan Hoca Ahmet Yesevî bu dörtlükte hayat düsturu olan kader anlayışını ve tevekkül sağlamlığını belirterek başlamış. Nasıl Yusuf Peygamber Kenan ilinden ve Yakup Peygamber (babası)den ayrıldıysa kendisinin de meşakkatli ve sıkıntılı bir şekilde memleketinden bağrına taş basarak ayrıldığını belirtiyor. Bununla birlikte doğduğu yere olan bağlılığını ve bu yerin tıpkı bir Peygamber şehri gibi kutlu olduğunu aktarıyor. İnsanlardaki memleket hasreti ve doğduğu hayata ilk göz açtığı mekâna olan tutkuyu da dile getiriyor. Doğum olgusu her ne kadar maddi bir kavram gibi gözükse de oluşturduğu bağlar ve duygular bakımından manevi ve duygusal yoğunluğu bulunduğunu Yesevî'nin doğduğu yere olan bağlılığından da görebiliriz.

4.1.2 YUNUS EMRE ŞİİRLERİNDE DOĞUM

Yunus Emre özü sözü bir; hayatı, fikriyatı ve eserleri aynı yönde olan Hak aşığı ve halk adamıdır. Onun eserlerinde halkın olan her şey yer alır. Buna doğum, yaşam ve ölüm demek sadece onu kısıtlamak bu büyük insanı zincirlemek olur. O hem ânı hem geçmişi hem de geleceği tahlil etmiş ve manevi ilhamlar ışığında yol almış, yol göstermiştir.

Doğum özelinde ise Hoca Ahmet Yesevî hikmetlerine nazaran daha çeşitlilik arz eden bir anlatımı vardır. Toplumun daha içinde, sade ama ince anlamlar içeren şiirleri olduğunu görmekteyiz. Tabi edebi oluşum yanında anlamsal ve içerik olarak Yesevî ile oldukça ortak noktaları olduğu hemen fark edilmektedir. Bu bir tekrar değil aksine temel olan bir yapıya daha görkemli bir yapıt eklemektir. Doğum hadisesini manevi anlam ve derinlikle ele alan Yunus Emre başta önem arz ederek Peygamber (s.a.v.) 'in sonrasında ise bazen kendinin bazen de tüm insanlığın dünyaya gelişini menkıbevi şekilde aktarmaktadır. Rahat ve estetik bir söyleyişle

ancak halktan kopmayarak aksine tam da halkın istediği, özlediği şekilde büyük bir ustalıkla anlatmıştır.

Böyle uzun seneler geçti. Bir gün Anadolu erenleri Dergâha geldiler. Meclis kuruldu. O mecliste Yunus-u Guyende adlı pek tanınmış bir ilahici vardı. Yunus da orada idi. Tabduk Emre coşup Guyende'ye "Yunus söyle" dedi. Birkaç kez söylemesine rağmen cezbe hâlindeki Guyende işitmedi. Bu sefer diğeri Yunus'a yöneldi. "Yunus, vakit tamam oldu. O hazinenin kilidini açtık. Nasibini alıverdin. Hacı Bektaş Veli'nin sözü yerine geldi. Durma, söyle" dedi. Bunun üzerine Yunus'un dili açıldı, gözlerinden ve gönlünden perde kalktı. Şevk denizine düştü. Ağzını açıp inci ve cevahir saçtı. İlâhi hakikatlerin sırlarından, inceliklerinden öyle bir sohbet eyledi ki, dinleyenler hayran kaldı. Sonra ki ne söylediye hepsini kaleme aldılar. Muteber bir divân oldu (Özçelik, 2010: 48-49).

Yunus Emre şiiri şân, şöhret, edebiyat için değil aşkı için söylemiştir. O hizmet için yanan bir dervîştir ve söz ona bir lütuf olarak verilmiştir. Bu da onu hakkıyla yerine getirmiştir. Nasibini aşkla almış, aşkla sunmuştur. Aslında Yunus da bu menkıbedeki şiirle doğmuştur. Yunus o mecliste "Âşık Yunus" olmuş ve bir nevi gönüllere doğmuştur. Doğum kavramını Yunus Emre de ararken bu durumu göz önünde bulundurmakta ve doğumu sadece biyolojik bir olay olarak görmemekte fayda vardır. Bura da bir detay da sevgilinin eliyle her durumun mümkün olabileceğidir. Gizli bir duygunun, yeteneğin, hissin doğumu vb. hep aşkın tezahürüdür. Manevi doğum maddi anlayışı her daim aşmaktadır. Yunus'un doğuma bakışı da bu yöndedir.

Yunus Emre'nin tasavvuf anlayışı şiirlerinde ana faktör olmuş doğumdan bahsederken de dünyaya değer vermeyişini ve kısa bir süreliğine konaklanacak bir âleme geçişini anlatmıştır. Dünyaya bir kefen alıp dönecek ve mezara girecek kadar kısa ve yavan bakar onun için dünya değil onu Yaratan doğum değil doğuma izin veren önemlidir. Tabi Yaratan'ın hürmetine tüm bu hadiseler de hoş ve hayran bir gözle bakar. Doğum hadisesini de bu hayranlıkla ancak insan kirlenişini de göz önünde tutarak aktarır.

- 1 Yir gök yaratılmadın Hak bir gevher eyledi
Nazar kıldı gevhere sızurdu dür eyledi

- 2 Gevherden bug çıkardı bugından gök yaratdı
Gök yüzünün bizegin çok yıldızlar eyledi
- 3 Göge eytdi dön didi ay-gün yürisün didi
Suyı mu'allak kodı üstinde yir eyledi
- 4 Yir çalkandı turmadı bir dem karâr kılmadı
Yüce yüce tagları Hak çöksüler eyledi
- 5 'Azrâîl gökden inde bir avuç toprak aldı
Dört ferîşte yogurdu bir peygamber eyledi
- 6 Çün cân gevdeye irdi ahsurdu öri turdu
El götürüp ol demde Hakk'a şükür eyledi
- 7 Allah eydür Âdem'e çün kim irdün bu deme
Bu dünyâda ne didün dilün neyi söyledi
- 8 Yogiken var eyledün topragiken cân virdün
Kudret diliyle andun dilüm söyler eyledi
- 9 Bu söz Hakk'a hoş geldi kulın 'azîz eyledi
Ne geçdise gönlinden virdi hâzır eyledi
- 10 Bu söz Yûnus'a kandan kim vire haber cândan
Meger kim ol lutf ıssı ana nazar eyledi (Tatcı, 2014: 499-500)

Yunus Emre doğuş ve yaratılış kavramlarını harmanlayarak adeta ötelere haber almışçasına muhteşem bir şekilde anlatmaktadır. Tüm aslın, kaynağın, çıkış noktasının tek ve daim olan Allah (c.c) olduğunu belirtmektedir. Yaratılan her varlığın ancak ondan geldiğini doğum hadisesinin de yine O'nu takdiri ve izni ile

olduğunu aktarmaktadır. İnsanın da bu bilinç ile kendini bilmesi gerektiği bu kendini bilmemin de ham maddi hem manevi doğum olduğu bunun şükrünün tıpkı babamız Hz. Âdem (as.)’den öğrendiğimiz gibi yapılması gerektiğini hayatın her alanına yayılmasını anlatmaktadır. Bu bakış sadece sığ bir yaratılış bakışı kâinat ya da insanın doğuş-yaratılma hadisesi değildir. Aynı zamanda nereden geldiğimizi ve geldikten sonra ne yapacağımızı anlatan bir manevi rehberdir.

Ben bu cihâna gelmedin sultân-ı cihândayıdum
Sözi girçek hükmi revân ol hükm-i sultândayıdum

Halâyık bunda gelmedin gökler melâik tolmadın
Bu mülke bünyâd olmadın mülk-i yaradandayıdum

Yüz yigirmi dört bin hâsı dört yüz kırk dört tabakası
Devlet makâmında ol gün ulu hânedândayıdum

Gussa beni görmezidi kaygu eli irmezidi
Endîşe şehrinden taşra bir yüce mekândayıdum

Yûnus bu cümle varlığın dost katında zerre degül
Güftile kelâmdayıdum hem bunda hem andayıdum (Tatcı, 2014: 366-367)

Yunus Emre şiirlerinin hiç birinde ben kavramını ön plana çıkarmamış kendisini hep olduğundan aşağı görmüştür. Bu eserlerinde kendinden olduğu gibi bahsetmesine engel olmuş, doğum kavramına da kendi ya da sıradan insan üzerinden çok kâinatın yaratılış hikâyesi ve Peygamberimizin (s.a.v.) doğumları üzerinden ele almayı yeğlemiştir. Bu şiirinde de kâinat ve sırlar âlemi üzerinden doğumu-yaratılışı anlatmıştır.

Hak bir gevher yaratdı kendünün kudretinden

Nazar kıldı gevhere eridi heybetinden

Yidi kat yer yaratdı ol gevherün tozından

Yidi kat gök yaratdı ol gevherün bugından

Muhammed'i yaratdı mahlûka şefkatinden

Hem Ali'yi yaratdı mü'minlere fazlından

Gayib işin kim bilür meğer Kur'an ilminden

Yunus içdi esridi ol gevher denizinden (Kantar, 1992: 225)

Yunus Emre bu şiirinde sadece bir şahsın ya da kendinin değil, tüm kâinatın doğuşunu ve birbirine bağlı olarak şekillenişini manevi aks ile aktarmaktadır. Bu doğuş yoktan bir var ediliştir. Bu yaratılış birbirini etkileyip destekleyerek tek bir noktadan ortaya çıkmıştır. İnsanlığa merhameti neticesinde de Hz. Muhammed (s.a.v.) yaratıldı. Yine Hz. Ali de bu keremden yaratıldı. Bu ilmi de Kur'an'ı Kerim'den aldığını o ilimle kendinden geçtiğini aktarmaktadır. Hem yaratılışı yani geçmişi hem de gaybı buradan almaktadır.

Ata belinden bir zaman anasına düşdi gönül

Hak'dan bize destur oldu hazineye düşdi gönül

Anda beni can eyledi et ü süngük kan eyledi

Dört on günü diyiceğiz degritmege düşdi gönül

Yüriridüm anda pinhan Hak buyrığı virmez aman

Vatanumdan ayırdılar bu dünyaya düşdi gönül

Beni beşige urdılar elum ayağım sardılar

Öndün acısın virdiler tuz içine düşdi gönül

Günde iki kez çözerler başına akça dizerler

Agzuma emcek virdiler nefis kabzına düşdi gönül (Kantar, 1992: 162)

Yunus Emre bu şiirinde insan doğumunun aşamalarını mecazi ve estetik bir dille aşama-aşama aktarmaktadır. Babasından ana rahmine nasıl geldiğini, Allah'tan izin ile tüm bunların gerçekleştiği, ana karnında kendisine can verildiği, ete ve kemiğe büründüğü ki bunu başka şiirlerinde de görebiliriz. Kırkıncı gün sonunda hareket etmeye muktedir olduğu, haline alışmışken burayı yurt saymışken dünyaya İlahi emirle gönderildiğini belirtmektedir. İlk dünyanın acısını tattığı, beşige yatırıldığını aktarmaktadır. Devamında kendisine bakıldığını aciz olduğunu, beslendiğini ve nefisle tanışıp ona ihtiyaç duymaya başladığını anlatmaktadır. Şiirin devamında Yunus Emre tıpkı hikmetlerde olduğu gibi dönemsel olarak insan hayatının bölümlerini aktarmaya devam etmektedir. Burada Yesevî'den ayrılan kısmı dili ve daha halka yakın bir söyleyiş ile doğum hadisesini anlatmasıdır. Her ne kadar mecazi bir dil ve ruhani bir takdim olsa da kültürel öğeleri de içine alan bir anlatımla doğum hadisesi İlahi kısımda göz ardı edilmeden ilkten sona kadar anlatılmıştır.

Benüm bunda karârüm yok ben bunda gitmege geldüm

Bazirgânam metâ'um çok alana satmaga geldüm

Ben gelmedüm da'vîyiçün benüm işüm seviyiçün

Dostun evi gönüllerdür gönüller yapmaga geldüm

Dost esrigi deliligüm 'âşıklar bilür neligüm

Degşürüben ikiligüm birlige yitmege geldüm

Ol hâcemdür ben kulıyam dost bâğçesi bülbüliyam
Ol hâcemün bâğçesinde şâd olup ötmege geldüm

Bunda bilişmeyen cânlar anda bilişimez anlar
Bunda bilişüp dostıla hâlüm ‘arz itmege geldüm

Yûnus Emre ‘âşık olmuş ma'şûka derdinden ölmüş
Girçek erün kapusunda hâlüm ‘arz itmege geldüm (Tatcı, 2014: 371)

Yunus şiirinde dünyaya bir şeyler ispat etmeye gelmediğini, bir iddiasının olmadığını belirtiyor. Kendini adeta aceleyle malını satıp gitmek istediği yere ulaşmak isteyen ama çok fazla da satacak şeyi olan bir tüccar gibi görüyor. Yapabildiğini kavgasız, tartışmasız, gönül alarak yaparak hedefine hoşlukla varmak istiyor. Kendinden geçmiş bir sarhoş âşık olduğunu, bilenlerin bu hali bildiğini ve tek derdinin gönül yapmak birlik kurmak olduğunu aşığına ve dünyada aşığına götüren her şeye biat etmeye geldiğini belirtiyor. Doğumu gaye olarak aşkla, birlik, hoşgörü ve gönül almakla açıklıyor.

Evvel dahı varıdı cânumda bu ‘ışk odı
Eşkere itmez idüm bilürdüm ki dost kodı

Dört kitâbı şerh iden bulmadı ‘ışka çâre
Ne begler ne sultânlar ne müderris ne kâdî

Yir gök kâ'im ırılmaz yiller esüp deprenmez
Her nesne muhkem olur ‘ışk olıcak bünyâdı

‘Işk anadan dogmadı kimseye kul olmadı
Hükmile esîr kılur cümle bilişi yadı

Günde bin kez yanaram râzîyam ben şol oda
Zîrâ şekerden şîrîn bana ‘ışkunun odı

‘İşka Mecnûn olanlar assı-ziyândan fârig
Korkmaz ıssı sovkdan pes ne biliser odı

Ezelden benüm fikrüm Ene'l Hak'ıdı zikrüm
Henüz dahı toğmadın ol Mansûr-ı Bagdâdî

‘İşk odı cûş eyledi cânımı hoş eyledi
Kimse söyündüremez cânımda yanan odı

‘İşk çengine düşenün melâmet olur işi
Anun içün bed-nâmdur miskîn Yûnus'un adı (Tatcı, 2014: 512)

Yunus Emre şiirinde aşkı, aşk ateşini, aşkın başta kendisi olmak üzere ilgilenen herkes üzerindeki etkisi ve çekiciliğini ince bir şekilde aktarmaktadır. Ona göre aşk öyle bir şeydir ki doğmamıştır. Lakin birçok âşık doğurmuştur. Kendisi de dâhil Hallac-ı Mansur aynı ateşle yanar. Yunus da daha Hallac-ı Mansur doğmadan aşkın ateşiyle “Ene’l Hak” anlayışına ram olmuştur. Bu aşk Yunus’ta doğmadan yani dünyaya gelmeden sevgili tarafından verilmiş bir lütuftur. Coşkun bir şeydir. Yanar da yanar ama bilene şekerden tatlıdır. Ancak özenilmeye gelmez istenerek de elde edilmez. Yunus gibi âşıklar için varoluş doğumla başlamaz öncesi bir âlem vardır. Tıpkı ölümle bitmediği gibi bu şiirde bu anlayışı da görebiliyoruz.

4.1.3.AHMET YESEVÎ DİVÂNİ VE YUNUS EMRE ŞİİRLERİNDE DOĞUMUN KARŞILIKLI DEĞERLENDİRİLMESİ

Hoca Ahmet Yesevî Türk İslam dünyasında tasavvufi ve edebi anlayışıyla önemli bir yol açmıştır. Bu yolu birçok önemli şahsiyet takip etmiştir. Menzil aynı

olduğu için çatışmalar yaşanmadan anlatım ve sunuşta farklılık ya da daha doğru bir tabirle zenginlikler artarak devam etmiştir.

Yunus Emre de Hoca Ahmet Yesevî 'den sonra gelmiş ve onun aydınlattığı yolu daha da güzelleştirmiş belki de en önemli kişidir. Yunus'un Yesevî'nin yolundan gidişi ve temelde düşünce benzerlikleri bir taklit ya da kopya değil aksine bir çeşitlilik ve sağlamlaştırma çalışmasıdır.

Doğum konusunda bakacak olursak, Hoca Ahmet Yesevî genel manada olduğu gibi doğumun öncesi sonrası hayata adaptasyon ve oluşumu ile ilgili Allah'ın büyüklüğünü koşulsuz kabullenmiştir. Allah'ın kendisine lütfettikleri ve bunun karşılığında âcizane neler yapması gerektiğini yani doğum hadisesinin ötesinde dünyaya geliş amacına odaklanarak bunun üzerinden yapılması gerekenleri kendi hayatı üzerinden kâh pişmanlık duygusuyla kâh hayranlıkla, şükürle anlatmaktadır. Bununla birlikte doğumu direkt olarak anlatmaktan ziyade dolaylı aktarımlarla ona atıflarda bulunmaktadır. Ayrıca detaylı olmayıp farklı olay ya da kavramlar üzerinden yaptığı aktarımlar derinliği artırmakta ve tefekkürü bol bir anlatıma neden olmaktadır.

Yunus Emre ise doğum hadisesini Ahmet Yesevî'ye göre çok daha detaylı ve sade açık ve anlaşılır şekilde ilk aşamasından doğum sonrasına kadar aktarmaktadır. Tabi bu düşünceye sevk etmeyen bir anlatım demek değildir. Sadece açıklık ve kültürel öğeler üzerinden gerçeğin maneviyatla estetik bir şekilde sunulması ve bu yoldan görülerek idrak edilmesi için böyle bir anlatım kullanılmıştır. Yunus Emre de yine tasavvufî ve manevi öğeleri kullanmaktan geri kalmaz. Yesevî genelde kendi üzerinden bir aktarım ve dolaylı bir söyleyiş benimserken Yunus hem kendi hem halk üzerinden direkt bir söyleyişi kullanır. Her ikisi de derinliği olan anlatımlardır. Hatta birtakım âlimler bu söyleyişlerin birer cezbe halinde kendinden geçerek söylendiğini aktarırlar.

Doğum anlayış olarak her ikisinde de ilahi emirle Hakk lütfûyla ve anne baba vasıtasıyla gerçekleşir. Bu bir şükür vesilesidir. Aynı zamanda bu saflık durumuna bir müddet sonra nefis ve günahlar karışır bunlar bir şekilde bertaraf edilmeli ve kâmil insan olmaya yani doğumdaki o saflığa yaklaşılmaya çabalamak gerekmektedir. Yesevî bunu günah sevap, cennet ve cehennem ilişkisi üzerinden şer'i hükümler

ışığında dile getirirken Yunus Emre daha yumuşak ve şairane bir dil kullanır. Tabi aslını ve ilahi hükümleri göz ardı etmeden.

Velhasıl özünde aynı olsa da kısaca toparlarsak; söyleyiş ve sunuşta doğum hadisesi aktarımı, Hoca Ahmet Yesevî hikmetlerinde daha radikal ama dolaylı ve doğum sonrasına yönlendirici öğeler içerir. Yunus Emre de ise daha ılımlı, açık, detaylı doğum sürecinden, öncesinden, genel hayat görüşüyle ve aşkın mesaj verici diliyle estetik şekilde aktarılmaktadır.

4.2. ÇOCUK

Küçük yaştaki oğlan veya kız.* Çocukluk çağı, çocuk olma durumunu ve doğduktan sonraki yaşantıdan gençliğe kadar olan kısmı ifade eder. Kişi bu dönemde anne ve babasına ya da akrabalarına bağımlı ve güdümlü olarak yaşar. Çevresinin telkinleri, öğretileri ve kültürüne göre şekil alır. Zamanla dış çevreyle tanışıp kendi karakter yapısını oturtmaya çalışır. Bu şekilde çocukluk çağını geçirir.

Doğumdan sonra çocuğun gelişimini izleyen onun anneye babayla ve ailenin öteki üyeleriyle ve toplumsal çevresiyle ilişkilerini düzenleyen bir dizi inanç, kural, adet, tören ve uygulamalar vardır (Ölüm, AREGEM, b.t.).

Bu uygulamalar kısaca çocuğun yetiştirilip hayata hazırlaması olarak tanımlanabilir. Kültürel olarak genellikle evlenene kadar geçen sürede aile ile yaşanır ve ihtiyaç, bakım, bağılıklar aile büyüklerince karşılanır. İşte bu sürecin ilk aşaması da çocukluk çağını ifade eder.

Çocuğun korunması, büyütülmesi, giderek bağlı bulunduğu grubun ya da kültürel ortamın benimsediği belli kalıplara, değer yargılarına kısaca modele uyması için birçok aşamadan geçmesi gerekmektedir. Bu işlem ve pratikler, töre ve törenler önem ve sıralarına göre kimi zaman katı kimi zaman da esnek biçimde uygulanmaktadır (Ölüm, AREGEM, b.t.).

Her dönemde olduğu gibi çocuklukta da aile ve çocuk tarafından belli rol ve ödevler toplumun kabul yargılarına göre gerçekleşir. Özellikle halk edebiyatında birçok eserde çocukluk dönemine ait motiflere rastlamak mümkündür. Bununla

* bkz. “Türkçe Sözlük, Çocuk, TDK Yayınları, (2005), s444”

birlikte sosyal hayatta da çocukluk dönemi hem büyükler için hem çocuklar için kalıcı izler bırakan ve unutulması güç etkili zamanlardır. Bu dönemlerde ad koyma ile başlayan, çeşitli hediyeler ve ritüellerle devam eden, diş çıkarma, yürüme, sünnet olma, hatim etme gibi birçok adet görenek ve dini evreler yer alır.

Doğum sonrası ad koyma ile birlikte çocuk görme çeşitli hediyelerle tebrikleşme ve bu ziyaretlerde kullanılan başlıca kalıplaşmış sözler vardır. Çocuk için;

“Uzun ömürlü olsun.

Hayırlı uğurlu olsun.

Analı babalı büyüsün.

Güle güle büyüsün.

Binası (sağlığı, yapısı) kuvvetli olsun.

Yaşı uzun olsun.

Allah akıl, hidayet versin.

Allah akıl, kemal versin

Allah akıl, fikir versin.

Vatana millete hayırlı olsun.

Allah nazarlardan saklasın.

Başı devletli olsun” (Örnek, 2016: 224) gibi tebrik ve dilek cümleleri kullanılırken, anneler için;

“Hayırlı olsun.

Geçmiş olsun.

Mubarek olsun.

Allah seni kurtardı, sana bıraksın.

Allah sana bağışlasın.

Siz sizi soğuktan koruyun.

Gözünüz aydın olsun.

Hayrını göresin.

Allah çocuğunuzu ölmezler defterine yazsın.

Allah nasibini bol etsin.

Fazlalığın(ziyaden) analı babalı büyüsün.

Allah başa kadar korusun.

Ağzının tadıyla büyüsün” (Örnek, 2016: 224-225) şeklinde iyi dileklerde bulunmaktadır.

Çocukluk döneminde erkek çocukları için sünnetin yeri oldukça farklı ve özeldir. Kültürel anlamda askerlik ve evlenmeden önceki en önemli mürüvvet olarak kabul edilebilir. Hem dini hem kültürel açıdan oldukça önemli sayılır.

Sünnet, “erkek çocukta, erkeklik organının ucundaki derinin çepeçevre kesilmesi”^{*} durumudur.

Sünnet toplumumuzda hem kültürel olarak kabul görmüş hem de dini bir vecibe olarak oturmuştur. Bu sebeple bütün İslam coğrafyalarında olduğu gibi Anadolu’da da çeşitli tören ve ritüellerle tıpkı düğünlerde olduğu gibi kutlanarak yapılmaktadır. Sünnet olan çocuğun erkekliğe adım attığı veya gençliğe geçişteki en önemli olay olduğu kanısı yerleşmiştir. Bu uygulamayı yapmayanlar toplum nezdinde yadırganır ve ayıplanır.

Hiçbir çocuk sahibi anne ve baba bu köklü geleneğin dışında kalmak istemez. Sünnet geleneğinin yaptırımı, bu konuda bir karşı koyuşa ve tartışmaya meydan vermeyecek kadar güçlüdür (Örnek, 1977: 170).

Sünnet toplum içinde aynı zamanda birlik beraberliğin sağlandığı, fakirlerin doyurulduğu, ailelerin akrabaların toplanıp görüştüğü, gelenek görenek ve dini kabullerin yeniden hatırlandığı kutlu ve müjdeleyici bir olgudur. Sünnet sadece basit dini, cerrahi ya da kültürel olay değil toplumsal kaynaşma ve beraberliği

^{*} Bkz. “Türkçe Sözlük, Sünnet, TDK yayınları, (2005), s1828”

sağlamlaştıran bir yapıdadır. Bu itibarla sünnet ve sünnet töreni toplumuzca evlenme doğum gibi kutlu olaylardan kabul edilmiş, uygulanmış ve uygulanmaya devam etmektedir.

Çocukluk döneminin bitmesi ile birlikte kızlar için artık gençlik ve evlenme erkekler için de askerlik ve evlenme dönemi gelmektedir. Günümüz de her ne kadar bu durum eğitim hayatının uzaması, sosyal dengelerin değişmesi cinsiyet kavramlarının farklılaşması iş hayatın da erkek ve kadının yer alması gibi nedenlerle güncellense de kültürel mana da etkisini halen sürdürmektedir.

Toplumumuzda gelenekselleşmiş köklü bir geçmişe sahip olan askerlik kutsal bir görev olarak değerlendirilir. Asker olmak onurlu ve erdemli bir insan olmayla özdeşleştirilir. Özellikle kırsal kesimde askerliğini yapmayan kişiler hoş karşılanmaz, sözleri dikkate alınmaz. Toplumda bu denli önem verilen bu görevin başlangıcında ve bitişinde diğer geçiş dönemlerinde olduğu gibi çeşitli törenler yapılmaktadır. Uğurlama ve karşılama törenleri bölgesel farklılıklar göstermektedir. Yurdumuzun her yöresinde yaygın olarak yapılan uygulamalardan biri, pusulası (askere çağrı mektubu) gelen gençlerin akrabaları ve arkadaşları tarafından sırayla yemeğe davet edilmesidir. Bu yemek yalnızca asker adayına verildiği gibi, ailesiyle birlikte ağırlandığı da olmaktadır (Askerlik, AREGEM, b.t.).

Tıpkı sünnette olduğu gibi askerlikte de dini milli ve kültürel duygular ile adet ve inanışlar ön plana çıkar. Askerlik görevinin icra edildiği yere Peygamber (s.a.v.) ocağı denmesi, askere Mehmetçik [Muhammed (s.a.v.)] diye hitap edilmesi, “Her Türk asker doğar” gibi ifadeler bunlara örnek olarak verilebilir.

Türk milletinin tarih sahnesine ilk çıktığı andan itibaren askerlik kavramı göçebe topluluk olmasından ve coğrafi şartlarında etkisiyle oldukça önemli bir yer tutmuştur. Kadın, erkek, yaşlı, genç ayırmadan “ordu millet” olgusu kültürümüzde yer etmiş ve oldukça uzun yıllar bu sistem devam etmiştir. Bunun yanında dini cihat kavramı ve şehitlik arzusu ile içgüdüsel milli anlayışımız askerliği her daim kutsal ve saygı gören bir olgu olarak görmemize neden olmuş. Bu çağdaki genler özenle hazırlanmış, el üstünde tutulmuş giderken ve gelirken törenler yapılmıştır.

Özellikle cihat kavramı ve bu yolda ölünse dahi manevi bir merteye kazanıp şehit olunacağı inancı ile edebi eserlerde de kahramanlık, şahadet, milliyetçilik gibi konularla yer etmesini sağlamıştır.

Tüm bunlarla beraber genel olarak çocukluk dönemi dini inanışlar, kültürel faktörler, çağın gerekleri, aile yapısı gibi birçok bileşenin tamamından geçerek oluşturulan bir kişiliğin oluşum zamanıdır. Olumlu ya da olumsuz anlamda artık ölüme kadar devam edecek bir süreçte yaşanılacak hayatın seçimi, sosyal, ekonomik, ahlaki düzeyin oturması vb. birçok hayatsal değerlerin ilk adımının atıldığı, kalıplaştırılmaya başladığı bir dönem olarak belki de en önemli çağ çocukluktur.

4.2.1 AHMET YESEVÎ HİKMETLERİNDE ÇOCUK

Yesevî'nin Hikmetlerinde kendisinden çok Allah ve Resul (s.a.v.) yolu anlatıldığı aşikârdır. Çocukluk dönemi veya çocuk ile alakalı hikmetlerde yine dini vecibeler, aktarımlar, uygulamalarla birlikte Hz. Peygamber (s.a.v.) izine rastlamak da pek tabii mümkündür.

ŞİİR:1

11-

Vâ deriga muhabbetni câmin içmey

Ehl u ayâl hânumândın tükel keçmey

Cürm ü isyan girihlerin munda çeçmey

Şeytân galib cân bererde şaştım mena (Rıdvanoğlu, 2016a: 72)

(Bana) vahlar, yazıklar (olsun ki), sevgi bardağından içmeden işimden ve çoluk çocuğumdan, evimden, barkımdan, ocağımdan büsbütün, tam olarak geçmeden, (bu geçici ve yalan dünyada yaşarken (Yaratan'ımın emirlerini yapmayarak O'na karşı işlediğim) suç(larımın ve O'nun yasaklarını yaparak yaptığım) isyan(larımın kör) düğümlerini bu dünyada iken çözüp açmadan, şeytan, (Allah'tan ve O'nun acımasından yargılamasından uzak, kişileri kötülüğe

yönlendiren iblis)’e yenilmiş (olarak ömrümün süresi bittiğinden), can verirken şaşım ben işte (Rıdvanoğlu, 2016a: 73).

Yesevî Hikmetin de çocuğu da Yaradan’ın üzerinde tutmamış diğer tüm dünya nimetleri gibi onun da bir imtihan vesilesi olarak görülmesi gerektiğine ve Allah’a ulaşma çabasında çoluk çocuğun dahi geçici bir unsur olduğuna karar kılmıştır.

Tabi burada çocuğun değersizliği değil yaratan gücün mukayeseye yer vermeyecek bir unsur olduğunun önemi aktarılmaktadır. Yoksa Yesevî’nin düşünce ve eğitim anlayışını tezahürü olarak yetiştirdiği ve ilham olduğu nesilleri göz önüne alırsak çocuk ve nesle verilen değerde ne derece yüksek bir şahsiyet olduğunu rahatlıkla görebiliriz.

ŞİİR:18

21-

Yetti yaşda Arslan Bab Türkista’ga keldiler
Başım koyup yığladım hâlim körüp küldiler
Minbir zikrin öğretip mihribanlık kıldılar
Arslan babam sözlerin işitiniz teberrük

22-

Kelam kıldım hurmadın mence vahşet kıldılar
“Ey bîdedeb gödek” dep âsâ alıp sürdiler
Vahşeditin korkmadım mene bakıp turdılar
Arslan babam sözlerin işitiniz teberrük

23-

Azgın açıl ey gödek emanetin bereyim
Mezesini yutmadım aç azgını salayım
Hakk Resûlnı burugın ümmet bolsam kılayım

Arslan Baba'm sözlerin işitiniz teberrük

24-

Agzım açdım saldılar hurma ıssı kıldı mest
İkki âlemدين keçip vallâh oldum Hakk' perest
Hâce molla yığıldı alıp yördi dest be dest
Arslan Baba'm sözlerin işitiniz teberrük

25-

Babam aydı: “ Ey balam teklif kılmadın mene
Beşyüz yıldur kâmımda saklap erdim men sene
Mezesini siz alıp tilfin verdiniz mene”
Arslan Baba'm sözlerin işitiniz teberrük

26-

Babam aydı “ Ey balam kaşımda dur öleyim
Cenâzemni okup köm can tasadduk kılayım
Meded kılsa Mustfâ İlliyyinde kireyim”
Arslan Baba'm sözlerin işitiniz teberrük

27-

Yığlap aydım “Ey baba yaş gödekmen bilmemsen
Gorunızı kazsalar köterip salalmesmen
Hak Mustafâ sünnetin gödekmen bilelmesmen”
Arslan Baba'm sözlerin işitiniz teberrük (Rıdvanoglu, 2016a: 146-148)

Yesevî'nin hikmetlerinde sıkça geçen Arslan Baba hakkında İslam Ansiklopedisi'nde şu şekilde bilgiye yer verilmektedir;

Doğum ve ölüm tarihleri bilinmemektedir. Bazı kaynaklar ismini Baba Arslan, Arslan Baba veya Arap Arslan Baba şeklinde kaydetmektedir. Yesevî menkıbelerine göre siyah ırktan olan Arslan Baba ashabın büyüklerinden olup dört yüz veya yedi yüz yıl yaşamıştır. İki ayrı rivayete göre, sahâbîler bir gazâ sırasında veya Arslan Baba'nın evindeki bir toplantıda acıkırlar. Bu arada Hz. Peygamber'in duasıyla Cibrîl cennetten bir tabak hurma getirir. Hurmalardan biri yere düşünce Cibrîl o hurmanın ileride doğacak Ahmed Yesevî'nin kısmeti olduğunu söyler. O zaman Hz. Peygamber ashabına, "Bu hurmayı Yesevî'ye kim ulaştıracak?" diye sorar. Göreve Arslan Baba tâlip olur ve Hz. Peygamber hurmayı onun ağzına koyar. Arslan Baba nice yüzyıl sonra Türkistan'ın Sayram şehrinde henüz yetim kalan yedi yaşındaki Ahmed Yesevî'yi bulup emaneti ona teslim eder. Bazı rivayetlere göre Hz. Peygamber'in verdiği bir hırkayı da ona giydirir. Ayrıca Yesevî'ye "binbir zikir" telkin eder ve biraz sonra öleceğini bildirerek cenaze namazını kıldırmasını emreder. Hûriler Yesevî'ye yardımcı olmak için gelip Arslan Baba'ya ipekten kefen biçerler ve onu cennete götürürler. Ahmed Yesevî de Arslan Baba'nın son işaretine uyarak Buhara'ya gidip Şeyh Yûsuf-ı Hemedânî'nin yanında sülûküne devam eder (İslam Ansiklopedisi, 1991, Cilt 3: 400).

Buradan yola çıkarak 21'inci hikmetten 27'nci hikmete kadar Yesevî ve Arslan Baba'nın arasında geçen menkıbevi bir durum aktarılmaktadır. Daha yedi yaşında bir çocuk iken Yesevî'ye manevi bir görev niteliği-değeri olan emanet Arslan Baba tarafından takdim edilmiş ve hemen sonrasında vefat edeceği için cenazesini de kaldırmasını Yesevî'ye telkin etmiştir. Anlatılan bu hikmetler her ne kadar menkıbevi özelliğe sahip de olsalar. Yesevî'nin hikmetlerinin ortaya çıkmasında ve hayat yolunun belirginleşmesinde bir kıvılcım niteliğindedir. Bunu Yesevî'nin anlattığı bölümdeki heyecanından ve aldığı manevi yükün ağırlığını hayatı boyunca taşımaya büyük bir inançla bağlandığından anlayabiliyoruz. Ayrıca bu çıktığı yolda doğru olduğu ve doğru kişilerle bulunduğu sürece manevi yardımların da olacağını hem Arslan Baba'dan duyuyor hem de kendisi vurguluyor.

Bu hikmetlerin menkıbevi ve Yesevî'nin hayatı üzerinde anlatılan bölümü kişisel hayata uyarlanmak istendiğinde vereceği mesaj da hiç şüphesiz eğitimin, ahlakın, sorumluluk bilincinin çocukluk döneminde kazandırılacağı ve verilen bu

değerlerin sağlam bir temel üzerine oturtulduğu takdirde hayat boyu kişiyi iyiye, doğruya en önemlisi de Allah’a ulaştırabileceğidir. Bahse konu hikmetler Yesevî’nin hayatı da göz önünde bulundurularak harmanlandığında çocukluk evresinin ne denli etkili, unutulmaz ve özel bir çağ olduğunu ortaya koymaktadır.

Yesevî’nin en fazla üzerinde durduğu konulardan birisi ölüm kavramıdır. Sıkça o andan bahseder ve o halin geleceğinden, geldiği zamanki yaşanacak durumdan dem vurur. İman kaygısı, son nefes endişesi hep vardır. Böyle bir durumda dahi aklına gelen dünyevi belki de tek varlık eşi ve çocuklarıdır* Bu yüzdendir ki çocuk Yesevî nezdinde oldukça değerlidir. Bunun bir nedeni çocuğun İslam anlayışına göre sadaka-ı cariye olması ve hayırlı evlat yetiştirebilmenin faziletli bir amel olması da düşünülebilir.

4.2.2 YUNUS EMRE DİVÂNINDA ÇOCUK

Yunus Emre şiirlerinde daha çok sosyal hayatın manevi değerlerle birlikte tüm ömre yayılacak şekilde vuslata yani ölüm anına odaklı bir hazırlanışı ve buna dayalı gerektiği şekilde sadece sevap günah sığılığında değil aşk ile yoğrulmuş bir ruhu aktarmayı-yşamayı şiar edinmiştir. Bu nedenle çocukluğu da hayatın içerisinde süregelen dönemler gibi düşünerek bir bütün içerisinde ele almış o saflığa ve ruha çok dokunmadan sadece genel olarak hızlı geçen hayatın içerisinde çok da anlayamadığı bir dönem olarak görmüştür.

...

Beni beşiğe urdılar, elüm ayağûm sadılar,

Öndin acısın virdiler, tuz içine düşdi gönül.

Günde iki kez çözerler, başına akça dizerler,

Ağuzuma emcek virdiler, nefis kabzına düşdi gönül.

* Bkz. Rıdvanoğlu A. *DİVÂN-ı Hikmet*, İstanbul: Sağlam yayınevi, 47. Şiir/ 15-17 s. 218-219

Bu nesneyi terk eyledüm, yürümimeğe azm eyledüm,

On iki süniğin yazarlar, elden ele düşdi gönül.

Oğlan iken sultan kopar, kim elin kim yüzün öper,

Akıl bana yoldaş oldu, sultanlığa düşdi gönül (Rıdvanoğlu, 2016b: 173).

...

Düştü Gönül şiirinde Yunus Emre önce dünyaya nasıl geldiğini, yaratıldığını ve geldikten sonra ilk dönem olan bebeklik ve çocukluk dönemlerinin nasıl yaşandığını kendi üzerinden aktarmaktadır. Dünyanın daha ilk anda acı ve tatlı yanlarını gördüğünü kundaktan başlayarak acizliği ve acıyı tattığını, nefis sıkıntısının küçücük bir bebekken bile insanı rahatsız ettiğini belirtmektedir. Biraz daha büyüyünce herkesin gözünde önemli olduğunu elden ele gezdiğini her yaptığıının hoş görülüp sultanlar gibi her istediğinin olduğunu en sonunda artık kendisinin de böyle yaşamak istediğini sultanların hayatına ulaşmayı hayal ettiğini, aklının insanı bu zamanlarda yönetmeye başladığını anlatmaktadır. Şiirin devamında gençlik olgunluk ve yaşlılık dönemi de anlatılmaktadır.

Yunus çocukluğun bir oyun, hızlı geçen bir zaman dilimi, insanın hayallerini, hedeflerini ve kişiliğini oluşturduğu bir dönem olarak aktarır. Çocukluk evresi eğer büyükler tarafından iyi idare edilmezse bu kişinin manevi mahviyetine sebep olabilir. Hayat bir bütündür ve çocukluk bu bütünü ortaya çıkaran doğumla birlikte ilk aşmadır. Bu nedenle önemlidir.

4.2.3.AHMET YESEVÎ DİVÂNİ VE YUNUS EMRE ŞİİRLERİNDE ÇOCUKLUĞUN KARŞILIKLI DEĞERLENDİRİLMESİ

Ahmet Yesevî hikmetlerinde çocuğun önemi, ilk dönemlerdeki eğitiminin sorumluluk almasının ve yetiştirilmesinin önemi kendi çocukluğu üzerinden vurgulanmıştır. Arslan Baba'dan aldığı feyz veya eğitim onun hayatına, eserlerine, seçim ve görüşlerine direkt olarak etki etmiş, dönüm noktası oluşturmuştur. Yedi

yaşından itibaren İslami geleneğe göre de sorumluluk alınabileceğini, kişinin hayatına yön verilip, rahatlıkla eğitime başlanılacağını belirtmiştir.

Bunun yanı sıra Yesevî çocukları ve çocuklarını anlattığı bölümler de diğer hikmetlerinde de yer aldığı gibi dünyanın nimetleri olarak gördüğü ve önem verdiği kadar aynı zaman da çok fazla bağlanılıp asıl bağlılığını yani Allah'ı unutturacak birer varlık olarak yaşanılmaması üzerinden de mesaj vermiştir. Yine öğütlerini çocukluk üzerinden sadece oyun ve eğlence olarak geçirilen zamanlar olmaması gerektiğini vurgulamıştır.

Yunus Emre ise sosyal hayata olan yakınlığı hasebiyle çocukluk dönemini çok fazla Yesevî de olduğu gibi eğitilecek, sorumluluk verilecek bir dönem olarak vurgulamamıştır. O daha çok hayatın akışı içerisinde hızla geçen ve çok da anlaşılmayan bir çağ olarak görmüş, ömrün yelpazesi içerisinde genel bir bölüm olarak çok fazla içerine girmemiştir.

Yunus divânında çocukluk çağı doğum ile gençlik arasında kişinin özelleştirildiği, bazen kendini kaybettiği, hayallerin peşinde gittiği, anne babaya tam bir bağlılığın ve muhtaçlığın olduğu gerçeklikten bir nebze uzak bir dönem olarak ele alır. Bu da aslında Yunus'un bir eğitimciden çok bir halk insanı, bir âşık olduğuna delil olarak gösterilebilir. O bir pedagoji uzmanı ya da eğitmen değildir o bir âşıktır önce kendi gönlüne söyler döneme kişiye büyüğe, küçüğe değil önce kendine söyle ancak duyulan kişi ve dönemler tabii ki değişir.

4.3. EVLENME

Evlilik hayatın gidişatı içerisinde bireyin verdiği en önemli kararlardan biridir. Birey ilk kez aile ve akrabaları dışında hayatını birlikte devam ettireceği birisini kabullenir ve onunla yeni bir hayat kurar. Evlenme genel olarak düğünlerle, mevlitlerle veya nikâh akideleriyle tıpkı sünnet de olduğu gibi bu sefer karşılıklı iki ailenin birleşerek ya da ayrı-ayrı cemiyetleriyle (yemek, dua, eğlence, adetler, oyunlar vb.) gerçekleştirilir.

Bu şekilde evlenen çiftler kendilerine ait sosyal, ekonomik ve manevi bir yaşam tarzı oluştururlar. Kültürel, dini ve maddi yapı içerisinde gelenek ve

görenekler izinde bazen de dışına çıkarak bir aile kurarlar. Kurulan bu aile evlenen kişilerin ailelerince genellikle desteklenir ve yardımcı olunur.

Genellikle kültürümüzde evlilikler görücü usulü ve sosyal alanlarda tanışma şeklinde görülür. Bunun dışında kız kaçırması, beşik kertmesi, berdel, otura kalma gibi evlilik çeşitleri de günümüzde sık olmamakla birlikte belli bölgelerde görülebilmektedir.

Yaşamın ikinci geçiş dönemi olan evlenme, gerek kızın ve erkeğin sosyalleşme sürecinin önemli bir aşamasını oluşturması, gerekse aileler arasında kurulan dayanışmayı, toplumsal ve ekonomik ilişkiyi belirlemesi ve düzenlemesi bakımından her zaman ve her yerde önemli bir olay gözüyle görülmüştür. Ailenin toplumsal yapının temeli olması, bu birliği sağlayan evlenme olayına evrensel bir karakter kazandırmıştır. Dünyanın her yerinde her aşaması, bağlı bulunduğu kültür tipinin öngördüğü belirli kurallara ve kalıplara uydurularak gerçekleştirilen evlenme olayı, özellikle tören, töre, âdet, gelenek ve görenek bakımından zengin bir tablo çizmektedir (Örnek, 1977: 185).

Her toplumun tarihi, ekonomik yapısı, kültürel oluşumu, inanışları ve yaşadıkları bölge evlenme türlerini de belirlemiştir. Kendilerince kabul görececek bir evlenme biçimi oluşturmuştur. Bizim toplumumuzda da Sedat Veyis ÖRNEK'in araştırmalarına göre; görücü usulü, tanışma, kız kaçırma, artık az görülse de beşik kertmesi ve berder, kepir ya da yaban değişii ile taygeldi şeklinde evlilik biçimleri vardır. Bunlar içinde en yaygın olanı ve günümüzde de tam manasıyla kabul göreni görücü usulü ve tanışarak evlenme biçimidir.

Evlilik yaşı da çağa, şartlara ve ekonomik unsurlara göre değişiklik arz etmektedir. Önceki yıllarda evlenme yaşları genel olarak 20'li yaşlarda olurken günümüzde bu ortalama 30'a doğru yaklaşmaktadır.

Sedat Veyis Örnek Türk Halk Bilimi adlı eserinde evlenmenin aşamalarını;

- 1.Görücülük, Dünürçülük/Kız Bakma, Kız İsteme,
- 2.Söz Kesimi
- 3.Nişan

4.Düğün

I. Kına Gecesi, II. Düğün, III. Nikâh - Gerdek, IV. Hediye, Bağış ve Ödemeye İlgili Âdetler, VI. Evlenmeye İlgili Ritüel ve Büyüsel İçerikli İşlemler olarak belirtmiştir.

Yaşamın içerisinde Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v.) sünneti yani dini bir örneği olan vazifedir. Ayrıca kültürel ve milli bir anane olarak yer tutan evlilik Türk toplumunun da en önemli ögesi olarak, ailenin ilk adımıdır. Soyun sağlıklı ve meşru şekilde devamının da tek yoludur. Bu nedenle doğuma yani yeni hayatlara dahi vesile olan bu kavram oldukça önemli ve kutsal bir durumdur. Maddi-manevi adetleriyle öncesi-sonrasıyla Türk kültürünün ve İslam inancının en önemli mihenk taşlarından birisidir. Her ne kadar Yesevî ve Yunus'un eserlerinde birebir evlenme konusuna değinilmemişse de dolaylı olarak aile, birliktelik ve evlilik kavramının gerekliliğine atıflarda bulunulmuştur.

4.4. ÖLÜM

İnsanlar bilmedikleri, tanımadıkları ve algılayamadıkları durumlardan korkarlar. Ölüm de bilinmeyen, tadılmamış bir durum olduğu için çoğu insanda ölüm korkusu vardır. Bu satırları yazan da okuyanlar da bunu mutlaka tadacaklardır. Ölüm canlıların yaşamının ve yaşam fonksiyonlarının tamamen ve net olarak sonlanmasıdır. Tabi bu tanım biyolojik fonksiyonlar için geçerlidir. Ruhun bedenden ayrılarak farklı bir boyuta geçmesi olarak da ifade edilebilir. Bu da aslında ebediyete uzanan bir yolculuğun başlangıcıdır.

Ölüm, her insan için kaçınılmaz olsa da gündelik hayatın içerisinde çoğunlukla görmezden gelinen ve inkâr edilen bir olgu olarak görülmektedir. Ancak; ölümcül bir hastalığa yakalanmak, yaşamı tehdit eden bir olay yaşamak, ölen biri ile iletişime geçmek gibi bazı durumlarda insanlar ölümlü olduklarını daha çok fark edebilirler. İnsanların ölümlü olduklarını fark etmelerinin sıklıkla yoğun bir kaygıya ve varoluşsal bir krize neden olduğu belirtilmektedir (Dülger, 2014).

Ölüm insanların belki de hayatta tek alışmadığı kavramdır. İnsanlar inançlarına göre ölüme farklı anlamlar yüklerler. İnsanda benli faniliği

kabullenmeme ve aciz olmaktan kaçma isteği olduğu için ölüm her zaman soğuk gelmiştir. Ölüm kimine göre bir başlangıç kimine göre bitiş ve yok oluş kimine göre de bambaşka bir boyuta geçiştir. Bizim toplumumuz ve inancımızda ölüm aslında bir boyut değişikliği ve sonsuza giden bir yoldur. Bu yola çıkmadan önce yapılan hazırlık evresinin tamamı da yaşamın ta kendisidir. İnancımıza göre tüm hayatımızın ve yaşadıklarımızın sonucuna göre ölüm sonrasını kendimiz oluşturmuş oluruz.

Nefsi arzuların sökülüp atılması, giderilmesi. Çünkü nefsin hayatı, heva (arzu) ile dir. Bu heva ile nefis, tabii alçak isteklere, şehvetlere ve lezzetlere meyleder. Bu durumda nefis-i natıkayı kendine celbeder. Böylelikle kalp, ilmî hayat hakikatinden mahrum kalır. Bunun sebebi nefsin cahilliğidir. İmâm Cafer-i Sadık “Tevbe ediniz nefsinizi öldürünüz” (2/Bakara,54) ayetini esas alıp tevbeyi ölüm kabul eder (Cebecioğlu, 2014: 334).

Tasavvufî mana da ölüm Hakka bir vuslat bir arzu haline geldiği gibi ruhun temizlenmesi maksadıyla nefsin dizginlenmesi, tertemiz bir âleme temiz bir şekilde gidişe hazırlanılan yolun kutlu kavuşması olarak da sayılmaktadır. Gerçek âşık kişi ölümü ister, hazırlanır ve huzurla bekler. Hatta Mevlana Hazretleri ölümü şeb-i arûs yani düğün – kavuşma gecesi olarak anlatır.

Basitçe ölüm bizi; iyi, dindar, dürüst bir insansak önce Allah (c.c), cennet ve diğer güzel nimetlere; gayrimüslim, kötü, günahkâr ya da inançsız bir insansak yaptıklarımıza karşılık, cehennem ve azaba götürür. Bazıları da Yunus gibi ölümü bir vuslat sevgiliyle arasına giren bir merhale gibi görür böyle âşık gönüller ölüm kavramını umursamayan nadir kişilerdir. Kültürümüzde ve inancımızda ölüm ile ilgili yapılanlara değinmekte yarar vardır.

4.4.1. ÖLÜM SÜRECİ

Sedat Veyis ÖRNEK Türk Halk Bilimi kitabında ölümün aşamalarını; ölüm öncesi, ölüm sırası ve ölüm sonrası olarak ayırmaktadır. Her bir dönem bireysel manada ve toplum nezdinde kültürel olarak karşılığı bulunan zaman dilimleridir. Dinsel ve kültürel olarak iç içe geçmiş birçok adet, inanış, örf vardır.

4.4.1.1. ÖLÜM ÖNCESİ

Ölüm insanlık için genellikle çok akla gelmeyen, hatırlanılmayan veya yok sayılan bir kavramdır. Ölmek hoş bir düşünce değildir kimseye yakıştırılmaz. Bu yüzden ölüm öncesi hiç kimse öleceğine tam olarak hazırlanamaz. Ölüm genellikle yaşlı kimseler üzerinden konuşulur. Önce yaşlı kimselerin öleceği düşünülür. Bu nedenle kefen parası, kumaş, havlu, sabun, mezar tahtası, hatta mezar yerinin hazırlanması da genellikle yaşlı kemale ermiş olgun kimselerde görülür. Bu durum ölüm öncesi inanç dışı hazırlık olarak en somut örnek olarak görülebilir. Dini manada cemaate devam edilmesi, hayır işleriyle fazlaca ilgilenilmesi, Kur-an'ı Kerim'in sıkça okunması, ibadetlerin arttırılması, huy ve davranışların değiştirilmesi ölüm öncesi manevi hazırlıklar olarak görülebilir.

Ölüm öncesine dair belli başlı ölümlü getirdiğine inanılan belli olaylara da rastlanılmaktadır. Bunlar genelde dini bir alt yapısı olmayan tamamen toplum nezdinde zamanla korkulan, istenmeyen, kızılan bazı hayvan, tabiat olayı vb. durumların yansıması olarak batıl bir şekilde ortaya çıkmıştır. Bunlardan bazıları baykuş ötmesi, kapı, tava gıcırdaması, eşyanın dış etki olmadan kırılması, gece evden bir şey verilmesi, yıldız kayması, güneş veya ay tutulması, şimşek çakması, gök gürüldemesi, rüyada görülen bazı şeyler vb.*

Toplum hayatında birçok alanda değişik inanma, adet, tören, ayin, kalıp, davranış vb. geçiş dönemlerinden olan ölüm, gelenek görenek ve inançların daha etkili olduğu özellikle küçük yerleşim birimlerinde toplumsal yardımlaşma ve dayanışmanın yoğun olduğu alanlardan biridir. Kişinin beden olarak yok olurken ruh olarak yaşamaya devam etmesi şeklinde değerlendirilen ölüm, çoğu zaman korkulan bir süreç olarak karşımıza çıkar. Bu korkunun ürettiği bilinçaltı, baskı ve geleceği bilme arzusunun etkisiyle alışılmışın dışındaki kimi olaylar ölüm olacağının işareti olarak değerlendirilir (Ölüm, AREGEM, b.t.).

Anlaşılan ölüm veya kaçınılmaz olduğu düşünülen ölümlü beklemek hem bekleyenler hem de bu duruma düşen kişi için oldukça zor bir zamandır. Ancak ani ölümler için aynı durum sonrasında görülebilir.

* Ölüm öncesi inanışlar için, bkz: "Örnek S.V. (2016). *Türk Halk Bilimi/Ölüm Sırası*, Ankara:Bilgesu Yayınları, s.286-292

Ölüm sırasında kişinin rahat can vermesi sağlanmaya çalışılır. Bunun için öleceği anlaşılan kişinin ağzına su verilir, yanında Kur'an-ı Kerim okunur, yüksek sesle ağlanmaz. Uzaktaki yakınları çağrılır; gelememişlerse üzerine, onlara ait eşyalardan ya da fotoğraflardan konur vb (Ölüm, AREGEM, b.t.).

İnanç ve kültür ölümün öncesi anı ve sonrasında tam olarak kendini gösterir. Özellikle coğrafyamızda önem derecesi bakımından belki de cemiyetler içinde en fazla saygı gösterilen katılımın çok olduğu ve kültür ile inancın bariz yaşatıldığı bir kavramdır. “Son görev”, “vefa borcu” vs. olarak isimlendirilir.

4.4.1.2. ÖLÜM SIRASI (ANI)

Her zaman yaşanan an önemlidir. Öncesi geçmiştir, sonrasının gelip gelmeyeceği meçhuldür. Bu nedenle anı yaşamak, anında yapılabilecek etki etmek veya anı değiştirmek asıl olanıdır. Ölüm sırası da böyle bir andır hatta daha da ötesi benzersiz ve herkes için tek, özel bir andır. Hiç bilinmeyen, bir kez yaşanacak, sonrası herkes için farklı bir durumdur. Yaşayan kişi için ne kadar özelse etrafında bulunanlar içinde aynı şekilde mümtaz bir durumdur.

Ölüm anı dünya hayatının sonu ve ahiret hayatının başlangıcıdır. Bu açıdan ölüm döşegindeki hastanın, ebedi yolculuğa ruhen hazırlanmasına yardımcı olunmalıdır. Zira hastaya gösterilen sevgi, saygı ve hoşgörü eksenli yaklaşım tarzı dinimizce sevap kazandırıcı eylemlerden sayılmaktadır. Ayrıca hastaya söylenecek sözlerle dikkat edilmeli, ümitsizliğe düşürücü, gönül kırıcı sözlerden kesinlikle kaçınılmalıdır. Allah'ın rahmetinden, affından, bağışlamasından bahsedilmeli ve mümkün olduğu kadar ona dua edilmelidir. Sonuç itibarıyla ölüm döşegindeki hastanın son yolculuğunda moralinin yüksek olması sağlanmaya çalışılmalıdır (DİB, 2008: 21).

Ölüm anı her canlıda istisnasız tezahür edecek bir durum olduğundan bu durumu yaşayan kişiye ciddiyetle ve hassas şekilde davranılmalıdır. Ayrıca bu dini ve kültürel bir gerekliliktir. İnsan olmanın da getirdiği bir sorumluluk vicdani bir yükümlülüktür. Bu durumu mümkün olduğunca sıkıntısız ve sorunsuz şekilde geçirmek gerekmektedir.

Ölümün gerçekleşmesiyle birlikte cenaze genellikle öldüğü yerden, rahat döşegi olarak adlandırılan ve yere hazırlanan yatağa alınır. Çenesi, ayakları bağlanır. Cenazenin genellikle aynı gün içerisinde defnedilmesine çalışılır. Cenaze bekletilirken üzerine şişmemesi için bir demir parçası (bıçak, makas vb.) konur. Ölüm haberi günümüzde iletişim araçlarından yararlanarak ve camiden okunan sala vasıtasıyla çevreye duyurulur (Ölüm, AREGEM, b.t.).

Her inanış, her kültürde farklılıklar gözlense de ölüm anı hep seçkin bir andır. Kültürümüzde telkinler, dualar ve ölen kişiyi hoşnut etme üzerine sükûnetli bir ortamda gerçekleştirilmeye çalışılır. Yakınlar toplanır sıkıntılı olan kişiler dahi ölecek kişi hürmetine bir araya gelir. Ölüme giden kişinin huzuru sağlanmaya çalışılır. Ruhu ve imanı için dualar, şahadet telkinleri verilirken, ölümün zorluğu vücudun sıkıntısı için su veya istediği bir şey verilir.

Vefat durumu sonrasında ölü evinde sessizlik, sükûnet ve mümkün olduğunca huzurlu bir ortam oluşturulmaya çalışılır. Bu hem vefat eden kişinin ruhunun arzulayacağına hem de dini bir vecibe yani Allah (c.c.)’tan gelenin tereddütsüz kabulüne dair bir gösterge olduğuna inanıldığındandır. Sesli ağlayan, isyan eden, söylenen kişiler teskin edilip sakinleştirilir. Bu görev aile fertleri, komşular ve akrabalara düşer. Aynı zaman da sabretmek dinen de uygun görülmuş isyan yasaklanmıştır. Bazı bölgelerde ağıt, yakarış ve üst baş paralanması gibi İslamiyet öncesi adetlere halen rastlanılabilmektedir.

Ölenin öte dünyaya gönderilişine ilişkin ilk hazırlıklar cenazenin belli kurallar dâhilinde yıkanması ve kefenlenmesiyle başlar. Yıkayıcılar bu işin kurallarını bilen ve tecrübeli olan kişilerdir. Yıkama, köylerde evlerin içinde ya da bahçesinde, ilçe ve büyük kentlerde cenaze arabasında, mezarlık ya da cami gasilhanelerinde yapılır. Günümüzde birçok köy ve beldede de cami gasilhaneleri veya yıkama araçları kullanılmaya başlanmıştır. Evde yapılan yıkamalarda, cenazeyle aynı cinsten olan yakınlarının 1–3 tas su dökerek ya da ayağını yıkayarak cenazeyle helalleşmesi yaygın uygulamalardandır. Bazı yerlerde cenaze, gece bekletilirken rahat suyu olarak adlandırılan bir ön yıkamaya da tabi tutulur (Ölüm, AREGEM, b.t.).

İslam geleneğine göre kadın kefeni 5 (lifafe, izar, dir, hırka, himar), erkek kefeni 3 (lifafe, izar, gömlek) parçadan oluşurken, halk arasında buna eklemeler

(kadınlarda sıtır bezi, elbise, pijama, önlük vb.; erkeklerde takke/kep, atlet, don vb.) yapıldığı olur. Kefen olarak genelde beyaz kumaş kullanılır. Kefenin içine kına, çörekotu, gülsuyu, zenzem vb. dökülmekle birlikte cenaze bekletilirken ya da kefenlenirken tütsü de yapılabilir (Ölüm, AREGEM, b.t.).

Genellikle cenaze yıkama, defnetme, sala verilmesi ve kefenleme gibi işlemler mahalle imamı tarafından ya da çağırılan din görevlilerince gerçekleştirilmekle birlikte vefat eden kişinin akrabaları veya yakınları tarafından da bu işlemler gerçekleştirilebilir. Bunun için belli bir dini bilginin olması şarttır.

Kefenlenen cenaze en dışından kilim ya da battaniyeye sarılır ve tabut ya da sal içine konarak cenaze namazının kılınacağı yere götürülür. Tabutun üstüne, halı, kilim ya da yeşil renkli, üzerinde kutsal kişilerin isimleri, kelime-i tevhit, kelime-i şahadet vb. Arapça yazıların yer aldığı örtüler örtülür. Ayrıca tabutun üstüne, ölenin cinsiyetini belli etmek için kadınlarda tülbent, namazlık; erkeklerde, şapka, sarık, ceket, havlu vb. atılır. Genç kız ya da gelinlerin tabutuna, gelinlik, al, duvak, çeyiz eşyasından bir parça; mesleği ifade etmek için din adamlarında sarık, askerlerde şapka, madalya, şehitlerde bayrak vb. koyma gibi uygulamalara da rastlanabilmektedir (Ölüm, AREGEM, b.t.).

Özellikle son zamanlarda cenazeler üzerinden kişinin görüşünü, inancını, mesajını, tarafını ya da yaşayışını temsil eden bayrak, flama, resim, şapka, rütbe vb. materyaller tabutun üzerine konulmaktadır. Bu durum cenazeye gelen kişilere mesaj vermek kişiyi tanıtmak ya da görüşlerini toplanmış olan kalabalığa aktarmak niyetiyle de yapılmaktadır.

Cenaze namazı erkeklerin katılımıyla genellikle cami avlusu içerisinde vakit namazı sonrası imam tarafından kıldırılır. Burada cemaatten ve katılanlardan helallik, şahitlik istenebilir. Son dönemlerde bazı bölgelerde bayanlarda ayrı bir şekilde cenaze namazının kılındığı alana gelmektedirler. Bununla birlikte bazı bölgelerde cenaze namazı kişinin evinin önünde, bahçesinde veya öldüğü mekânda da kılınmaktadır. Yine ölen kişinin yakınları vefat edenin borcu varsa bunu cenaze kalkmadan öğrenip ödemekle mükelleftir. Bu da dini bir motiftir.

Birçok uygarlığa mekânlık eden Anadolu'da tarihi süreçte değişik gömme şekillerine (sanduka, lahit, küp, höyük veya tümülüs içinde, mumyalanarak vb.)

rastlanmakla birlikte günümüzde; mezar düz şekilde kazılmakta ya da daha yaygın olarak mezarın içine ayrı bir oygu (leht, sapıtma vb.) açılarak cenaze oraya yatırılmaktadır. Oygu, ağaç parçalarıyla, kerpiçle, tuğlayla ya da briketle örülür, sonrasında üzerine toprak atılır. Böylece atılan toprak, cenazeye değmez. Çoğu yörede cenaze mezara tabutsuz konur ancak tam tersi uygulamalara da rastlamak mümkündür. Cenazenin mezara yatırılış şekli; ayakları doğu, başı batı ve yönü kible olmak üzere sağ tarafı üzerinedir. Mezarın üzeri toprak atılarak kapatıldıktan sonra mezarı belli etmek amacıyla, baş ve ayakucuna geçici olarak ağaç, taş vs. başlıklar yerleştirilir. Gömülme işleminin tamamlanmasıyla birlikte din görevlisi ya da bilen bir kişi tarafından cenazeye öbür dünyada yardımı olacağı inancıyla “telkin” verilir (Ölüm, AREGEM, b.t.).

Mezarlar toplumumuzda son dönemlere kadar köylerin hemen diplerine şehirlerde hayatın aktığı merkezi konumlara yapılmaktaydı. Bunun nedeni ölüm ile canlılığın, beden ile ruhun, madde ile maneviyatın kaynaştırılması bir arada tutularak unutulmaması sosyal hayatın ve kişisel içtihatların ona göre yürütülmesi için bir ibret olması amaçlıdır. Sonralarda bu özellik kalabalık olması veya maddesel öğelerin cazibesi gibi unsurlarla azalmıştır.

4.4.1.3. ÖLÜM SONRASI

Ölü gömüldükten sonra arkasından çeşitli hayırlar yapılır. Kaldıysa borçları ödenir. Mevlitler ve Kur-an'ı Kerim okutulur. Eşyaları ihtiyacı olanlara dağıtılır. Ruhuna yemek, tatlı, lokma vs. dağıtılır. 3, 7, 40, 52 gibi günlerde toplanılıp dualar okunur, ilahiler söylenir. Bu yapılanların tamamı ölen kişinin hayrı veya vasiyet ettiği için yapılır. Görüldüğü üzere yaşam kadar ölüm de ölen kişi de kültürümüzde kendine yer edinmiş, bununla birlikte hayırlı ve birleştirici derneklere dönüşmüştür.

Defin işleminden sonra imam mezarlıkta kalarak gömülen kişiye talkin verir. Bu bir nevi inanış gereği kabirde sorgu suale verilecek cevapların hatırlatılmasıdır. İnaniş gör dünya hayatında iyi yaşayıp ibadetlerini yapan kalp kırmayan, ahrete hazırlanan bir Müslüman tüm bu sorulara rahatça cevap verir ve kıyamete kadar cennetteki yerini görerek huzurlu bir kabir hayatı yaşar. Aksi haldeyse kabri cehennem çukuru olu ve azabı daha mezardayken başlar. Yine ölen kişinin akrabaları

mezarlığa toplanarak gömüldüğü gün ve sonraki birkaç gün giderler. Burada dua ederek, bir müddet mezarlık başında bulunurlar. Burada amaç ölenin yeni yerine, kabrine alışmasını sağlamak dua ederek ruhunu huzura erdirmek, birlikte olduklarını, yanında olduklarını, ölse de onu unutmadıklarını göstermektir.

Ölüm sonrası birçok bölgede ölü yemeği verilmektedir. Bu dinen çok hoş görülen bir durum değildir. Zaten acısı olan ölü evine bir de maddi külfeti olan ve zahmetli bir iş yüklenmiş olur. Bu âdetin aslı ölü evine yemek götürülmesi ve gelenlerin bu yemeklerle ağırlanmasıdır. Ayrıca son dönemde cenaze defninden sonra mezarlıkta ikram dağıtma durumu da oldukça yaygınlaşmıştır. Yapılan tüm bu hayırlar ölen kişi adına, onun sevabına gönderilir.

Üç kavram etrafında insanoğlunun tüm yaşam serüveni gerçekleşir. Bedensel, düşünsel ve manevi yapısı oluşur gelişir veya değişir. Doğumdan itibaren biriktirilen sosyal, fiziksel ve ruhsal olgular insanı yoğurur ve karakterini ortaya çıkarır. Karakter de kişinin davranışlarına, inançlarına ve varsa eserlerine yön verir. Bu şekilde oluşan bütün kişiyi ya sıradan bir insan yapar; unutulur ve yok olur ya da bu şekilde gelişerek bıraktığı izler, eserler ve fikirlerle dünya yok olana kadar yok olmayacak bir örnek şahsiyet yapar. Tıpkı Ahmet Yesevî ve Yunus Emre de olduğu gibi.

Ahmet Yesevî hazretleri Peygamber (s.a.v.) efendimize o kadar bağlı ve saygı dolu idi ki Peygamber Efendimizin vefat yaşı olan 63 yaşından itibaren kendisine yer altında küçük bir hücre yaptırmıştır. Bu hücreye yerleşmiş ve vefatına kadar bu hücrede yaşamına, irşat ve hizmetlerine devam etmiştir. Onun yaşam felsefesi ve hassasiyetlerine göre Resulûllah (s.a.v.)'ın vefat ettiği yaştan sonra yaşamak ve dünya nimetlerinden faydalanmak edebe aykırıdır. Bu durumu sığ bir mantık ve ruhsuz bir düşünce ile ele almak abes olur çünkü bu maddesel bir yaklaşım olur ki anlaşılamaz. Bu olaya aşk ve âşıklık penceresi ile bakıp değerlendirmek gerekir. Ancak âşıklar aşkı yolunda her yolu mubah görür ve hep onunla kalmak onu takip etmek ister.

Yunus Emre de dünya hayatı bir oyun ve oyalanma yeri olarak görür. Onun için bu dünyanın kahır sadece sevgiliye varmak için çekilir. O'na varmak için de sevgi, hoşgörü, inanç, samimiyet ve aşk gerekir. Eserlerinde de bu kavramlar üzerine

gittiğini görmekteyiz. Eserleriyle birlikte yaşantısını da bu düsturlar üzerine inşa etmiştir.

4.3.2.AHMET YESEVÎ HİKMETLERİNDE ÖLÜM

Hoca Ahmet Yesevî için sevgilinin (Peygamber Efendimiz) ölümü bile bir örnektir, yani sünnettir. Onun yaşamadığı yıllarda dünya hayatının zevk ve nimetlerinden faydalanmak edeben uygun değildir. Bu duruş ancak onun gibi Allah (c.c) aşkıyla hemhal olmuş Resulün (s.a.v.) izinde yanmış bir yüce gönül insanının yapabileceği bir durumdur. Sığ bir akıl ve maddi bir düşünce yapısıyla algılamak oldukça zor olabilir. Bu nedenle hikmetleri de tıpkı yaşantısı gibi kulluk ve sünnet izinde olmuştur.

Hikmetlerinde sık-sık ölümü ölmeden önce kabre girişini insanların ölümle ilgili duruşlarını ve ölümden sonraki hayatı aktarır. Bunların birçoğunu birçok şahsiyet eserlerinde kullanır fakat ölmeden önce kabre girmek ve tıpkı bir mezarda gibi bu kadar katı bir bağlılıkla yaşamak fikrine rastlamak pek mümkün değildir. Ahmet Yesevî'yi özel kılan da bu samimiyeti ve bağlılığıdır. Tabi aynı zamanda edebi üslûbu Türkçeyi kullanışı ve sadeliği de bunlara eklemek gerekir.

Şimdi bu mümtaz şahsiyetin hikmetlerinde ölüm kavramını inceleyerek anlamaya gayret edelim. Bu okuyan için hem bir ders hem de bir ibrettir.

Şiir: 1

25-

Kul Hâce Ahmed gaflet birle ömrün ötti

Va hasretâ közdin, tizdin kuvvet ketti

Vâ vayletâ nedâmetni vaktı yetti

Amel kılmay kervân bolup köçtim mena (Rıdvanoğlu, 2016a: 77)

25- (Yüce Yaratan Allah'a) Kul (olan) hoca (bilgili yaşlı) Ahmed uykuda imiş gibi hiçbir şeyden habersiz vurdumduymazlık ile ömrün geçti. Vah! Ne özleyiş, iç çekme ve üzüntü ki gözünden (görüş), dizinden (duruş) gücü kuvveti (gelmemek

üzere) gitti. Vah! Ne yazık, acıklı inleyip haykırsan da pişman olmanın, (diz dövmenin, tövbe etmenin) çağı artık geçti. (Yaratan’a yakışan, O’nun buruklarını tutup O’na uygun) amel (iş, çalışma) kılmadan kervan olup(göçenlerin içine katılıp ahirete göçenlerle) göçtüm ben işte (Rıdvanoğlu, 2016a: 76).

Hoca Ahmet Yesevî yukarıda da belirtildiği üzere ölüme ayrı bir önem vermiştir. Bu hikmette de hayatın artık son demlerine gelmiş birçok insan gibi eli kolu tutmaz gözü bir daha geri gelmeyecek şekilde görmez olduğunu, herkes gibi onunda ah vah edecek zamanının geldiğini ancak fayda etmeyeceğini, dönülmez yola girdiğini pişmanlığın yararsız kaldığını anlatmış. Hoca Ahmet bu hikmetinde kendi tevazuuyla halkın Hakk’a olan zayıf bağınyı dünyaya kapılışını ve son demlerdeki pişmanlıklarını kendi üzerinden aktarmakta ve ölümün soğukluğunun yaşlılıkla birlikte bunları hatırlattığını bu duruma gelmeden tövbe edip salih bir kul olma yoluna gidilmesi gerektiğini anlatmaktadır.

Şiir:8

1-

Subhı sâdık düşenbe kün yerge kirdim

Mustafâ’ga mâtem tutub kirdim mena

Altmışüçde sünnet dedi eştib bildim

Mustafâ’ga mâtem tutub kirdim mena (Rıdvanoğlu, 2016a: 102)

1-Sabah tan ağaranda pazartesi günü yere (kuyudaki dar çile evine) girdim.(son peygamber Hz. Muhammed) Mustafa’ya (altmış üç yaşında toprağa girdiği için) üzüntümden yas tutarak (yere) girdim ben. Altmış üç yaşta sünnet (Hz. Peygamberimizin yaptığı) dedi. Ben işittim ve bildim. (Onun toprağa girdiğini duydum, öğrendim, benim için sünnet olarak kabul ettim. Hz Muhammed) Mustafâ altmış üç yaşında toprağa girdiği için üzüntümden yas tutarak yeraltına girdim ben (Rıdvanoğlu, 2016a: 103).

Ahmet Yesevî’deki ölüm anlayışı yukarıda da belirttiğimiz gibi ölmeden önce ölmek, ölümlle yaşamak, buna alışmak ve hatta bunu Peygamberimiz (s.a.v.)’in bir sünneti olarak görmek kabul edilmiştir. Yesevî bu duruşuyla bağlılığını menziline ve yolunu ölümlle dahi sınansa tereddütsüz kabul ederek göstermiştir. Onun yolu aşk

yoludur. Yolda dert de olsa cefa da olsa kahır ve çile de olsa yolda zevk ile gitmektedir. Bu durum ölümü bile insana kabullendirecek en alışılmaz olan bu hali bile somutlaştırıp yaşanır kılacak bir mücadeledir. Bu şekilde hem mesaj vermekte hem de davasına olan inancını yaşayarak aktarmaktadır.

Şiir: 9

6-

Bir kün seni ömrün bergi bolgay hazan

Ecel kelmey tevbe kılğıl eyâ nadân

Şayet sene rahm eylegey izim Yezdan

Ol sebebdin Hakk’dın korkub gorga kirdim (Rıdvanoğlu, 2016a: 110).

6-Bir gün senin ömrünün yaprağı sararıp (dalından düşecek duruma gelince, bu dünyadaki azığın azalıp bitecek) duruma gelince (yaşama süren bitip) ecel gelmeden tövbe kıl. (bu çağa kadar yaptığın büyük küçük yazuklarından vazgeç, pişman ol bir daha işlememeye söz ver, çaba harca.) Ey haddini bilmeyen, ilimden uzak kişi. Eğer (ki tövbe edersen) sana acır ve yarlıgar, değerli, güçlü, hayırları ve iyilikleri yaratan yüce Allah. (işte) o sebepten (dolayı yüce Yaratıcı) Hakk’dan korkup da mezara (mezar gibi dar olan bu yere) girdim (Rıdvanoğlu, 2016a: 111).

Yesevî her zaman son nefes için öğütler vermiş yaşam çizgisini buna göre şekillendirmiş ve hikmetlerinde bu ölçüyü gözetmiştir. Bu hikmette de yine ölümün gelmesinden önce hazırlanılması cahilliğin bir kenara bırakılıp yapılanların düşünülmesi, kişinin kendisini hesaba çekmesi ve yaptıklarına zamanı varken tövbe etmesi gerektiğine değinmiştir. Eğer böyle olursa şanı yüce Allah’ın affedip bağışlayabileceğini, kendisinin de bu yüzden inzivaya çekildiğini anlatmaktadır. Tabi Yesevî’nin mezara girme vakası çok daha farklı ve manevi olgunluk neticesinde yaşanan bir haldir. Burada hikmetin sonunda onu söylemesi kişinin kendisini ölüme hazırlamasının ne kadar önemli olduğuna vurgu yapmak içindir.

Şiir: 10

12-

Ümmet bolsan iştib canın bermes misen

Mustafâ'ga canın kurban kulmaz mısın

Can ne bolgay imânını bermes misen

İştib okup yerge kirdi Kul Hacı Ahmed (Rıdvanoğlu, 2016a: 114)

12-(Sen O'na gerçekten değerli olan) ümmet olsan, (O'nun söylediklerini) işitip, (düşünüp değerlendirdince O'nun yolunda) canını vermez misin? (Hz. Muhammed) Mustafa'ya (seni ümmetliğe çağırıp kabul ettiği için onun yoluna) canını kurban(bağışlayıcı) kılmaz mısın? Can (dediğin ne olaki? O'na) imanını vermez misin? (Yüce Yaratan'a) Kul (olan) Hoca Ahmed işitti, okudu (mezar gibi dar ve karanlık olan bu) yere girdi (Rıdvanoğlu, 2016a: 115).

Peygamber (s.a.v.)'in bir çağrısı var bu çağrı ümmet olma, ona uyma, aslında kurtuluşa bir çağrı bunun değerini bilmenin öneminden ve bu nimetin büyüklüğünden bahseden Yesevî Resule uymanın can pahasına bile olsa yapılması gerektiğini anlatmaktadır. O'nun yolunda ölüm dahi olsa severek gidileceğini vurguluyor. Canın değersizliği, ölümün ve dünya hayatının basitliği asıl kutsal olanın Allah ve Resulü'nün yolu olduğu aktarılıyor. Gerçek ümmet olmayı tüm varlığına tercih edebilen bir inancı ve yüceliğini belirtiyor.

Şiir:28

1-

Ömrüm âhir bolganda ne kılğaymen Hudâ'ya

Can alguvçı kelgende ne kılğaymen Hudâ'ya

2-

Can bermekni vehmidin Azrail'ni zahmidin

Şefkat bolmasa sendin ne kılğaymen Hudâ'ya

3-

Can bermek işi düşvar âsân kılğıl yâ Cebbar

Sendin özge yok gamhar ne kılğaymen Hudâ'ya

4-

Canım cuda bolganda tenimmunda kalganda

Tahta üzre alganda ne kılgaymen Huda'ya

5-

Âçiz bolup yatganda ferîşteler kirgende

Men Rabbük dep sorganda ne kılgaymen Hudâ'ya

6-

Eltip gorga koyganda yetti kadem yanganda

Sorguvçılar kirgende ne kılgaymen Hudâ'ya

7-

Men Rabbük dep turganda kara kündür oşende

Rabb'in kimdür degende ne kılgaymen Hudâ'ya

8-

Kul Hâce Ahmed sen bende nefs ekinde şermende

Mahşer küni bolganda ne kılgaymen Hudâ'ya (Rıdvanoğlu, 2016a: 172)

Yirmi sekizinci hikmette Hoca Ahmet Yesevî ölüm anını, bu son ana gelindiğinde neler hissedileceğini, ölüm sonrası kabre gidişimizi, kabirdeki hallerimizi ve sıkıntımızı, kabir hayatı sonrası mahşer yeri ve durumumuzu tasvir etmekle birlikte bu anlarda iyi bir halde olmak, emin olmak için dualarını, iyi dileklerini anlatmaktadır. Ayrıca Allah (c.c.) için ne yapmak lazım geldiğini her beyit sonunda dile getirmekte aslında cevabı bilinen bir soruyu önce kendi nefsine sonra dinleyene defahatle hatırlatmaktadır. Ölümün hemen öncesi, ölüm anı, kabir hali ve mahşer yerini toplu ve detaylı şekilde tasvir edip, dinleyene hissettirip sorular yönelterek anlatan en etkili anlatan hikmetlerden biridir. Dünyadayken ölümün varlığını, zorluğunu ve sıkıntısını anlayıp bize her türlü güzelliği ve nimeti sunan, doğru yolu gösteren Allah'a nasıl daha çok yaklaşıyoruz, O'nun yolunda neler yapabiliriz bunun cevabını aramaya iten bir beyittir. Bununla birlikte ölümün ürkütücü soğukluğu ve Allah'ın rahmetinin kuşatıcı sıcaklığını aynı anda dinleyene hissettirmesi açıdan önemlidir. Korku ve ümidi aynı anda sunar. Tıpkı ölümün varlığı yaklaşması buna karşılık hala hayatta olunması gibi.

Şiir:30

1-

Könlüm kuşu uça daim kanat tokup

İkkik özüm nedametde kanlar töküp

Ten öltürüp riyazette tizin çöküp

Yâ İlâhî afv kılğıl günahımını (Rıdvanoğlu, 2016a: 174)

1-Gönlümün kuşu (sürekli) kanat çarparak uça iki gözüm yaptığım kötü işlerden üzüldüğümde yaş yerine kanlar döküp, geçici dünya zevk ve hazlarından uzaklaşıp, ibadete engel olan hımbıllığa, hantallığa yol açan çok yemeyi bırakarak az ve helâl yiyip gözü tok olarak yaşamak için diz çöküp (koyulup) ibadet ve ilimle uğraşsam. Ey yüce Yaratan'ım, benim (şimdiye kadar işlediğim) günahlarımı bağışla (Rıdvanoğlu, 2016a: 175)!

Ahmet Yesevî 30. Hikmette ölümü farklı bir açıdan ele almıştır tasavvuf anlayışı ve nefis engelini ön plana çıkartmıştır. Nefsin kötü istek ve arzularından, yeme içmenin miskinliğinden, zevk ve eğlencenin boşluğundan sıyrılıp; ibadet ve ilimle, helal ve olgunlukla buluşmanın çabasını anlatılmaktadır. Bir nevi nefis ve hevâlar öldürülüp, sonlandırılıp yerine canlı bir iman getirilmek isteniyor. Yine hikmet dua ve günahların bağışlanması yakarışıyla bitirilmektedir.

Şiir: 51

3-

Çın könlüde namaz kılğıl Hudâ bilsün

Halk için resvâ bolğıl âlem külsün

Tofrak sıfat hârlık tartkıl nefsin ölsün

Himmet bersen nefsim yığıp yığlasam men (Rıdvanoğlu, 2016a: 228)

3-Gerçek ve doğru olarak, gönülden gelerek (Allah'a borcunu ödemek için) namaz kılmasın ki, (sana), bütün dünyâ (bilgisiz, anlayışsız, düşüncesiz olanlar) gülsün. Toprak gibi (alçakgönüllü, sindirici ol). Aşağılanmayı hor görülmeyle çek ki

(katlanıp hoş karşıla ki) nefsin (içindeki seni sürekli bu dünyanın geçici zevklerine yöneltip günah işletmek isteyen benliğın) ölsün. (Ey yüce Yaratan'ım.) Olanca gücümle doğru yola yönelmem için bana yardım etsen, ben de nefsimi kırıp (senin için) ağlasam (Rıdvanoğlu, 2016a: 229).

Hoca Ahmet Yesevî ölüm konusuna 30. Hikmette olduğu gibi nefsin ölümü olarak değinmektedir. Buna bağılı olarak da aşağılanmayı, hor görülmeyi, itibarsızlaşmayı nimet olarak görmektedir. Bunların insanı gurur, kibir ve büyüklük hastalıklarından alıkoyarak nefsini köreltip öldüreceğine inanmaktadır. O'na göre insan ibadetleri yanında, dünya zevkleri ve nefsi arzuları bertaraf ederek ancak Allah'a, gerçek aşka ulaşabilmektedir.

Şiir:61

12-

Bîteharet zıkr aytganga lâ'net yağar

Oşal küni bolgan ferzend şeytân toğar

Öler vaktde evvel kelip şeytân bakar

Kelin yıǵlın zâkir kullar zıkr aytaylak (Rıdvanoğlu, 2016a: 252)

13-

Bîteharet zıkrın aytgan imân etmes

Öler vaktde hak Mustafâ kolın tutmas

Sübhan igem günahını hergiz ötmes

Kelin yıǵlın zâkir kullar zıkr aytaylık (Rıdvanoğlu, 2016a: 254)

12-Taharetsiz (abdestsiz) zikir söyleyene (zikir halkasına karışana) ilenme (beddua) yağar. Şu, o günü (abdestsiz, taharetsiz kazanılıp) olan(doğan) çocuk şeytân doğar. (Şeytân gibi olur ve ona uyar). Öleceğinde şeytân (herkesten önce gelip) bakar. (imansız gitmesi için tuzaklar düzenler kurar) Gelin, yıǵılın (toplanalım) Allah'ı sürekli anan ve O'nun ululuğunu, güçlülüğünü düşünen, Allah'ı unutmayan kullar (birlikte) Allah'ın adını söyleyelim (Rıdvanoğlu, 2016a: 253).

13-Taharetsiz (abdestsiz) zikrini (Allah'ın adını sürekli) söyleyen imân etmez. Öleceğinde (Allah kitap vererek) son elçi olarak gönderdiği (Hz. Muhammed) Mustafâ elini tutmaz. (Ona ümmetim deyip şefaât etmez). Her türlü yanlış ve eksikliklerden beri olan sahibim Allah, hiçbir şekilde günahını geçmez(bağışlamaz). Gelin, yığılın (toplanın) Allah'ı sürekli anan ve O'nun ululuğunu, güçlülüğünü düşünen, Allah'ı unutmayan kullar (birlikte Allah'ın adını söyleyelim (Rıdvanoğlu, 2016a: 255).

Hikmetlerde Yesevî öncelikle ölüm anı ve kaygısına baskın bir şekilde vurgu yapmaktadır. Bu anda Hz. Muhammed (s.a.v.)'in manen yanında olmasına ve şeytanın uzak olmasına bir istek vardır. Ölüm anının zorluğunu aşmak için Allah'ın yardımı ve peygamberi (s.a.v.)'nin şefaati gereklidir. Bunun içinde üst hikmetlerin devamı olarak yapılan işin tam manasıyla kalpten ve samimiyetle yapılmasına, hazırlığın, çabanın sırf Allah (c.c) rızası için olmasına dikkat çekmektedir. Eğer yapılanlar gösteriş, bayağı, boş vermiş bir şekilde olursa sonun kötü olacağını belirtmektedir. Bununla birlikte zikirden kopmayarak Allah adını sıkça anmaya ve bu yerlere sarılarak kurtuluşa ermeye davet etmektedir. Yesevî nazarında çare zikir halkalarında ve Allah (c.c) aşkındadır.

Şiir: 65

9-

Garib canım Hakk' yolıda nezr eylesem

Şah Hasan dek Kerbelâ'da suvsâb ölsem

Hakk şarâbın içermen dep teşne ketsem

Anda barsam suvsunlarım kanar mu kin (Rıdvanoğlu, 2016a: 264)?

9-Yad ellerde kimsesiz (kalmış) canımı Hakk' yolunda adak eylesem. Şah Hasan (Hz. Hasan efendimiz gibi) susayıp(susuzluktan) ölsem.(ilâhî) Hakk' şarabını (Yaradan'ıma kavuşma) içirim deyip (su içme) özlemiyle (ölüp) gitsem. Oraya vardığımda susuzluklarım (Yaradan'ıma kavuşma isteklerim) kanar mı ki (Rıdvanoğlu, 2016a: 265)?

Yesevî Allah'a öyle bir aşkla bağlıdır ki bunu insandaki susuzluğun giderilme arzusuna benzetmektedir. Susuz yaşanamadığı gibi aşksız da yaşanamaz ve bu

aşkın Hz. Hasan, Hz. Hüseyin efendilerimiz gibi sıkıntılar çekerek Allah (c.c.) yolunda hak yolunda bir ölüm olsa ancak belki dineceğini, kavuşacağını ummaktadır. Ölüm anlayışını yolunda bir çile ile birleştirerek sırf Allah (c.c.) için sıkıntı yaşamak arzusundadır. Bu şekilde bir ölüm belki onun Hakka olan hasretine son verebilir.

Şiir:84

6-

Mürşidlerge hizmet kılsan nefsge âfet

Tegme nâdân bu yollarda kılmas tâkat

Sâdık kullar bu yolları bilür rahat

Tirig ölmey didâr arzu kılman dostlar (Rıdvanoğlu, 2016a: 316)

6-Bilgili, öğütleyici, eğitici yol göstericilerin (mürşidlerin) buyruğuna girip onların işlerinin görsen bu, içindeki seni sürekli yalan ve geçici dünyaya yönlendiren içindeki benliğin için yıkıcı, kırıcı büyük (sürekli sıkıntı) belâdır. Değme bilgisiz, düşüncesiz kişiler bu yollarda(ki eziyet ve) sıkıntıya dayanamazlar. Doğru, (gerçekten bağlı olan) kullar bu yolları ve içindeki güvensizlikleri ve yıkıcılıkları çok iyi bilirler. Diri(iken) ölmeden Allah'ın yüzünü görmeyi dilemeyin sağdıçlar (Rıdvanoğlu, 2016a: 317)!

Yesevî'ye göre insan ne kadar hayırlı işler yapsa ya da kişilerle bulunsa da içindeki nefis engelini aşmadıkça, dünya nimetlerine aldanmayı bırakmadıkça amacına ulaşamaz. Cahil olan bu sıkıntılara gelemmez. Sadık olanlarsa zaten alışkındırlar, onlara rahat gelmektedir. Allah (c.c.)'ı görmenin (burada mecâzi bir mana vardır.) yolu ölmeden ölmektir. Yani Yesevî yine nefsin ve benliğin yok edilerek Allah'a ulaşmanın yolunu göstermektedir. Ölümü nefis üzerinden anlatarak, ölmeden evvel ölünüz hadisine de gönderme yapmaktadır.

Şiir:105

8-

Kul Hâce Ahmed tevbe kılğıl ölmesburun

Kızıl yüzün gorda yatıp solmas burun

Yılan çıyan gorin içre tolmasburun

Kaza kılsa rıza bolup turmak gerek (Rıdvanoğlu, 2016a: 380).

9-(Yüce Yaradan'a) Kul (olan) Hoca Ahmed ölmeden önce tövbe etmelisin (bu dünyâda yaptığın kötü işlerden dönüş yapıp bir daha yapmamaya söz verip yapmamalısın) Kızıl (kanlı canlı) yüzün sinde yatıp sararıp solmadan önce. Yılan-çıyan (gövdeni yemek için) sin içinde dolmadan önce, Kaza (birdenbire beklenmedik bir anda) kılsâ razı olup (benimseyip) durmak gerek.

Hoca Ahmet Yesevî'nin bu hikmetinin tamamında ölüm anı ve sonrayı aktarılmakla birlikte, son bölümde kendi üzerinden yine öğüt vermektedir. Bu hikmette şiddetli korkutucu ve ölümün soğuk yüzü daha fazla ön plana çıkmakta hazırlığın buna göre yapılması gerektiği daha net bir şekilde ifade edilmektedir. Ölmeden önce iyice düşünüp tövbe edilmeli kötülüklerin hepsini bırakılmalıdır. Daha da ötesi ölüp de kabir azabı, yılan çıyanın gövdeni yemeni istemiyorsan hemen yapamadığın ibadetleri yapıp, iyi biri olarak ölümü karşılayan gerekmektedir. Yesevî açık-açık iyi insan, iyi bir Müslüman olmazsak ölümün bizim için bir felaket olacağını örnek vererek aktarmakta ve kendi üzerinden uyarmaktadır.

Şiir:124

9-

Hakk'ını tanugan özgeni hergiz tanımaslar

Allah demegen bolsa anı ölgeni behrak (Rıdvanoğlu, 2016a: 440)

9-Hakk'ı tanıyan (O'na tutkun olup gereğince kulluk yapan) özgelerini(başkalarını) hiçbir zaman (o tarakta bezi olmayanlar) tanımazlar.(içyüzünü bilmezler.) Allah demeyen (Allah'a yeterince kulluk etmeyen kişi) olsa onun ölmesi (kendisi için daha) uygundur (Rıdvanoğlu, 2016a: 441).

Hoca Ahmet Yesevî bu beyitinde Allah'ı bilen başkasıyla uğraşmayacağına kendini bilip başka kişileri araştırmayacağına değinmektedir. Bunu yanında ikinci mısradaki Allah'ı anmayan, ona kulluk etmeyen kişinin ölmesinin daha hayırlı olacağını öne sürmektedir. Bu beyiti incelerken Yesevî'yi tanımak ve onun anlayışına detaylı bir şekilde bakmak gerekmektedir. Yoksa insanı en büyük değer olarak gören birinin onun günahkârlarının ölmesi hatta öldürülmesini istemesi gibi

sapkın bir düşünceye kapılabilir ki bu da çok yanlış ve hadsiz bir yargı olur. Yesevî burada günahıtan, Allah'tan ayrı olmaktan ne kadar çekinilmesi gereken bir durum olduğuna değinmektedir. Öyle ki böyle bir duruma düşüp de insanın küfrü artacağına zalimliğe, yanlış yaşamaya devam edeceğine o günahları işlememesi, kötülüğünü arttırarak hem kendine hem başkalarına zarar vermemesi, dünya ve ahretini daha fazla yıkıma uğratmaması için hayatının bitmesi daha hayırlıdır anlayışını aktarmaktadır. Nitekim tarih böyle zalim günahkârlarla doludur. Bakıldığında özünde insanı ve insanlığı düşünen bir görüştür. Asıl amaç iyi şekilde yaşamak ve yaşatmaktır. Ancak ahmaklı da devam edilirse, ölümün isteneceği nadir durumlardan biri olarak düşünmüştür. Tabi bu bir temennidir öldürmek manasına kesinlikle gelmez ki Yesevî anlayışına tamamen ters bir duruma düşülür böyle bir düşüncede. Yazılan ruh haliyle okunamayabildiği için anlamsal farklılıklar olsa da ana fikri unutmamak ve ona göre yorumlamak gerekmektedir. Bu da o tarz hikmetlerden biridir.*

4.4.3.YUNUS EMRE DİVÂNİ'NDA ÖLÜM

Yunus Emre için ölüm kavramı Yesevî'de olduğu gibi korkulacak, kaçılacak, endişe duyulacak bir durum değil aksine Mevlana Hazretleri'nin buyurduğu üzere bir düşün gecesi sevgiliye varışın bir temsilidir. Hatta ölüm aslında çok da gündeminde yoktur. O'nun için ölüm sonrasında ne cennet sevinci ne cehennem korkusu sadece menzilinde Allah (c.c.) ile birlikte olma arzusu vardır. Her sözü O'nun üzerine, her düşüncesi O'nun izinedir. Nitekim şu dizeler de bu hali en iyi şekilde ifade etmeye kâfidir;

1 'Işkın aldı benden beni

Bana seni gerek seni

Ben yanaram düni günü

Bana seni gerek seni

2 Ne varlığa sevinürem

* Ölüm konusu ile ilgili Hikmetlerin tamamı için, bkz: RIDVANOĞLU A. (2016). *DİVÂN-ı Hikmet*, İstanbul: Sağlam Yayınevi, s. 68-525

Ne yokluğa yirünirem

‘İşkınla avınıram

Bana seni gerek seni

3 ‘İşkın ‘âşıklar öldürür

‘İşk denizine taldurur

Tecelliyile toldurur

Bana seni gerek seni

4 ‘İşkın zincirini üzem

Delü olanı taga düşem

Sensin dün ü gün endişem

Bana seni gerek seni

5 Eger beni öldüreler

Külüm göge savuralar

Topragum anda çağura

Bana seni gerek seni

6 Sûfilere sohbet gerek

Ahîlere âhret gerek

Mecnunlâra Leylâ gerek

Bana seni gerek seni

7 Ne Tamu’da yir eyledüm

Ne uçmak’da köşk bağladum

Senün içün çok agladum

Bana seni gerek seni

8 Cennet cennet didükleri

Bir ev ile birkaç Hûri

İsteyene virgil anı

Bana seni gerek seni

9 Yusuf eger hayâlünü

Düşde göreydi bir gice

Terk ideyidi mülklerin

Bana seni gerek seni

10 Yûnus çağururlar adum

Gün geçdükçe artar odum

İki cihanda maksûdum

Bana seni gerek seni (Tatçı, 2014: 519-520)

Yunus Emre kime ne gerekirse onun peşine gideceğini, dahi kendisine bir tek Yaradan'ın gerektiğini belirtmektedir. İlk dizeden itibaren Allah (c.c.) aşkıyla kendinde olmadığını, varlığa da yokluğa da sevinip üzülmeyeceğini aktarmaktadır. Dününde bugünün de kıymeti olmadığını, hatta hayat imtihanımızın sonunda bize sunulacak cennetin dahi kendisi için kıymeti olmayacağını, iki âlemde de tek emelinin Yaradan olduğunu, adeta ölüm kavramının sevgilisiyle arasında aşılması gerek bir engel olduğunu anlatmaktadır. Zaten dizelerde ölüme iyiliği ya da kötülüğüne dair bir atıf da yoktur. Ölüm onun için önemsiz, bir şekilde aşılacak ayrıntıdır sadece.

Şimdi Yunus Emre'nin Divânı'na şiirleri ve dizeleri üzerinden ölüm algısı özelinde bir göz atalım.

Ölüm kavramı Yunus Emre de sadece canın çıkması, ruhun tenden ayrılması, ya da dünya hayatının son bulması demek değildir. Aynı zaman da hayattayken de insan manevi halleri kaybetmesi, duygularının körelmesi de bir nevi ölüldür onun için.

1 Ol cân kaçan ölişer sen ana cân olasın

Ölmiş gönül dirile anda ki sen olasın

2 Ölmeklik dirilik ola ölümsüz dirlik bula

Başlu gönül onula merhemi sen olasın

3 Sen olduğun gönüller her dem cânın yiniler

Bunlardur ölmeyenler hâkimi sen olasın

4 Sen olduğun makâmda ehl-i dâd olur anda

Güç olmaz ol dîvânda sultanı sen olasın

5 Cân bedenden uçıcak menzilinden göçicek

Ol cihâna geçicek göze ‘iyân olasın

6 Tozını yil almaya bir zerre ırlmaya

‘Aşık cânı ölmeye ma’şûkı sen olasın

Korkma ulaşığıısan ne olursan olasıñ (Tatcı, 2014: 431-432)

Nefsini dizginleyip kemale erdiren yani bir nevi öldüren kişi işte o zaman can bulur. Ölümsüzlüğü bulmak için ölmeden bile isteye ölmek gerek. Hakka, adalete, iyilik ve güzelliğe dirilerek yaşamak ve yaşatmak gerek. Yaradan’ı bulan gönüllere zorluk yoktur. O ol dese yeter güçlük olmadan her iş tamam olur. Bu yüzden onu bulmak ve onda erimek, ölmek gerek. Elbet bir gün gerçek ölüm de çatsa, bu hal ile gözünün göreceğı yer hayırdır, ayan beyandır. Allah’ın aşığı olana zarar verecek yoktur, korkulacak bir şey de yoktur. Gerçek bir gönül aşığıysan ne olursa, nasıl olursan ol zaten yerin bellidir.

Yunus Emre ölümü dahi aşkla bağdaştıran onun üzerinden dahi aşkın gücünü anlatan bir şahsiyettir. Aşkın ölümü dahi kolaylaştıran, korkulmayacak bir hakle getiren bir inanç, tutku veya duygu olduğunu her daim aktarır. Yine bu duygu üzerinden farklı bakış açıları da oluşturmaktadır.

Gelün bugün yanalum yarın yanmamag için

Ölelüm ölmeziken yine ölmemeg için

Tartalum günâhumuz artduralum âhumuz

İdelüm hesabumuz hisâb olmamag için

Erenlere gidelüm eteklerin tutalum

Bugün eyle idelüm yolda kalmamag için

Bak göresin dünyaya geldüğini bil neye

İş bu fâni dünyaya magrur olmamag için

Yûnus yok dünya tadı çün kim fânîymiş adı

Muhammed zindân didi biz şâd olmamag için (Tatcı, 2014: 425)

Yunus Emre bu şiirinde her ne kadar ölüme dikkat çekip onun için yapılacak hazırlıklardan ve hangi halet-i ruhiye içinde olmamızdan bahsetse de aynı zamanda dünya hayatının genel olarak akışı içerisinde unuttuğumuz birçok gerçeği de hatırlatmaktadır. Bu hayat neden geldiğimizi, yaptıklarımızın muhasebesini tutmamız gerektiğini, bunları yaparken bizi ölüme hazırlayacak ulu kişilerle birlikte olmamız onların eşliğinden ayrılmamız gerektiğini, adı bile fani olan Peygamber (s.a.v.) 'in bile rahat etmediği bir yerde bizim de rahatlık aramamız gerektiğini ölüm odak noktasıyla birlikte anlatmaktadır.

Ko ölmek endîşesin 'âşık ölmez bâkîdür

Ölmek senün nen ola çün cânun İlâhîdür

Ölümden ne korkarsın korkma ebedî varsın

Çün kim işe yararsın bu söz fâsid da'vîdür

Nazar kıl bu gevhere ya bu bir gizlü nûra

Nûr kaçan yavı vara çün Hak nazar-gâhîdur

Kâlû belâ dinmedin kadîmden bileydük

Key anlagıl neydüğün bilişün kandagîdur

Şükr eylegil Hâlik'a ol durur Hayyü'l-Bekâ

Ana varursın mutlaka bâri şükrle varı dur

Ezelî bilişidük birliğe yitmiş idük
Sen bu sûrete bakma vücûd cân vi'âsıdur

Bu ezelf birliği yâ bu cihân dirliği
Yâ bu gönül birliği bil kudret budagıdur

Yadlık yokdur bilene dirlik tuta gelene
Bilelik söyleyene vuslat yolu kavîdür

Hükm-i revân mülkine ol işi kendü bile
Çün iş geldi hâsıla bu mülk varlık evidür

Yûnus beşâret sana gel dirler dostdan yana
Küllî şey'in yerci 'ilâ aslih söz aslıdur (Tatçı, 2014: 270)

Genel manada Yunus Emre'nin hemen her şiirinde ön plana çıkan aşk olgusu yine etkilidir. Bununla birlikte sağlam bir teslimiyetten de söz etmek mümkündür. Yunus ölümden korkmaya gerek olmadığı nasılsa ebedi bir hayata erişeceğimizi anlatmakta ayrıca bu hayatın âşık gönüller için iyi bir hayat olacağı yapılan amellerin sonucunda fesada gerek olmadığını anlatmaktadır. Bu yolda gidenler Allah'ın huzurunda ne söz verdiyseler onu yaparlar ve bedenleri onları vuslata taşıyan bir araçtır. Ölümde bunun tezahürüdür. Birlik, dirlik kurana gönül eri olana zor da olsa ebedi huzur vardır. Teslimiyet, gayret ve samimiyet özünde iyilikle birlikte ebedi saadete, ölüm ötesine, en güzel dost varmanın en asil yoludur.

Yanar içüm göyner özüm ben ölümü anıcak
Ölüm endîşesi ne hoş ululara danışıcak

Öliserüz bellü beyân gizlü içümüz olur ‘ıyân
Teneşür üstine konup halk öninde yuvuncak

Hiç bilmezem ben niçe idem kangı yana sefer idem
Yakasuz don geyem gidem başsuz ata binişicek

Gele bana kavum kardaş ola sine degin yoldaş
Kim olusar bana hâldaş ben sinümde kalışıcak

Kalam ben âmâlumıla her niçesi hâlumıla
Gide kavum güle güle evden yana dönüşicek

Sana eydürem ey paşa neler geliserdür başa
Kimi isiden bagrı pişe kim şarâba kanışıcak

Yarın siyâset kurıla cümle halâyık dirile
Kimi emir savan birle kimi isiden yanışıcak

A'mâl vire anda cevâb a'mâlsüze olur ‘itâb
Şol kişiye olmaz ‘azâb bunda âzâd olışıcak

Yûnus imdi sen kıl yarak utanmayasın dogrı bak
Cümle halâyık dirile adlu adıyla saylıcak (Tatcı, 2014: 333-334)

Ölüm kavramı Yunus Emre için de her ne kadar vuslat anlayışı içinde de olsa anıldığında insana ürperti veren içi yakan, düşünceye sevk eden bir durumdur. Buna rağmen ulu, yüce kişilerle beraber olup onlara danışınca bu durum hoş bir hale gelir. Yunus Salih ve sadıklarla, âlimlerle birlikte olmanın ölümün bile soğukluğunu

gidermeye çare olacağı mesajını vermektedir. Şiirin kalan kısmında teneşire konulmayı her şeyin orada ayan olacağını, kefen giyip başsız at olarak tabir ettiği tabutla yeni evi olacak bir çukura götürülüşünü teşbih sanatını kullanarak aktarmaktadır. Bu arada yaşanacak olan her şeyi anlatarak hayatta olanlara da ibret tabloları sunmaktadır. Her insanın kabirde amelinin eline kalacağını, yaptıklarının ona yoldaşlık edeceğini, sorgu suale dahi iyi amellerinin cevap vereceğini, buna karşın, kötü ameli olan, hiçbir hazırlığı olmadan ölüp kabre girenin durumunun çok vahim olduğunu belirtmek istemektedir. Yine mahşer yerinde tüm insanlığın ortada olacağını burada da herkesin durumuna göre bir halde olacağını anlatmaktadır. Kiminin azarlanıp hakir görüleceğini kiminin de azat olup taltif edileceğini belirtmektedir. Son olarak da tüm bu anlatılanlara çare olarak kendi üzerinden yapılması gerekenin, o gün gelip de herkesin tek-tek adıyla çağırıldığında, utanılacak bir duruma düşmeden, zaman varken ölüme hazırlık olduğu tavsiyesini vermektedir. Yunus Emre ölüm hissiyatı, ölüm yolculuğu ve ölüm sonrasını gözler önüne sererek bunların kendi dünyası üzerinden sıkıntıya düşülmeden bir nevi reçetesini sunmuştur.

Gerekmez dünyayı bize çünkü bâkî bünyâd degül

Bir kul bin de yaşar ısa ölicecek bir sâ'at degül

Bu dünya kahır evidür niçe 'ömürler eridür

Uçmak'da hûy satan kişi yalan yanlış gaybet degül

Şol senün mü'min kullarun dünyâ zindânı anlarun

Bu dünyâda mü'min olan hurrem oluban şâd degül

Bunda zâlimlik eyleyen nefsi harâmla toylayan

Yüzleri kara kopısar öz cânları râhat degül

Kim durur kim ire ana dün-gün tâ'at kılan ana

Virülür uçmak anlara zîrâ bilişdür yâd degül

Yûnus miskîn mestânesin sen seni gör ko bunları

Dünyâda riyâlu dirlik kişiye eyü ad degül (Tatçı, 2014: 354)

Yunus Emre bu şiirinde de dünyanın amaç değil araç olduğunu, asıl değil hayal olduğunu, uzunca yaşansa da bir anda can verilecek kadar ölüme yakın olduğumuzu belirterek bir giriş yapmaktadır. Gerçeğin burada yaşanmayacağını, mümin bir kul ne kadar rahatta olsa ahrette yani cennetteki durumuyla karşılaştırıldığında dünyada adeta sürgünde olduğunu vurgulamaktadır. Bundan sonraki bölümde yine dünyada ölüme kadar geçen sürede iyilikle, Allah’a kulluk bilinciyle yaşanmasına dair mesajları vermektedir. Bunları öğüt olarak değerlendirmek de doğrudur. Ölüm kavramı her zaman şiirlerde ön planda tutulmaktadır. Bunun amacı ölümün soğuk çekiciliğiyle aslında hayatımıza direkt ya da dolaylı olarak, hissiyatlı bir şekilde “Yunusça” müdahale etmek istemektir.

Ma'nî eri bu yolda melûl olası degül

Ma'nî tuyan gönüller hergiz ölesi degül

Ten fânîdür cân ölmez çün gitdi girü gelmez

Ölürise ten ölür cânlar ölesi degül

Gevhersüz gönüllere yüz bin söz eydürisen

Hak'dan nasîb olmasa nasîb olası degül

Sakıngıl yârün gönlin sırçadur sımayasın

Sırça sındukdan girü bütün olası degül

Çeşmelerden bardagun toldurmadın korısan

Bin yıl anda turursa kendü tolası degül

Şol Hızır'ıla İlyâs Âb-ı Hayât içdiler
Bu bir kaç yıl içinde bunlar ölesi degül

Yaratdı Hak dünyâyı Peygamber dostlığına
Dünyâya gelen gider bâkî kalası degül

Yûnus gözün görürken yaragun eyleyigör
Gelmedi anda varan girü gelesi degül (Tatçı, 2014: 356-357)

Yunus'a göre âlim olan mana insanları üzülmezler, onlar herkes gibi ölmezler. Tenler ölür ceset olur. Gönüllerse eğer Hak yolunda merhaleler kat ettiyse hiçbir zaman yok olmazlar. Ölüm dahi Allah ve dünyanın uğruna yaratıldığı Peygamber (s.a.v.) âşıklarına bir son değildir. Fakat nasipsiz olan, bu yolda arzusu ve gayreti olmayanlara, içinde bir ışık bulunmayanlara dünya dahi mezardır. Şiirin son kısmında ise hemen her şiirinde olduğu gibi dünyada iken ölüme hazırlığa değinmektedir. İlim ve irfan sahibi hoş gönüllü kişilerin en korkulan durumları bile aşacağına dair bir düşüncesi de vardır. Bu durum ölüm dahi olsa aşılabılır. Onlarla birlikte olmak da Yunus için değerlidir. Bunu da teşvik etmektedir.

Dost elinden ölür isem güle güle girü gelem
Ganîmet görem bu demi cân şükrâne virü gelem

Cânın dirîg tutan kişi dost katından ırak düşer
Fidî kılâm yüz bin cânı ıraklıktan berü gelem

Cercîs'leyin ol dost beni yitmiş kez öldürür ise
Bin kez dahi ölür isem yüz bin kez ilerü gelem

Yüz bin kez togam uyagam dost burcında cevân kılâm
Hem bunda olam hem anda bunda anda varu gelem

Dost burcında togmış iken niçün ırak varmak bana
Ol mahabbet feleğinde her sabâh çevürü gelem

Yavı kılındum ne çâre yürürem dün-gün âvâre
Soranlara cevâb budur isteyüben soru gelem

Bin yıl toprakda yatarsam hîç komayam Ene'l-Hakk'ı
Ne vakt gerek olurısa 'ışk nefesin uru gelem

İnanmayan gel sinüme dost adını eyit kığır
Kefen tonın pâre kılup topragumdan turu gelem

Dost yolından gider isem gelmekligüm geniz ola
Dost varlığı benümile her dem nişân virü gelem

Bundan böyle n'olasını degme 'akıl şerh itmeye
'Âşıklara miskîn Yûnus hoş haber degürü gelem (Tatcı, 2014: 373-374)

Yunus Emre bu şiirinde ölümü farklı bir açıdan ele almaktadır. Dost elinden gelen her şeyin güzel olduğu inancına dayanarak, ölümün dahi dosttan geldiğinde şükranla karşılanacak bir durum olduğunu belirtmektedir. Fakat buradaki dosttan kasıt bir gönül insanı, şeyhi ya da bilgin bir yüce şahsiyeti kast etmektedir. Yine ölüm kavramı da o dostla birlikte olmayı, ona canını verecek kadar itimat edebilmeyi, onun yolunda bende olmayı ifade etmektedir. Şiirde müritlik, mürşit ilişkisi ve tasavvuf yoluna da atıf yapmaktadır. Hallac-ı Mansur'un sözü ve düşüncesine de yine bir gönderme yapmaktadır. Dost ve dostluk kavramını yüceltmekte ölümü yine basitleştirmektedir.

Sensin Kerîm sensin Rahîm
Allâh sana sundum elüm
Senden artuk yokdur umum
Allâh sana sundum elüm

Ecel irdi va‘de yitdi
Bu ‘ömrüm kadehi toldı
Kimdür ki içmedin kaldı
Allâh sana sundum elüm

Dilüm tetigi bozuldı
Cânum gevdemden üzüldi
Uşda gözlerüm süzüldi
Allâh sana sundum elüm

Urdılar suyum ıladı
Kavum kardaş cümle geldi
Esen kalsun kavum kardaş
Allâh sana sundum elüm

Uş dikdiler kefen tonum
Hazret'e gönüldi yolum
Bunda kalan nemdür benüm
Allâh sana sundum elüm

Geldi salacam sarılur
Dört yana sala virilür
İl namâzuma dirilür
Allâh sana sundum elüm

Salacamı götürdiler
Musallâya yitürdiler
Görklü tekbîr getürdiler
Allâh sana sundum elüm

Götürdiler bunda üşüp
İndürdiler anda şeşüp
Topragum örterler eşüp
Allâh sana sundum elüm

Topraga çün düşürdiler
El topraga üşürdiler
Taşlarıla basdurdılar
Allâh sana sundum elüm

Uşda beni götürdiler
Makbereme getürdiler
Halka olup oturdılar
Allâh sana sundum elüm

Çün cenâzeden şeşdiler
Üstüme toprak eşdiler
Hep koyubanı kaçdılar
Allâh sana sundum elüm

Kaldum bir karanluk yirde
Ayrık varımaz ol yirde
Sataşdum bir ‘aceb derde
Allâh sana sundum elüm

Ölmedi meşhed tolduhça
Gündüzümüz oldu gice
Bilmeyüz hâlümüz niçe
Allâh sana sundum elüm

Geldi Münker ile Nekir
Her birisi sordı bir dil
Îlâhî sen cevâb virgil
Allâh sana sundum elüm

Aldı beni ince yola
İltdi Sırât köprüsine
Amelüme yok mededüm
Allâh sana sundum elüm

Yidi Tamu sekiz Uçmak
Her birinün vardur yolu
Her bir yolda yüz bin çârsû
Allâh sana sundum elüm

Halâyıklar melâikler
Ger esrükler ger ayuklar
Sahha size uyanıklar
Allâh sana sundum elüm

Görün ‘aceb oldu zamân
Gönülden eylenüz figân
Ölür çün anadan togan
Allâh sana sundum elüm

Yûnus tap uzat bu sözi

Allâh'una dutgıl yüzi

Dîdârdan ayırma bizi

Allâh sana sundum elüm (Tatçı, 2014: 375-376-377)

Yunus Emre bu şiirinde öncelikle Allah (c.c)'ın yüce sıfatlarına değinip sığınmaktadır. Bundaki amaç artık O'ndan başka hiçbir kapı kalmaması ve çıkılacak yolculuğun yani ölümün sahibinin sadece O olmasıdır. Yapılan hazırlıklarında yine artık bittiği ve Allah'a kendini teslim ettiğini belirtmektedir. Bunun yanında kişinin ölüm anı, gömülene kadar olan süreç, mezarı ve mezardaki hali, sonrasında ahiret hayatını her dörtlükte estetik bir anlatıyla sunmaktadır. Son olarak yine dua ve Allah'a niyazla şiiri sonlandırmaktadır.

Hîç bilmezem kezek kimün aramızda gezer ölüm

‘Âlemi bostân eylemiş râyihanın keser ölüm

Alur yigidi çağında bülbüli ötmez bâğında

Kimse komaz ocagında yigitleri alur ölüm

Bir niçenün bilin büker bir niçenün mülkin yıkar

Bir niçenün yaşın döker var gücünü üzer ölüm

Birinün alur kardaşın revân döker gözi yaşın

Hiç onarmaz bagrı başın hayır işden bezer ölüm

Yigidi koca kılınca komaz kendüyi bilince

Birini koyup gelince gözlerini süzer ölüm

Alur yigidi kocayı yakar ananın içini
Kızların sarı saçını teneşirde çözer ölüm

Alur yigidün âlâsın dîvâne ider anasın
Gelinlerin el kınasın topraklara karar ölüm

Alur yigidün hâsını döker gözlerin yaşını
Mecnûn ider anasını yüreklerin yakar ölüm

Kanı anın sevdük yarı kıl tâ'atun arı yürü
Miskîn Yûnus eydür bunı ejderhâlar yudar ölüm (Tatcı, 2014: 387-388)

Yunus şiirinde, ölümün sırasının, zamanının, mazeretinin, seçiciliğinin veya yerinin olmadığını örnekler vererek aktarmaktadır. Çoğu zaman acı, zor, dayanılması güç bir durum olarak ortaya çıktığına değinmektedir. Başına gelene de arkada kalana da sıkıntı oluşturan bir süreçtir. Bu durumun çeşitli teşbihlerle, farklı insan figürleriyle birlikte somutlaştıran muazzam bir şiirdir.

Biz dünyâdan gider olduk kalanlara selâm olsun
Bizüm için hayır-du'â kılanlara selâm olsun

Ecel büke bilümüzü söyletmeye dilümüzü
Hasta iken hâlümüzü soranlara selâm olsun

Tenüm ortaya açıla yakasız gönlek biçile
Bizi bir arı vechile yuyanlara selâm olsun

‘Azrâîl alur cânumuz kurur tamarda kanumuz
Yayıcağız kefenümüz saranlara selâm olsun

Gider olduk dostumuza iremedük kasdumuza
Namâz için üstümüze duranlara selâm olsun

Sözdür söylenür araya kimse döymez bu yaraya
İltüp bizi makbereye koyanlara selâm olsun

Bunda hep gelenler gider hergiz gelmez yola gider
Bizüm hâlümüzden haber soranlara selâm olsun

‘Âşık oldur Hakk'ı seve Hak derdine kıla devâ
Bizüm için hayır-du‘â kılanlara selâm olsun

Miskîn Yûnus söyler sözi kan yaşıla toldı gözi
Bilmeyen ne bilsün bizi bilenlere selâm olsun (Tatcı, 2014:411-412)

Yunus Emre şiirinde bir nevi veda etmektedir. Ölümle birlikte dostlarına, kendisini sevenlere, vefatından sonra cenazesine gelenlere dua ederek minnet belirtmektedir. Ölümü dosta gidiş olarak görmekte, tam anlamıyla istediklerini yapamadığını aktarmaktadır. Kendi çağdaşları ve sonrasına da selam iletmektedir. Yine ölüm hali ve ölüm sonrası yapılacak dini vecibeleri de dostlarına dua ederek anlatmaktadır.

Ma'nî eri bu yolda melûl olası degül
Ma'nî tuyan gönüller hergiz ölesi degül

Ten fânîdür cân ölmez çün gitdi girü gelmez
Ölürise ten ölür cânlar ölesi degül

Gevhersüz gönüllere yüz bin söz eydürisen
Hak'dan nasîb olmasa nasîb olası degül

Sakıngıl yârün gönlin sırçadur sımayasın
Sırça sındukdan girü bütün olası degül

Çeşmelerden bardagun toldurmadın korısan
Bin yıl anda turursa kendü tolası degül

Şol Hızır'ıla İlyâs Âb-ı Hayât içdiler
Bu bir kaç yıl içinde bunlar ölesi degül

Yaratdı Hak dünyâyı Peygamber dostlığına
Dünyâya gelen gider bâkî kalası degül

Yûnus gözün görürken yaragun eyleyigör
Gelmedi anda varan girü gelesi degül (Rıdvanoğlu, 2016b: 170).

Yunus Emre bu şiirinde aslında aşkın ve tasavvufun bir anlayışı olan maddiyata meyletmeme, mana âlemine yönelmenin sonucunda vücut ölse bile, bu menzildeki bir gönlün her daim yaşayacağını belirtmektedir. Bununla birlikte bu yolda velilerden, örnek şahsiyetlerden yararlanılması gerektiğini de anlatmaktadır. Yunus'a göre dünyanın bir değeri yoktur Peygamberimizin (s.a.v.) sevgisi için yaratılmıştır, herkes yine aslına dönecektir. Onun anlayışında gönül kırmayan aşkın tadını alıp kendini verenler hiçbir vakit ölmezler. Vücut ölümü ruh ölümsüzlüğü içinse hazırlık yapılmalı, elde fırsat varken iyi bir insan olmaya çalışılmalıdır.

Ol cân kaçan öliser sen ana cân olasın
Ölmiş gönül dirile anda ki sen olasın

Ölmeklik dirlik ola ölümsüz dirlik bula
Başlu gönül onula merhemi sen olasın

Sen oldugun gönüller her dem cânın yiniler
Bunlardur ölmeyenler hâkimi sen olasın

Sen oldugun makâmda ehl-i dâd olur anda
Güç olmaz ol dîvânda sultânı sen olasın

Cân bedenden uçıcak menzilinden göçicek
Ol cihâna geçicek göze 'iyân olasın

Tozını yil almaya bir zerre ırlmaya
'Âşık cânı ölmeye ma'sûkı sen olasın

Yûnus sen 'âşıkısan 'ışka muvafıkısan
Korkma ulaşıgısan ne olursan olasın (Tatcı, 2014: 431-432)

İncelediğimiz bu son şiirde Yunus Emre ölümün aslında adından çok öte bir kavram olduğuna değinmektedir. Diriliğin ölmek ve canda cananı bularak yani gerçek aşkı içselleştirerek hiç ölmemenin sırrına varmak olduğunu açıklamaktadır. Maşukunu bulan kişinin sondan korkmasına gerek yoktur. O can her daim diridir. Her daim tazedir, canlıdır yenidir.

Son şiirden de hareketle Yunus Emre'nin eserlerine yansıyan hayatı ve anlayışı onu her daim canlı her daim güncel tutmaktadır. Bu nedenle Yunus her zaman bizimle, her zaman gündemimizde olacaktır. Ölümde olsa ten ayrılığı dışına çıkmayan bir anlayıştır. Ölümü dahi aşmış bir durumdur. Yunus Emre'nin eserleri bir yerde sonsuzluğun anahtarıdır.

4.4.4.AHMET YESEVÎ DİVÂNİ VE YUNUS EMRE ŞİİRLERİNDE ÖLÜMÜN KARŞILIKLI DEĞERLENDİRİLMESİ

Ahmet Yesevî ve Yunus Emre görüş, düşünce, duygu açısından her ne kadar aynı çizgide bulunsalar da; bunu anlatış ve yaşayış şekillerinde farklılıklar elbette ki görülmektedir. Bu durum aslında bizler ve takipçileri için bir nimettir. Karakter, fitrat veya huy ile birlikte eserlerin tezahürü, takip edilen şahsiyetlerde uyulması gereken özellikleri zengin bir şekilde karşımıza çıkarmaktadır.

Ölüm anlayış ya da kavramı da yukarıda bahsettiğimiz fikir üzerinden değerlendirilmelidir. Yunus Emre'nin aşkın ön planda tutulduğu hatta kimi zaman sarhoşluk ve cezbe halindeki şiirleri ölüm kavramını ve bakışını küçük bir hadise haline getirmiş hatta umursanması bile çok gerek görülmeven bir olaya dönüştürmüştür. Tabi bu Yunus Emre'nin ölümü düşünmemesi değersiz atfetmesi demek değildir. O ölümden çok Allah'a kavuşmaya veya ona alın aklıyla kavuşturacak hallere dikkat çekmiş ve yaşayışı da bu hal üzere sürmüştür. Haliyle Divânında da aynı duygu ve fikriyat üzerinden ölümü Yaratana karşı halimiz, hazırlığımız duygumuz nedir bunlara yoğunlaşmıştır. Ahmet Yesevî de yine temelde Allah aşkı ve Ona olan sorumluluklarımız göz ardı edilmemekle birlikte, 63 yaşında adeta canlı mezara girerek ölüme yaşayarak büyük bir örnek teşkil etmiş ve belki de hiçbir insanın cesaret edemeyeceği şekilde ölmeden önce ölmek deyiminin tatbiken icra etmiştir. Bunun yanında hikmetlerinde de buna değinerek ölümün aslında son değil bir boyut değiştiriş olduğuna ölümünü bile taklit ettiğimiz zata uymamız gerektiğine, şer'i hükümlere her daim uyarak Allah (c.c.) ve Resul (s.a.v.)'ü izinde erenlerin yanında bu hale hazırlanmamız gerektiğini kusursuz bir şekilde anlatmıştır. Aynı zamanda bir nevi ölüm sonrasını da düşündürmüştür.

Bu nokta da Ahmet Yesevî somut, görsel ve tatbiki değerleri işaret eden bir ölüm anlayışını ön plana çıkartmakta, Yunus Emre ise soyut, duygusal ve asıl hedefi işaret eden bir anlayışı aktarmaktadır dersek doğru olur. Yesevî gerektiğinde tehditkâr, korkutucu öğeleri kullanmaktan çekinmezken; Yunus daha ziyade hoşagidecek, gönlü okşayıcı bir anlatıma yönelmiştir. Burada yanlışa düşüp de biri iyi biri kötü, biri olumlu, biri olumsuz vb. yargılardan kesinlikle kaçınmak gerekir. Her iki sanatkâr da aynı amaca hizmet eden, insanı kâmil, aşk, din merkezli hayat ve eserleriyle zirve karakterlerdir.

Hoca Ahmet Yesevî hikmetlerinde sürekli kendini yeren bir anlatımı seçmiştir. Bu anlayış ölüm ve ölüme giden yolda yapılacak hazırlıklarda anlatılırken de kendini gösterir. Ölümü arzulayan bir anlatımı vardır. Bu arzu Allah (c.c.) yolunda zorluklara göğüs gererek ve sıkıntıları aşmaya çalışarak, bir nevi cihat anlayışını kapsayan bir arzudur. Dünya zevklerini öteleyen, yeren aslında nefsi öldüren, bununla birlikte zikir halkaları ve birliktelik, ibadetler, acı bile verse dertlenilecek irşat uğraşı her daim diridir. Bu onu ölüme hazırlayan bir anlayıştır. Yunus Emre ise çoğunlukla aynı düzeyde olsa da bir nebze daha hayatı, yaşamayı ve ölüme hazırlığın ibadetler yanında iyilik, hoşluk ahlak ve huy güzelliği ile de yapılması gerektiğine vurgu yapmaktadır. Yunus ahret hayatına hazırlık yanında, dünya hayatını idamesinde ipuçları vermeye daha meyillidir.

Ölüm anlayışı üzerinden belli tarihi şahsiyetleri ön plana çıkararak çeşitli örnek ve tasvirlerle de hem Yesevî hem Yunus sıklıkla yer vermektedir. Bu durum Yesevî de acıklı, zorlu ve sıkıntılı menkıbeler üzerinden ağırlıklı verilmekte, Yunus'ta ise daha çok gizemli, sırlı ve kerametli anlatımlarla görülmektedir. Mantık olarak her ikisi de ölümün önemine, bir ve herkese özel olan hatta dünyadaki yaşantının amacı olan bir kavram olduğuna, çeşitli yollarla dikkat çekmektedirler. Her ikisinde de korku ve umut yer almakla birlikte asıl nokta aşk ve muhabbettir. Bu şekilde ölüm gibi soğuk bir durum dahi aşılabacak basit bir vuslat engeli sayılmaktadır.

Hedefte görünenin ardı, maddenin ötesi, aksin kaynağı vardır. Bu da ölümü daha net anlamlandırmamızı sağlar. Temelde yapılan bir hazırlık olmakla birlikte, asıl gaye âşık olunana aşkının gereği gibi meşk etmektir. Bunu hissetmek için de Yesevî'ce ve Yunus'ca bir gönle ihtiyaç olmaktadır. Ölüm özelinde dünya hayatı da eserlerde aktarılmak istenmektedir. Önem atfedilen öğelerin tümünün amacı da ölüme hazırlık yani sevgiliyi sevdiğini hissettirmek, adeta yanmak içim yapılması gereken tüm şeylerdir. Ölümün vuslat olması anlayışı ve adeta buluşmaya gidilecek bir heyecanla hazırlanılması gerektiği de buradan gelmektedir. Önemli olan bu heyecanı son ana kadar kaybetmeden yapılan tüm eylemleri o heyecan ve sıcaklıkla yapmaktır.

Hoca Ahmet Yesevî de Yunus Emre de ölüm öncesi tüm sevenlerinden helallik alır ve kendilerini iyi anmalarını, dua etmelerini, arkalarından razı olunacak işlerle yâd edilmelerini beklerler. Bu Onların ölüm sonrasına ve kul hakkına ne kadar

değer verdikleri yanında insana olan olumlu bağlılıklarına da bir işarettir. Her ikisinde de amaç Yaratan razılığı, Resul (s.a.v.) şefaati ve insan sevgisidir. Hal böyle olunca araçsal farklılıklar çok fazla ön plana çıkmamakta estetik ve içten yapı eserleri edebi değerin üzerine çıkarmaktadır.

5. BÖLÜM

SONUÇ

Bu iki güzide şahsiyet, birbirini tamamlayan kat-kat inşa edilmiş bir binanın sütunları gibidir. Ahmet Yesevî verdiği eserlerle bir yol açmış, bir felsefe ve dava ortaya koymuş; Yunus Emre ise bu yolda nasıl yürüneceğini bu davada nasıl ilerleneceğini latif bir şekilde yaşayarak bizlere göstermiştir. Yesevî yolunu takip edenler içerisinde Yunus Emre hem yaşayış hem işleyiş hem de halka sesleniş bakımından bu yolun en mahir ve gözde temsilcisi olmuş. Hitabıyla hem avamı hem de tarikat ehlini cezp etmeyi başarmıştır. Ahmet Yesevî Divânı bir çiçek ise onun hoş kokuları ve ondan elde edilen tatlar DA Yunus Emre'nin şiirlerini dinleyenlere, okuyanlara sunulmuştur. Aslında her iki sanatkârında ana yöneliş noktası ve kaynağı Allah'a olan koşulsuz-divâne aşk ile O'nun Resulü Hz. Muhammed Mustafa (s.a.v.)'e olan mutlak bağlılıktır. Bu aşk ve bağlılık her ikisinin de ortak çıkış noktası ve ilham kaynağı olmuş, adeta ondan beslenip bir hayal âlemi içerisinde eserlerini söylemişlerdir.

Milli ve kadim uygarlıklarımızdan günümüze kadar geçen sürede dini, edebi, fikri, felsefî ve maddî anlamda gayet zengin şahsiyetlere sahip olduğumuzu söylemek mümkündür. Bunlardan Mevlâna, Gazali, İbn-i Sina, Fuzuli, Hacı Bayram-î Veli, Aziz Mahmut Hüdayi, Emir Sultan, Ahmet Yesevî, Yunus Emre sadece bir kaçıdır. Bu ve bunlar gibi daha nicesi hem toplumumuzun hem çağların hem de nesillerin mimarı olmuşlardır. Yaşamları içtihatları, eserleri ve sözleriyle maddî manevî kültür yapı taşlarımızı ilmek-ilmek dokumuşlardır. Bununla birlikte öğretileri, vizyonları, kaynakları ile hem ruhumuzu aydınlatan birer ışık hem de sığınacak birer liman olmuşlardır.

İnandığımızı yaşadığımız, hayatımıza tatbik ettiğimiz, doğruluğunu kanıtladığımız veya anladığımız, sonunda da fiiliyata geçirdiğimi her şey nasıl ki değer ve başarıya ulaşıyorsa ele aldığımız şahsiyetlerin eserleri de bu şekilde başarıya ulaşmıştır. Bunun sonucunda çalışmanın genelinde sanatkârların fikriyatı, düşünce yapısı, felsefesi üzerine durulmuştur. Onlara rağmen bir iddia bulunmamakla birlikte, farklılığın nasıl zengin bir birliğe ulaşabildiği sonucunu somutlaştırmak yine Yunus ve Yesevî eliyle ortaya konulmuştur.

Yunus ve Yesevî de amaç aynı olduğu için maksat hâsıl olmaktadır. Verilen eserlerin ağırlığı, seçilen konu ve yöntemlerle aynı çizgide gitmekte, bunun yanında

hayata aktarılmış olması da somut bir örnek teşkil etmektedir. Yunus Emre ve Hoca Ahmet Yesevî halka hizmetin Hakk'a hizmet olduğu şiarıyla dönemsel zorluklara rağmen kalıcı, etkili, orijinal eserler vermişlerdir. Bununla birlikte kendilerinden önceki dönem ve sonraki dönem arasında sağlam bir bağın kurucusu olmuşlardır. Sadece edebi değil, din, eğitim, tarih, kültür alanında da öğretici ve taşıyıcısı konumundadırlar. İmandıklarını yaşamış, söylemiş ve geliştirmişlerdir. Bu sayede aktüalitesini kaybetmeyen birer değer niteliği kazanmışlardır.

Hoca Ahmet Yesevî ve Yunus Emre canlı birer zaman yolcusudur. Temeli atılmış bir binanın ana kolonlarıdır. Edebiyat, dil ve din öğelerinin ortak çıkış noktasıdır. Cisimleri ve isimlerini aşmış sembol olmuş kaynaklardır. Ruhla aklın, maddeyle mananın, dünya ile ahiretin, doğum ile ölümün dengesini bilen birer bilgedir. Kısaca onlar Baki'nin dediği gibi; gök kubbede hoş bir seda bırakmak amacıyla olan değerlerdir.

Onlar için asıl amaç bir şeyler ortaya çıkarmak, bilinmek, konuşulmak değil; yaptıklarıyla amel edebilmek yani yaşamak ve yaşatabilmektir. Hem hâl ile hem eserleriyle dönemlerini ve sonraki dönemleri aydınlatmışlardır. Onlardaki hayat sadece bir araçtır. Sevgiliye ulaşmak için bir yolculuktur. Bu yolculukta yaptıkları sevgililerini ya sevindirecek ve onları O'na yaklaştıracak; ya üzecek O'ndan uzaklaştıracaktır. İşte bu bilinçle yaşamlarını sürdürmüşler. Maddeye değil manaya önem vermişlerdir. Bu da onları her daim hatırdan, her daim önde, her daim gönülde tutmuştur. Doğumda da, hayatta da, ölümden de bizle kalmışlardır.

KAYNAKÇA

ALTUNSARI, Gencel. (2004). *Yunus Emre Divânı'nın Şekil Yönünden İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi SBE.

ARAGEM. T.C Kültür Turizm Bakanlığı. 2018 *Hayatın Temel Geçiş Dönemleri*. <http://aregem.kulturturizm.gov.tr> (10 Ocak 2018).

CEBECİOĞLU, Ethem. (2014). *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü* Ankara: Otto Yayınları.

ÇUKURLU, Talip. (2010). *Yunus Emre Divânı'nda Teşbih*. Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi SBE.

DİB, (2008). *Cenaze Hizmetleri Rehberi*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları,

DÜLGER, Kerem. (2014). *Ölüm Kaygısının Ölüm Anlamları, Baş Etme Stilleri Ve Bağlanma Stilleri İle İlişkisinde Ölümlülük Farkındalığının Biçimlendirici Rolü*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Okan Üniversitesi SBE.

ERASLAN, Kemal. (1977). *Divân-ı Hikmet Seçmeler*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

GÖLPINARLI, Abdülbaki. (2017). *Yunus Emre Hayatı ve Bütün Şiirleri*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

KANAR, YÜKSEL. (1992). *Yunus Emre Şiirlerinden Seçmeler*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.

KAYAER, Aydın. (2010). *Yunus Emre'nin Dünya'sında İnsan Allah İlişkisi*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi SBE.

KOLLEKTİF, (1989). *Ahmed Yesevî. İslam Ansiklopedisi*. Cilt2. Ankara:

DVY

KOLLEKTİF, (1991). *Arslan Baba. İslam Ansiklopedisi*. Cilt3. Ankara:

DVY

KÖPRÜLÜ, Mehmet Fuad. (2016). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*. İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.

KUR'an-ı Kerim. *Fussilet Suresi, Ayet 34*. Diyanet Vakfı Yayınları.

ÖRNEK, Sedat Veyis. (1977). *Türk Halk Bilimi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

ÖRNEK, Sedat Veyis. (2016). *Türk Halk Bilimi*. Ankara: Bilgesu Yayıncılık.

ÖZÇELİK, Mustafa. (2010). *Bizim Yunus*. Ankara: Sistem Ofset.

RIDVANOĞLU, Ahmed Eğilmez. (2016). *Açıklamalı Divân-ı Hikmet*. İstanbul: Sağlam Yayınları.

RIDVANOĞLU, Ahmed Eğilmez. (2016). *Yunus Emre Hayatı ve Açıklamalı Divânı*. İstanbul: Gelenek Yayınları.

ŞENYURT, Aytül. (1995). *Yunus Emre'nin Risaletü'n-Nushiyye Mesnevisi'nin Grameri*. Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi SBE.

TATCI, Mustafa (2014). *Yûnus EMRE Dîvan-ı İlâhiyât*. İstanbul: H Yayınları.

TOPRAK, Hatice Kiraz. (2008). *Ahmed Yesevî, Yesevîlik ve XIII Yüzyıl Anadolu'sundaki Yeri*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi SBE.

Türkçe Sözlük. (2005). *Kelime Anlamları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

ZEYBEK, Namık Kemal. (2015). *Allah'a Aşk ile Ulaş*. İstanbul: Avrupa Yakası Yayınları.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

ADI VE SOYADI: Talha SERT

DOĞUM YERİ VE TARİHİ: Gönen/04.07.1988

MEDENİ HALİ: Evli

E-MAIL: talha-sert@hotmail.com

ADRES (EV): Malkoç Mahallesi 78. Sokak 12/1
Gönen/Balıkesir

ADRES (İŞ): Çınarcık Meslek Yüksek Okulu /
Mülkiyet Koruma ve Özel Güvenlik Programı –
Çınarcık MYO – Çınarcık/Yalova

(EV/CEP): 05073756273

(İŞ) :02268156310

EĞİTİM DURUMU

1995-1996 Salur İlköğretim Okulu (Salur/Manyas)

1997-2000- Şehit Rahmi Bey İlköğretim Okulu
(Gönen/Balıkesir)

2001-2002 Mehmet Akif ERSOY İlköğretim Okulu
(Gönen/Balıkesir)

2002-2005- Gönen Lisesi (Gönen/Balıkesir)

2005-2009- Balıkesir Üniversitesi Türkçe Öğretmenliği

2011-2018- Anadolu Üniversitesi Önlisans İlahiyat
Bölümü

2015-2018- Arel Üniversitesi Yüksek Lisans Eğitimi

İŞ TECRÜBESİ: 2009-2010- Salur Çok Programlı
Lisesi / Türk Dili ve Edebiyatı öğretmenliği

2010-2011- Sarıköy Çok Programlı Lisesi / Türk Dili ve
Edebiyatı Öğretmenliği

2011-2017- Emniyet Genel Müdürlüğü

2017- ... Yalova Üniversitesi/Çınarcık Meslek Yüksek
Okulu Öğretim Görevlisi